

LELKIPÁSZTOR

EVANGÉLIKUS LELKÉSZI SZAKFOLYÓIRAT

XXXVII. ÉVFOLYAM II. SZÁM

1962. NOVEMBER

T A R T A L O M J E G Y Z É K

CSEND BEN ISTEN ELŐTT

Színes egységben (Káldy Zoltán) — — — — — 641

TANULMÁNYOK

Egyházunk a reformkorban (Dr. Ottlyk Ernő) — — — — — 646
 Az emberiség előtt álló feladatok és a keresztyénség hozzájárulása azok
 megoldásához (Boros Lajos) — — — — — 655
 Jézus és az Oszövetség (ifj. Tóth-Szöllős Mihály) — — — — — 664
 Ráth Mátvás (Dr. Ottlyk Ernő) — — — — — 672
 Rekabíták, nazireusok, esszeneusok és társaik (Vámos József) — — — 676

ERDEKESSEGEK A TUDOMÁNY KÖRÉBŐL

Egyháztörténeti lelet a 13. századból, Nippur a sumér vallásos élet köz-
 pontja, Qumrán tekercs Jób könyvéhez (Dr. Pálly Miklós) — — — 679

KONYVSZEMLE

Dr. Ottlyk Ernő: ISTENSZERETET—EMBERSZERETET (Groó Gyula) — 681
 LÉTRÓL HÉTRE (Várady Lajos) — — — — — 684
 Közömbösök (Drenyovszky János) — — — — — 685
 Bucsay Mihály: GESCHICHTE DES PROTESTANTISMUS in UNGARN
 (Barcza Béla) — — — — — 688

HALOTTAINK

Rácz Sándor (Baráth Pál) — — — — — 691

AZ IGEHIRDETŐ MŰHELYE

Ujév (Mezősi György) — — — — — 692
 Vizkereszt (Dr. Pálly Miklós) — — — — — 694
 Vizkereszt u. 1. vas. (Pröhle Károly) — — — — — 697
 Vizkereszt u. 2. vas. (Groó Gyula) — — — — — 700
 Vizkereszt u. 3. vas. (Dr. Pálly Miklós) — — — — — 709
 Pálly József (Megemlékezés) (Barcza Béla) Borítólapon

Címlapon:

Bonyhádi templomunk

L E L K I P Á S Z T O R

Evangélikus lelkési szakfolyóirat

Főszerkesztő: Dr. Pálly Miklós

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. Ottlyk Ernő

A szerkesztés munkájában szerkesztő bizottság vesz részt

Előfizetési ár: havi 12,— forint, félévre 72,— forint, egy évre 144,— forint

Csekk számla: Lelkipásztor Kiadóhivatala, Budapest, 220 507

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VIII., Puskin u. 12.

Telefon: 142—074

Kiadja az Evangélikus Egyetemes Sajtóosztály

625247/2 — Zrínyi Nyomda, Budapest. Felelős vezető: Bolgár Imre igazgató

Színes egységben

Az egyik egyházmegyei Lelkészi Munkaközösségünkben az Országos Esperesi Értekezletről szóló beszámoló után nagyon élénk és termékeny beszélgetés folyt. A lelkészek arról beszéltek, hogy szívesen hallgatták az esperesi értekezletről szóló beszámolót és azt magukévá teszik. Támogatják azokat a célokat, amelyeket a püspökök előadásaikban megjelöltek, és konkrét segítséget szeretnének adni a maguk helyén ezeknek a céloknak a megvalósítására. Az eszmecsere folyamán az egyik lelkész kitért arra a kérdésre, hogy lelkészi karunk ugyan teljesen egyetért a püspököknek azzal a fel fogásával, mely szerint egyháznak kell lennünk a szocializmusban, de ezt a célt mindegyik lelkész a saját módján és „színe”-vel tudja csak támogatni, tehát nem sematikus módon. Aztán utalt az illető lelkész az esperesi értekezleten elhangzott két püspöki kijelentésre. Idevonatkozóan a jegyzőkönyvben szó szerint a következő áll: „Az egyik kijelentés I. Kor 12-re hivatkozva azt hangsúlyozta, hogy azonos tartalmú szolgálatainkban különféle adottságaink következtében, »lehetnek és vannak is formai különbségek.« A másik megállapítás szerint »csak színezetben, de irányban semmiképpen nem lehetnek közöttünk különbségek.« És valóban: lelkészi karunk minden tagjának megvan a maga sajátos szellemi arca, amelyet nem kell megtagadni valami rosszul értelmezett egység: sematizmus érdekében. Jó példát szolgáltat erre a mi egyházmegyénk. Az utóbbi időben három új gyülekezeti lelkész került közénk. Kétségtelen, hogy e három lelkész beállítottságának alapiránya megegyezik: mindhárom azon fáradoznak, hogy egyházunk megtalálja és betöltse feladatát az épülő szocializmus világában. Mégis emberileg: a színezetet, a vérmérsékletet, a részletekbe vonatkozó teológiai látást, vagy igehirdetésünk külső veretét tekintve, vannak közöttünk különbségek” — fejezte be felszólalását az illető lelkész.

Ezt a megjegyzést *figyelemre méltónak* kell tekintenünk és mivel, látásom szerint sok lelkész véleményét foglalja össze, érdemes azzal foglalkoznunk.

Abban a kedvező helyzetben vagyunk, hogy a felvetett kérdésről *több bibliai szakasz alapján* szólhatunk. Mégis talán a legjobb, ha idevonatkozólag I. Kor 12-öt tartjuk szem előtt, ahol Pál apostol az egyházzal, a Szentlélek munkájáról, a kegyelmi ajándékokról és azok hasznáról beszél. Mit mond Pál mindezekről?

1. Pál apostol úgy beszél az egyházzól, *mint testről éspedig a Krisztus testéről*: „Mert amint a test egy, bár sok tagja van, a testnek pedig valamennyi tagja, noha sokan vannak, mégis mind egy test, úgy a Krisztus is.” Ennek az „egy test”-nek megteremtésénél igen jelentős szerepe van Isten kezében a két szentségnek: a keresztségnek és az úrvacsorának. „Mert akik Krisztusra keresztelkedtetek meg, Krisztust öltöztetek fel... ti mindnyájan egy vagytok a Krisztus Jézusban” (Gal. 3, 27—28). Ugyanezt mondja Pál apostol I. Kor 12, 13-ban: „Mert hiszen egy Lélek által mi mindnyájan egy testté kereszteltettünk, akár zsidók, akár görögök, akár szolgák, akár szabadok, és mindnyájan egy Lélekkel itattattunk meg.” Tehát a szentségeken keresztül vesszük a Lélek ajándékát, aki *mindannyiunkat részeltet a Krisztusban és ez által sokakból egy gyülekezetet teremt*. Ez a kifejezés a „Szentlélek közössége” ebben az összefüggésben nyilván azt jelenti, hogy a Szentlélek saját lényét megosztja velünk és így teremt közösséget Közte és köztünk, valamint azok között, akik a keresztség és az úrvacsorán keresztül veszik a Szentlélek ajándékát. Mindez azt jelenti, hogy az egyházon belüli közösséget a Szentlélek Úristen hozza létre és tartja fenn.

2. A Szentlélek azonban nemcsak közösséget teremt az egyházon belül, *hanem különböző ajándékokat ad azoknak, akik ebben a közösségben élnek*. „A Lélek kijelentése azonban kinek-kinek a gyülekezet hasznára adatik. Némelyiknek ugyanis bölcsesség beszéde adatik a Lélek által; a másoknak pedig Isten ismeretének beszéde ugyanazon Lélek szerint; egyiknek hit ugyanazon Lélek által; másoknak pedig gyógyítás kegyelmi ajándéka azon egy Lélek által; némelyiknek csodátevő erők munkái; némelyiknek meg prófétálás; némelyiknek pedig a lelkek között való különbségtevés; másoknak nyelveken szólás; ismét másoknak pedig a nyelveken szólás megmagyarázása. De mindez egy és ugyanazon Lélek munkálja és osztogatja mindenkinek külön-külön, amint amint akarja.” (I. Kor 12, 7—11). Ha ezt a felsorolást végigolvassuk, akkor látjuk csak igazán, hogy *az Isten milyen gazdag Isten és, hogy milyen bőségesen osztogatja a Lélek által ajándékait*. Szó sincs arról, hogy mindenkinek ugyanazt az ajándékot adja és ennek nyomán arról sincsen szó, *mintha a Szentlélek Úristen a gyülekezetet, vagy a gyülekezet tagjait uniformizálni akarná. Sőt inkább arról van szó, hogy éppen Isten teszi gazdag ajándékai nyomán sokszínűvé a gyülekezetet és a gyülekezet tagjait*. Az egyes gyülekezetekben és a különböző gyülekezeti tagoknál jelentkező különbözőségekre soha sem tekinthetünk sematikusán úgy, mint amik egyszerűen a bűnnek következményei. *Sőt, a Lélek ajándékai nyomán jelentkező különbözőségekre úgy kell nézünk, mint amelyek az egyház és ezen belül az egyes gyülekezetek lényegéhez tartoznak hozzá*. Amikor Pál apostol I. Kor 12-ben a test „tagjai”-ról beszél, akkor nem az egyes gyülekezeti tagoknak a „test”-hez való viszonyáról beszél, *hanem a Szentlélek különböző ajándékait nyert és ennek nyomán különböző szolgálatokat betöltő és együttal bizonyos külön „szín”-t képviselő gyülekezeti tagoknak*,

az egyház egészét átfogó közösségéhez, tehát a „test”-hez való viszonyáról beszél. Ilyen értelemben hangsúlyozza Pál azt, hogy a testnek „sok” tagja van, tehát sokan vannak, akik különböző elhívást, szolgálatot és kegyelmi ajándékot kaptak. Így mondja ezt Pál: „Mert a test sem egy tag, hanem sok... Ha az egész test szem, hol a hallás? Ha az egész hallás, hol a szaglás? Most pedig az Isten rendelte a testben a tagokat, egyenként mindegyiket, amint akarta. Ha pedig mindnyájan egy tag volnának, hol a test?” (I. Kor 12, 14). A „tagok”-nak a léte, tehát a különböző kegyelmi ajándékot nyert hívek élete és munkája, önmagában nem veszélyezteti az egyház egészét átfogó közösség egységét, hanem azt csak gazdagabbá és színesebbé teszi. *Krisztus testének egysége a tagok különbözősége, kegyelmi adományai különbözősége és funkciójuk különbözősége miatt még nem bomlik fel.*

Az elnyert kegyelmi adományok különbözősége nyomán az egyház történetében mindig jelentkeznek bizonyos „színek” és sajátosságok. Ezek a sajátosságok jelentkeztek egyfelől bizonyos kegyességi életformában, másfelől *teológiai irányvonalakban*. Sőt, már az első keresztyének életében is kivehétők ezek a „színek”. Pl. Máté evangéliumának gondolkodásmódja nem minden további nélkül mondható azonosnak Jánoséval, de Pál teológiája is más színezetű mint Jakabé. Ez azonban még nem rendellenes, hanem inkább egyházat gazdagító tény. A „színek” megléte nem feltétlenül akadályozója annak, hogy az egyházban mindenek „ékesen és jórenddel” menjenek.

3. Pál apostol azonban nem áll meg ott, hogy dicséri Istent a kegyelmi ajándékok sokféleségéért és ott sem áll meg, hogy kimutatja az adományok sokféleségéből származó színek és sajátosságok jogosultságát a gyülekezetben. Pál azt is tudta, és erről bizonyosan voltak tapasztalatai is, *hogy az egyes „tagok”, tehát a különböző kegyelmi ajándékot nyert hívek sokszor elfeledkeznek „tagi” mivoltukról és magukat önkényesen „test”-nek tüntetik fel.* Elfeledkeznek arról, hogy nekik nincs a „test”-től független létük, mert nekik a test organizmusában kell betölteniök azt a szolgálatot, amelyre Isten rendelte őket. Mindezeket szem előtt tartva teszi fel Pál ezeket a kérdéseket: „Ha az egész test szem, hol a hallás? Ha az egész hallás, hol a szaglás?... Ha pedig mindnyájan egy tag volnánk, hol van a test?” (I. Kor 12, 17, 19). Hogy Pál szavával éljünk, *van olyan eset, amikor „a szem” abban a hitben él, hogy ő az egész „test”, vagy amikor a „fül” azt hiszi, hogy az egész test helyére léphet.* Mindezt így is mondhatjuk: előfordulhat, hogy Isten gazdag kegyelmi ajándékaiból kinövő „színek és sajátosságok”, be akarják tölteni az egész testnek a funkcióját, vagy a maguk színére akarják festeni az egész testet. Sokszor az egyházban éppen azok, akik „a színek” jogosultságát hangsúlyozzák, beleesnek abba a hibába, *hogy a maguk színét akarják ráerőltetni az egész testre.* Egész élesen ez így hangzik: az egyház a maga egészében akkor volna „igaz egyház”, ha az olyan volna, amilyenek ők. Egészen veszedelmessé ez a

magatartás akkor lesz, amikor azt éppen Pál apostolnak a kegyelmi ajándékok különbözőségéről tett bizonyoságtételével támasztják alá.

Mindez arra figyelmeztet bennünket, hogy amikor a kegyelmi ajándékok gazdagságáról és ezekből kinövő „színek” jogosultságáról beszélünk az egyházban, azonnal kell beszélnünk a *bűn valóságáról* is. A Szentlélek a maga kegyelmi ajándékait nem angyaloknak, hanem embereknek adja. *Ezek az emberek pedig* — bár a keresztségen és az úrvacsorán keresztül elnyerték a Lelket és így „szent” emberek — *bűnös emberek*. A bűnös ember pedig az elnyert kegyelmi ajándékot bizony bűnös kézzel „kezeli”. Bár a Szentlélek a bűnös emberi ént újra és újra háttérbe szorítja, ez az „öember” ismétlen előtérbe akar kerülni és a kapott ajándékot *a maga dicsőségére akarja felhasználni*. Ezért, amikor valaki azt igényli, hogy ő az egyházban a maga sajátos színét képviselhesse teológiai felfogásban, vagy kegyességi magatartásban, ezt csak akkor teheti, ha Isten előtt újra meg újra önvizsgálatot tart: *ténylegesen Istentől kapta-e azt a sajátos mondanivalót, amit képvisel és az ő külön „színe” igazán az Istentől kapott kegyelmi ajándék folyománya, vagy pedig mondanivalója lényegében saját önző énjének proklamációja és színe saját maga által „kevert” szín*. Ha merünk a valósággal szembe nézni, akkor őszintén meg kell mondanunk: az egyház történetében nem egyszer fordult már elő, hogy valaki teológiai irányát, külön felfogását úgy tudta feltüntetni, mint amit Istentől nyert, pedig igen gyakran nem volt másról szó, *mint arról, hogy önző énjének megsértése, vagy mellőzöttségi érzése indította „sajátos szín” felvételére és képviseletére*.

Mivel Pál apostol is nagyon jól ismerte a bűn hatalmát és erejét és ennek nyomán azt is, hogy Isten ajándékai az ember kezében mivé tudnak lenni, hangsúlyozza olyan erőteljesen: „A Lélek kijelentése azonban kinek-kinek *a gyülekezet hasznára adatik*.” (I. Kor 12, 7). Ugyancsak Pál apostol mondja: „ne legyen meghasonlás a testben, *hanem a tagok kölcsönösen gondoskodjanak egymásról*.” Tehát a különböző kegyelmi ajándékokat nyert tagoknak a maguk ajándékait *mindig az egész test, vagyis az egyház egészét átfogó közösség javára kell felhasználniuk*. Nagyon szemléletesen olvassuk ezt az Efezusi levél 4. fejezetének 15. és 16. versében: „Mindenesztül *növekedjünk abban, aki a fej, a Krisztus, mert Ő illeszti össze és szerkeszti egybe az egész testet egymást támogató minden inával, és hatalmas erővel munkálja a test növekedését minden tag közös munkájával, hogy önmagát építse szeretet által*.” Ha egy „tag” nem az egész testért munkálkodik és a tagok nem egymással és egymásért élnek az egész test hasznára, akkor ők már nem is „színek”, vagy „sajátosságok” az egyház egészét átfogó közösségben, hanem már szekták. *Ha egy „tag” nem azon gondolkodik, hogy minél jobban tudja betölteni szolgálatát az egyház egésze számára, hanem gondolkodásában az kerül homloktérbe, hogy neki mint külön „szín”-nek milyen jogai, igényei, követelései, vagy kívánalmai lehetnek az egész „test”-tel szemben, akkor máris „a maga útját jár-*

ja”, amelyen a saját tiszteletéért fáradozik. Ha egy „tag” valóban a szolgálatát akarja minél jobban betölteni az egész test javára, „szín”-ét és „sajátosságai”-t alázatosságban és szerénységben képviseli. Éppen az alázatosság az ismerve annak, hogy valóban Istentől kapott „szín”-nel és nem szektával állunk szemben. Az alázatossághoz az is hozzátartozik, hogy a különböző sajátosságokkal rendelkező tagok tudjanak nyitottak lenni a „test felé”, természetesen az is, hogy „a test” se hanyagolja el a „tagokat”.

4. Mindezt el kellett mondanom ahhoz, amit ezek után a magyarországi evangélikus egyház életére nézve és lelkészeink szolgálatára tekintve meg kell jegyeznünk. Amit általában az egyház egészét átfogó közösségre mondtunk, az áll a mi egyházunk életére nézve is. Hasonlóan az is, amit a különböző kegyelmi ajándékokat nyert „tagok”-ra mondtunk.

Tény az, hogy a mi magyarországi evangélikus egyházunk gyülekezeti tagjainak, presbitereinek, lelkészeinek túlnyomó többségén, továbbá esperesein és püspökein keresztül döntött afelől, miképpen akarja betölteni szolgálatát az új magyar világban. Valóban döntött afelől, hogy egyház akar lenni és maradni a szocializmusban. Sokszor mondtuk már azt, hogy mind a két szón hangsúly van, az „egyházon” is és a „szocializmuson” is. Hogy ez mit jelent részleteiben, azt már igen sokszor fejtettük ki. Lelkészeinket újra és újra arra kérjük, hogy ezen az úton bizalommal álljanak az egyház vezetői mögött és segítsék a maguk helyén az országos összefüggésekben is az egyházvezetőséget. Mi nem kívánjuk azt, hogy a lelkészek szinte ugyanabban a fogalmazásban fejtsek ki álláspontjukat és végezzék szolgálatukat, mint ahogy azt a püspökök, vagy esperesek megfogalmazzák (bár nagyon szükséges, hogy erre a lelkészek figyeljenek!). Szívesen vesszük, ha lelkészeink a maguk „színevel”, vagy „sajátosságával” segítik azoknak a céloknak a megvalósítását és a szolgálat betöltését, amelyről a püspökök és általában az egyház vezetői szólnak és tanítanak. Ugyanakkor azonban néhány dolgot világosan meg kell mondanunk: vizsgálja meg magát minden lelkésztestvérünk, hogy amikor saját „színük”-ről, vagy adottságukról beszélnek és igénylik azt, hogy azon belül fejthessék ki szolgálatukat, az egyházvezetőség által mutatott úton, nem jóval kevesebbet mondanak és tesznek-e a „színek” védelme alatt, mint amit mondaniuk és tenniük kellene? Ha például valaki azzal a „sajátosságával” akarja szolgálni az egyházat a szocializmusban, hogy ő csak a „Krisztus békességé”-ről beszél, de már nem érzi „színe”-hez tartozónak a politikai békéről való beszédet, tegye megfontolás tárgyává, vajon „szín”-t képvisel-e a közös úton, vagy pedig ezzel a felfogásával mutatja ki, hogy lényegében nem is jár a közös úton! Vagy pl., ha valakinek az a sajátos látása, hogy „az egyháznak nem kell szolgálnia a politikai élet területén”, gondolkodnia kell afelett, hogy ez a véleménye csupán „szín”-e, vagy pedig olyan teológiai belátás, amely éppenséggel nem esik bele a segítség vonalában. Mert itt már nem „formai különbségek”-ről van szó, hanem tartalmi különbségről.

Ugyanakkor, amikor Isten kezéből hálaadással fogadjuk a kegyelmi ajándékai nyomán jelentkező „színeket” és „sajátosságokat” egyházunk életében, *ma nyomatékosan ezt hangsúlyozzuk: „törekedjétek az egyértelműsége!”* Vagyis, *igyekezzetek közös belátásokra, közös döntésekre és közös cselekvésre jutni, hogy magyarországi evangélikus egyházunk békességben és reménységben járhassa azt az utat, amelyre meggyőződésünk szerint az Isten állította rá.*

Káldy Zoltán

Tanulmányok

Egyházunk a reformkorban

A szentszövetség teremtette konzervatív légkörnek a jege olvadozni kezdett a 19. század húszas éveitől kezdve.

Széchenyi István a Tudományos Akadémia felállítása terén, Hitel, Világ, Stádium című könyveiben, a mezőgazdaság fejlesztése, az állattenyésztés fellendítése, a gőzhajóközlekedés megindítása, a Tisza, Alduna szabályozása, a Lánchíd felépítése tekintetében kétségtelenül haladó lépéseket követett. Világosan látta az elmaradt magyar társadalmi viszonyok tarthatatlanságát, a kapitalizálódás eszközének, a pénznek a hiányát, a közlekedési eszközök elégtelenségét, a céhek korszerűtlenségét, azonban ezek ellenére sem gondolt a jobbágyok felszabadítására, sem az Ausztriától való elszakadásra. A katolikus főpapság nemcsak óriási földbirtokokkal rendelkezett, hanem a tizedet is behajtotta a népen, nagy részesedést húzott a jobbágy terméséből, amelyet a protestánsok is tartoztak fizetni a katolikus papnak. Mindezt a temérdek anyagi juttatást a klerikalizmus igyekezett megháláni és mindenben kiszolgálta az uralkodó rendszert. „A hierarchia (papi rend) ...nem értette meg... a kor intő szándékát” — írja Horváth Mihály, aki maga is püspök volt — újkori történetünk egyetlen haladó főpapja. „Nem akarta látni, hogy a demokráciai szabadság lett a kor irányeszményévé s hogy a pályán, mely ezáltal kimutatva van, közösen tolatnak előre nemcsak azok, kik ezen eszményért lelkesedve harcolnak, hanem azok is, kik magokat ellenségeinek nyilvánítják; hogy vitetnek akaratjokon kívül, akaratjok ellenére... És amint tekintélyét süllyedni, hatalmát csökkenteni tapasztalta, elfogultságában erőszakolni akarta a történelem menetét: csökkenő hatalmának erősítése végett a királysággal, az állami főhatalommal lépett szoros szövetségbe. Szolgájává alacsonyította magát, hogy annak változatlan fényében, hatalmában osztozzék, attól védve, támogatva tarthassa fenn súlylyedő hatalmát.”

„...Az egyházi hatalom... — folytatja Horváth Mihály — Ferenc király kormánya alatt az abszolút hatalom policiális (rendőri) eszközévé vált s világi érdekei végett ama minden szellemi mozgalmat elfojtani, butítani törekvő kémrendszer szolgájává engedte magát alacsonyítottatni... A papság 1825. után is, egyiránt a felső és alsó házban mindig azon pártal fogott kezet, mely minden újítástól iszonyodva, a nemzeti alkotmányos reformtörekvéseket minden áron gátolni törekedett”. „Mi csoda, ha ilyen körülmények közt s oly korban, melynek fő jelleme a szabadságra s egyenlőségre törekvés, tekintélyük egyre csökkent, befolyásuk végkép elenyészett, sőt népszerűtlen magokvisellete miatt, mely szerint a tömegekben fanatizmust (vakhitet) ébresztettek, gazdag jövedelmeikből korteskedést, vesztegetéseket úztek, naponként növekedő gyűlöletet s megtámadtatásokat vontak magokra? A Közönség szeme a papi javakra fordult, melyeknek jövedelmei rendeltetésöktől annyira eltérő célokra pazaroltattak. Borsod vármegye egyebek közt egy közgyűlésében kimondotta a papi javak szekularizációjának (kisajátításának) szükségét!”

A parasztság nehéz társadalmi helyzetét Kölcsény Ferenc értette meg és Wesselényi Miklós báró. Látták, hogy a nemességnek mennyire szüksége van a parasztságra, hiszen az ellentéteket Metternich herceg ezzel próbálta kihasználni a nemesek és a parasztságot között: „Kezembem a szilipek, rátok zúdítom az árt. Agyonütöttek benneteket a parasztsággal”. Ebből logikusan következett, hogy a nemesség csak úgy szabadulhat meg elszigetelt helyzetéből, hogyha ő maga sem nyom el senkit. Ez az osztrák elnyomás alóli szabadulás útja. A haza és haladás jelszavával indul meg az a törekvés, hogy a jobbágy telkének tulajdonosává lehessen. Az országgyűlés 1832-ben már foglalkozott az örökváltság gondolatával, amely szerint a jobbágy pénzben megválthatja magát és telkét a feudális úr hatósága alól. Azonban ekkor még nem sikerült ezt megvalósítani, az országgyűlés mégis kisebb engedményeket kényszerült tenni a jobbágyterhei enyhítésére.

Az udvar megpróbálta útját állni a reformszellem érvényesülésének s a gyengeelméjű V. Ferdinánd kormánya Wesselényit börtönre ítélte, ezenkívül az ún. országgyűlési ifjúság, azoknak a fiatal értelmiségieknek a sorából, akik az egyes követek mellett teljesítettek szolgálatot, többeket súlyos fegyházbüntetéssel sújtottak, sőt Kossuthot is börtönbe zárták a Törvényhatósági Tudósítások engedély nélküli kiadása miatt.

A reformszellem nagyarányú térhódítása olyan történelmi szituációt teremtett, amelynek kihatása volt az egyház életére is. Amint II. József vallásügyi reformjainak a háttérében ott állt a felvilágosodás, most a protestantizmus külső elnyomás alóli lassú felszabadításának a háttérében a nemzeti gondolat és liberalizmus állt.

Az 1830. évi országgyűlésen felvetik a protestánsok vallásügyi helyzetének javítását, azonban a konzervatív feudalizmusnak sikerült megakadályozni a javaslat jogerőre emelkedését. Az 1832/6. országgyűlésen az alsó tábla elfogadta a vallás általánosan szabad gyakorlatát, az áttérések szabadságát, eltörölte az áttérésnél a kötelező hatheti oktatást. A egyes házasságoknál a gyermekek protestáns iskolákba járhatnak. Megengedte a katonaságnál minden ezrednél protestáns pap tábort lelkészi alkalmazását.

Azonban a főnemesek és főpapok főrendi táblája hét ízben is váltott üzenetet az alsó táblával, s az egész reformtervezetnek a vége a kérdés elnapolása lett, amit a protestáns ügy szószólója, Beöthy Ödön, Bihar

vármegyei alispán így fogalmazott meg: „Nem halt meg a leányzó, csak aluszik”.

Jellemző, hogy a katolikus klérussal szemben a vármegyék képviselik a felekezeti békét és törvénybe ütköző dolognak kezdték tekinteni a reverzálisokat. A klerikális izgatást pedig 1839-ben királyi leirat kénytelen leinteni és a püspököket a törvények és a király szándéka iránti engedelmességre felhívni. A klérus Rómához futott, Lonovich József csanádi püspök hozta Rómából a Vatikán döntését, amely helyeselte a püspöki kar eddigi konzervatív eljárását, de megengedte, hogy a közóhajnak engedve, vegyes házasság protestáns lelkész előtti megkötése is kánonjogi házasságnak tekinthető legyen. Pest vármegyének kellett megvédenie Kossuth Lajost, mikor Meszlényi Terézszel kötött házasságától az egyik pesti plébános az egyházi áldást megtagadta. Végül az 1844. évi 3. tc. kimondta, hogy a vegyesházasságokat evangélikus lelkész előtt is lehet kötni, és a protestáns vallásra való áttérést szabaddá teszi.

Az evangélikus egyház reformkori életére nagy árnyékot vetett a kiéleződő nemzetiségi kérdésnek a gondja.

A nacionalista ideológia volt a magyarság fegyvere a Habsburg gyarmati elnyomással szemben. Ekkor még a haladást szolgálta a magyar nacionalizmus, mert ennek a révén lehetett az erőket összefogni az osztrák elnyomással szemben. A hazai kapitalizmus fejlődésének szolgálatába került a nacionalista ideológia, s ezért ezt a hazai német és zsidó polgárság nagyobb része is magáévá tette. A nacionalizmus felelevenítette „régic dicsőségünk” irodalmi emlékeit, kialakult a magyar nyelvű történetírás, virágzott az irodalomban a történelmi eposz, és a nemzeti gondolat ébrentartása. A nacionalista ideológián át hirdették, hogy Magyarország a múltban is független és önálló ország volt, tehát történelmi joga van alkotmányához és függetlenségéhez. A történelmi jogokra való hivatkozás kiemelte a történelmi osztályt, a nemességet és annak régi alkotmányát. A nacionalista ideológia egyik következménye volt a magyar államnyelv bevezetése. 1830-ban a király szentesít egy törvényt, amely a helytartótanácsban, a vármegyei és bírósági életben törvénybe iktatja a magyar nyelv használatának jogát; majd a törvények hivatalos nyelve is magyar lesz. 1840-től az anyakönyveket is magyarul kellett vezetni, 1844-ben pedig a közigazgatás és közoktatás egészében bevezették hivatalos nyelvként a magyar nyelvet.

Ezzel a magyar nemzeti ideológia összes következményeivel ellentétbe került a nemzetiségek érdekével. A nemzetiségi nagybirtokosok osztrák-barátok és magyarellenesek voltak. A nemzetiségek közép-, kismessége és polgársága a magyar nemességhez és polgársághoz hasonlóan maga is fejleszteni akarta a kapitalista termelési viszonyokat, s ezért összeütközésbe került a magyar nemességgel és polgársággal, s ennél fogva, bár osztrákellenesek is voltak, mivel érdekükkel ütközött a Habsburg-elnyomás, de ugyanakkor szemben álltak a magyar nemességgel és polgársággal, állandóan ingadoztak két ellenfelük között. A nemzetiségi parasztok rendszerint a magyar urak jobbágysai voltak és ezért a nemzetiségi parasztok gyűlölték a magyar urakat.

Mindezek a nemzetiségi ellentétek az egyházi életben belül is jelentkeztek, sőt ott vallási ellentétek leple alatt mutatkoztak. A magyar nemzeti szellem hatására 1821-ben az egyetemes közgyűlés kimondta, hogy iskolai javadalomban nem részesülhet az, aki öt éven belül a magyar

nyelvben kellő jártasságra nem tesz szert. Viszont Sramkó Pál klenóci lelkész az egyetemes közgyűlésnek ajánlott bibliai lexikona kísérő levelében így ír: „Kérlek, ne szégyenkezzetek a tót nemzet és nyelv miatt. Hiszen többnyire tót eredetűek vagytok és többségtekben tót nyelven dicséritek Istent. Ne is hozzon titeket zavarba a mostani magyar láz, mellyel a tótokból magyarokat akarnak csinálni. Mi vagyunk ebben a hazában az örökösök, a magyarok pedig csak jövevények. A tótság ennek az országnak a lelke, amely nélkül a magyarok mit sem tudnának, mire sem volnának képesek.” A nemzetiségek elmagyarosítására irányuló törekvéseket a legerőteljesebben Jan Kollár pesti evangélikus lelkész „Slawy dcera” című eposza és „Sollen wir Magyaren werden?” című röpirata utasította el. Ezzel a nemzetiségi kérdés bekerült a magyarországi evangélikus egyházba. 1838-ban a nagyvelegi és lajoskomáromi szlovák gyülekezetek panasszal fordulnak az egyetemes közgyűléshez, hogy erőszakkal magyarosítsák őket a lelkészek. A közgyűlés sérelmeiket enyhítette. Kieleződött a helyzet, amikor az 1840-i egyetemes közgyűlés elrendelte, hogy a jegyzőkönyvet a jövőben csak magyar nyelven vezessék, kimondta, az anyakönyvek vezetésében a magyar nyelv kötelező használatát és az iskolákban is magyar tanítási nyelvet kellett bevezetni. A Felvidék szlovák iskoláinak magasabb évfolyamú tanulói „tót társaságokba” szervezkedtek, amelyben nemzetiségi kultúrájukban továbbképezték magukat. A magyar hatóságok kifogást emeltek a pozsonyi teológusok „tót társasága” ellen s maga a nádor kérte az egyetemes közgyűlést a közbe lépésre. A szlovákok azonban mindenütt az egyházközségi autonómia védőbástyája mögé vonultak s ellenálltak a magyarosítási törekvéseknek.

A magyar egyházpolitikusok, köztük Zay Károly egyetemes felügyelő, sőt Kossuth a „Pesti Hírlap” hasábjain is, úgy akartak segíteni az evangélikus egyház nemzetiségi viszállyain, hogy a református egyházzal uniót kívántak s ezzel megoldódott volna a nemzetiségi kérdés, mivel a református egyház túlnyomórészt magyarokból álló számbeli súlya elenyészővé tette volna a szlovákok befolyását. Zay Károly a két protestáns felekezet egységének szükségességét 1841-ben hírlapi úton bocsátotta az ország közvéleménye elé. Közvetlen okot a közös pesti protestáns főiskola felállítására szolgáltatva. A nagy érdeklődést kiváltó kérdés erősen foglalkoztatta mindkét egyházat s meg is választották az egyesülés előkészítő bizottságát. A dogmatikai kérdéseket eleve kikapcsolták s így az uniót csak a szervezeti dolgokra nézve akarták kimondatni, amivel máris elérték volna a célt, a nemzetiségek százalékszámának csökkenését.

A nemzetiségi kérdésben a magyar nemzeti politikának megfelelően igen érelyes intézkedést hozott az egyetemes közgyűlés, amikor kimondta az evangélikus egyház részéről az unió elfogadását. Ugyanakkor eltörölte a „tót társaságokat”, kárhóztatta azok szellemét s a tanárokat, akik abban az ifjúság segítségére lehetnek, állásvesztéssel fenyegette meg. A püspököknek megtiltotta, hogy lelkésszé avassanak olyan jelöltet, aki nem tud kellőképpen magyarul. Ezek az intézkedések viszont erősen felingerelték a szlovákok nemzetiségi érzéseit. Többen külföldi segítséget kértek a magyarosítás ellen. Jozefy Pál tiszakerületi püspök pedig egy küldöttség élén panaszra ment a királyhoz Bécsbe s védelmet kért a nemzetiségek egyházi jogainak tiszteletben tartására. Az 1842. évi egyetemes közgyűlés elítélte a püspök eljárását s bizottságot küldött ki a nemzetiségi kérdés lehető nyugvópontra juttatására.

A szlovákok viszont erősen támadták az unió ügyét, mivel tudták, hogy tulajdonképpen ellenük irányul az egész. Emellett erős konfesszió-

nális alapon álltak a szlovák gyülekezetek s nem voltak hajlandók a reformátusokkal szervezeti közösséget sem vállalni. Nemzetiség elleni támadást sejtettek a zay-ugróci tantervben, amelynek erősen magyar nemzeti színezete volt s a szlovák nyelvű iskolák számára nagy megpróbáltatást jelentett a magyar nyelv általánossá tétele miatt. Külföldön, Lipcsében jelent meg „Protestantismus, Magyarismus, Slavismus” című röpirat, amely hangulatot akart teremteni a szlovákok nemzetiségi elnyomása ellen. Így mindkét részről hangzottak szenvedélyes kitérőek, azonban kétségtelen, hogy az evangélikus egyház vezetősége sovinizmusával sok kárt okozott, a nemzetiségi villongások felszításával. Az 1842-ben megindult „Protestáns Egyházi és Iskolai Lap” Székács József szerkesztésében szintén az unió és a magyar nemzeti kérdés támogatója volt, azonban az evangélikus egyház vezetősége nem tudta céljait elérni, nem sikerült a liberális szellemű közös pesti főiskolát létrehozni, sőt az unió gondolatát is le kellett venni a napirendről, hogy még nagyobb viszályokat tudjanak megelőzni ezzel. A nemzetiségi villongások annyira megnövekedtek, hogy ki is kerültek az egyházi élet köréből a politika porondjára. A megoldatlan nemzetiségi kérdések miatt nem sikerült létrehozni Magyarországnak népeinek osztrák-ellenes egységfrontját, s a későbbi 48-as forradalom sikertelenségének ez is egyik oka volt.

A 19. század elején nemcsak felekezeti, hanem országos kérdésről volt szó, amikor a liberális nemesség és a haladó polgárság egyre öntudatosabban küzdött a vallásегyenlőség kivívásáért. Maguk a liberális katolikus nemesek is küzdöttek egyházuk főpapjainak és a bécsi udvarnak az ellen a magatartása ellen, amellyel továbbra is meg akarták őrizni az „uralkodó vallás” rendszerét. De természetesen maguk a protestánsok voltak a vallásегyenlőség törvénybeiktatásáért folytatott küzdelem élharcosai. Az évtizedekig tartó közjogi küzdelem mindaddig meddő maradt, vagy csak egészen csekély eredményt ért el, amíg a Habsburg-rendszer fennállott.

A reformkorban kifejlődő nemzeti öntudat egyaránt meglátta a nemzeti függetlenség eltipróit és a vallásszabadság elnyomóit. Ez a kettő pedig évszázadok óta mindig ugyanazt a Habsburg-rendszert jelentette. Az a magyar protestantizmus, amelyet három évszázadon át nyomorgatott az idegen uralkodóház, természetszerűleg állt a nemzeti törekvések mellé s a haladó eszmék terjedése révén várta a vallásегyenlőség kivívását.

Míg az országgyűléseken folyt a küzdelem a vallásszabadságért, addig a helytartótanács azzal kedveskedett a katolikus főpapságnak, hogy a törvényesen elért eredményeket rendeleteivel semlegesítette.

Már az 1830-i országgyűlésen Beöthy Ödön, Bihar vármegye követe felszólalt a vegyes házasságoknál, a gyermekek vallásánál és az áttérni akarók katolikus részről történő kötelező hatheti oktatásánál előforduló visszaélések ellen. A rendek 12 pontban foglalták össze a vallásszabadságra vonatkozó javaslatokat. A főbb pontok ezek voltak: minden törvényesen bevett vallás gyakorlata szabad. Az áttérést egyik vallásról a másikra akadályozni tilos. A kötelező hatheti oktatás a katolikus egyházból kitérni szándékozók számára katolikus részről megszűnik. A vegyes házasságoknál a gyermekek katolikus vallásban kötelező neveltetése érvénytelen. A katolikus szülők gyermekeiket protestáns iskolába is járathatják. A protestánsok a katolikusok ünnepeinek megtartására nem kötelezhetők.

Az alsó tábla ezt a javaslatot elfogadta, de a főrendiház elvetette, s így nem vált törvényvé, pusztán javaslat maradt.

1833-ban Beöthy Ödön, Deák Ferenc, Palóczy László vittek jelentős szerepet az alsó táblán a vallásügyi kérdés tárgyalásakor. Azonban ekkor még olyan hatalmas volt a főnemesség és főpapság ereje, hogy sem 1836-ban, sem 1840-ben nem lehetett olyan törvényt hozni, amely lépést tett volna a vallásszabadság felé. Sőt 1841-ben a pápa is beavatkozott a magyar vallásügyi helyzetbe, amikor pápai breve-ben hagyta meg a magyarországi papságnak, hogy a vegyes házasságok ügyében semmit se engedjen, vagyis egyházi áldásban ne részesítse azokat a házasulandókat, akik nem adnak reverzálist leendő gyermekeik katolikus vallásban való neveltetésére.

Az 1843—44-i országgyűlésen hatalmas szónoklatok hangzottak el a főpapok ellen. Sőt Borsod vármegye követei, Palóczy László és Szemere Bertalan a hatalmas papi birtokok megszüntetésére tettek javaslatot abban a formában, hogy „az egyházi vagy papi jószágok jövedelmei, kizakasztván azokból azon meghatározandó összeget, mely az isten tisztelet és a vallás külsőképpen is díszes föntartására, valamint a papi személyek állása és hivatala fontosságához mértékelt, állandó és szinte meghatározandó mennyiségű évi fizetésére megkívántatik, az ezekből fölmaradó jövedelmek részint a szükséges népnevelésre, iskolák föllállítására, a meglevők célszerű elrendezésére, részint a tanítók képzésére s azok jobb fizetésére, részint országosan meghatározandó más közhasznú célra fordíttassanak”. (Dr. Zsilinszky Mihály: Az 1848-iki vallásügyi törvénycikk története. Budapest, 1908. 11.)

Mindez természetesen igen nagy megütközést váltott ki a katolikus főpapság és főnemesség részéről, hiszen Fényes Elek 1842-ben megjelent statisztikai munkájában (Magyarország statisztikája, Pest, 1842. 108—109.) 3 240 040 forintra becsüli azt a jövedelmet, amit a magyar állam a római és görögkatolikus egyházi rendek fenntartására évente fordított. Fényes ehhez hozzáteszi: „Egyébiránt mindez csak hozzátétőleg van mondva, mert a roppant jószágokkal bíró magyar püspökök valóságos jövedelmét megtudni lehetetlen... Az esztergomi érsek jövedelmét némelyek 360 000, mások (Springer: Statistik des österreichischen Kaiserstaates, 1840.) 400—500 000 forintra becsülik.” Az 1895-ben megjelent első hivatalos kimutatás szerint az esztergomi érsek kezén 95 983 kat. hold. a kalocsai érsek kezén 87 433, a nagyváradai püspök birtokában 187 393, az esztergomi főkáptalanében 70 910, az egriében 116 138, a nagyváradai káptalanében 77 381 kataszteri hold föld volt, a bencések 64 848, a ciszterciták 53 798 kataszteri hold földdel rendelkeztek stb. (A kincstári, közalapítványi, továbbá egyházi és szerzetesi nagyobb birtokok megoszlásának kimutatása. Magyar királyi földművelésügyi minisztérium. Budapest, 1895. III., XII., XVIII. mellékletek.) Mivel az egyházi birtokokban nagyobb eltolódás nem történt, ezek az 1895-ben közzétett adatok érvényesek visszamenőleg is. Az összes római és görögkatolikus egyházi birtokok kiterjedését a 20. század elején 1 956 829 kat. holdra becsülték, ennek a közel kétfélmillió holdnyi földbirtoknak az értékét pedig a rajta levő épületekkel és felszereléssel együtt legalább másfél milliárd koronára. (Dr. Ágoston Péter: A szekularizáció, Budapest, 1909. 9.) Ezek a hatalmas vagyonok tették lehetővé a katolikus egyháznak, hogy kezében tartsa az ország egyetlen tudományegyetemét, 5 akadémiáját, 9 liceumot, 7 tanítóképzőt, 69 gimnáziumot, több mint 4000 elemi iskolát. (Hajdú János: Eötvös

József báró első minisztersége. Budapest, 1933. 17.) A protestánsok papjai ugyanakkor sem egyházi, sem iskolai célra, az állam részéről semminemű támogatásban nem részesültek. Ellenben a jobbágyparaszt akkor is köteles volt fizetni a katolikus papságnak a tizedet, ha protestáns volt. (Fényes Elek: Magyarország statisztikája, Pest, 1842. 318. — Forradalom és szabadságharc 1848—49. Budapest, 1948. 318.) Ez a néhány adat világosan szemlélteti, hogy mit jelentett az uralkodó vallás anyagi ereje, s a vele kapcsolatos kulturális és társadalmi hatalma.

Ugyanakkor a Habsburg-állam minden eszközt megragadott a katolikus klérus hatalmának erősítésére. Az 1843—1844. országgyűlés vallásügyi tárgyalásaihoz a protestánsok nagy reményt fűztek, azonban csak annyi eredményt sikerült elérni, hogy azok, akik 18 éves korukig az „evangelica” vallásban nevelkedtek, hitükben továbbra is megmaradhatnak. Erre a rendelkezésre azért került sor, hogy többé ne zaklassák azokat, akik kicsikart térítvények révén forma szerint katolikusok lettek volna, de szülők valamelyik protestáns vallásban nevelték őket 18 éves korukig. Az új törvény lehetővé tette a protestáns lelkész előtt kötött vegyes házasságot, valamint megengedte a katolikus vallásról valamelyik protestáns vallásra való áttérést, de úgy, hogy minden egyes áttérést a püspöki hivatalok útján a helytartótanácshoz be kellett jelenteni.

Nem történt semmi változás azon a téren, hogy vegyes házasságban katolikus apa esetén minden gyermeknek katolikusnak kellett lennie. Katolikus vallásra pedig továbbra is át lehetett térni minden korlátozás nélkül.

A helytartótanács azonban a fenti eredményeket is sokallta s 1846-ban megjelent törvényt magyarázó rendeletében igyekezett minél többet visszavonni a törvény intézkedéseiből.

A Habsburg-állam a leghűségesebb szövetségeseit látta a magas klérusban s ezért minden erejével igyekezett kedvezni nekik. Az egyházi hatalom mellett nemcsak burkoltan, hanem egészen nyíltan is politikai hatalmat kaptak a püspökök. Horváth Mihály csanádi püspök, később a szabadságharc minisztere a Habsburg-rendszer és a főpapság közötti kapcsolatról így ír: „A püspökök egyházi hatóságuk mellett politikai jogokat is gyakorolván, és egyebek közt a felsőháznak tagjai lévén, a kormánytól mind a két tekintetben úgy nézettek, mint annak hivatalos ügynökei, támaszai, kik ti. mind főpásztori szavukat, mind politikai befolyásukat kiváltképpen kötelesek egyedül a kormány érdekei szerint gyakorolni. Ez volt az oka, hogy a püspöki székek s minden magasabb egyházi méltóságok rendesen csak hosszabb titkos rendőri nyomozás alá vetett s e próbát kiállt személyekkel töltettek be. Természetes következménye lón aztán ezen eljárásnak, hogy a püspökségekre ritka kivétellel csak rugalmas jellemű, meggyőződéseiket önértékeik miatt a hatalomnak mindenben feláldozni kész, vagy elvből a reakcióhoz szító egyéniségek juthattak fel.” (Horváth Mihály: Magyarország függetlenségi harcának története. Budapest, 1872. III. kötete 110—111.)

A bécsi udvar és a magas klérus szövetsége nemcsak vallási, hanem országos politikai-elvi kérdést is jelentett. Ezt bizonyítja az a Kölcsey naplójából is ismeretes tény, hogy az országgyűlésen és a megyéknél maguk a liberális katolikus nemesek is küzdöttek egyházuk főpapjainak és a bécsi udvarnak szoros fegyverbarátsága ellen. Mikor pedig 1848-ban annyira éretté vált a helyzet, hogy a cenzúra megszűnte után a protestáns egyházi sajtó is hozzászólhatott ehhez a kérdéshez, a Protestáns Egyházi és Iskolai Lap így fejezte ki Baranyai tollából „Közállomány és egyház”

című cikkében széles rétegek meggyőződését: „Napjainkban különösen arra kell vigyázni a státusnak: hogy az állományi köztudalom helyébe valamely egyes vallásfelekezet elveibe ne csússzék a státushatalom egyes ágainak irányzására, s illymódon a státushatalom segélyével vallási dolgokban kényszerítést ne gyakoroljon. Nem kell ugyanis elfelejteni, hogy a lélekismereti kényszerítés a legszenvedhetetlenebb zsarnokság, s illy kényszerítés irányában legtűzetesebb az ellenállás. Szabad akar maradni a státus, és szabad polgárok ura kíván lenni? akkor bizonyos kijelölt vallási irányt ne kövessen, neki minden vallási nézetet egyenlőn kell méltányolni, s egyiket a másik fölött pártolnia nem szabad, nem tanácsos, hanem inkább mindenik vallásfelekezetet védje más vallásfelekezetek térítési buzgalmának kicsapongása ellen, ha kivált ez a térítési buzgalom az egyéni szabadságnak sérelmes”. (Protestáns Egyházi és Iskolai Lap 1848. 812.)

Ugyanúgy kifogásolja a lap az államegyházi jelleg ünnepeken történő megnyilvánulásait is: „Maradjon a cultus a magány ember csendes foglalatossága, imádjá Istenét lélekben és igazságban, hívja segedelműl minden dolgaiban, nem szükség, hogy az álladalom őt háborítsa, katonái álgyu, dob, muzsika, tisztviselői ünnepélyes megjelenésük által assistentiát adjon, mind ezek egy fényűző hierarchia gőgös és gúnyos demonstrációi voltak.” (Protestáns Egyházi és Iskolai Lap 1848. 993.)

Évszázadok keserű protestáns tapasztalatainak összefoglalása van benne abban a szemrehányásban, hogy a közjogi befolyáshoz jutott klérus mindenkor akadály volt a reformok keresztülvitelében: „Mennyire fejlődött volna már eddig a magyar állodalom tökéletesedése, ha a törvényhozó test felerészében egy türelmetlen papság mindenhatósága nem zsarnokoskodott volna, mely ha másként nem bírta a szabad intézkedéseket feltartóztatni, örökös ellentmondásokkal dacolt a többség akaratján.” (Jakabfalvy András: Az egyházi és iskolai reformok iránt felhívott cultusministeri értekezlet tárgyában előleges szózat. Protestáns Egyházi és Iskolai Lap, 1848. 992.)

Ehhez a hazafias fájdalomhoz csatlakozik az uralkodó vallás elnyomása alatt szenvedő protestáns panasz: „Van a protestáns egyháznak egy három százados panasz. Azon panaszt értem, hogy a protestáns egyház e honban a tökéletes kölcsönösség alapjára még mind e mai napig nem állíttatott, hanem kénytelen egyes jogokat és kedvezményeket folytonos kopogtatás, könyörgés, küzdés stb. által vívni ki magának, s valahányszor illy töredékes kedvezményben részesült, egy felől ollyféle nyilatkozattal bocsáttatnia el: ne, ezzel aztán beérjétek ám! másfelől pedig a ki nem elégitett méltányos vágyakból eredő fájdalommal s keserűséggel térni haza s vagy ezen állapotban kilátás nélkül sinlődni, vagy a könyörgést, kopogtatást, küzdést a teljesedés kétes reménye fejében újra kezdeni. Ki volna képes előszámlálni azon csapásokat, mellyek miatt a nemzetet három századon keresztül ezen állapot miatt sújtották? A két egyház hívei csak úgy és akkor fognak végképpen megnyugodni; a hazának minden felekezetű fiai közt pedig a béke helyreállani: ha a törvény egyenlő lesz felettünk és mi egyenlők előtte.” (Protestáns Egyházi és Iskolai Lap 1848. 328—329.)

A háromszázados vallási és nemzeti elnyomás keserűsége lüktet ezekben a sorokban. Egészen természetes ezek után, hogy a magyar protestantizmus szoros kapcsolatba került azokkal a törekvésekkel, amelyek az évszázados elnyomásból a kivezető utat mutatták. Az egyházszertet

és a hazaszeretet kettős szent érzelme vezérelte ebben a magyar protestantizmust.

Mi második Spanyolország voltunk. A Habsburgok és a velük szövetezett katolikus főpapok nemzeti és vallási elnyomása és inkvizíció-módszere ellen a haladó mozgalmakban találtunk védelmet. Magyarországon protestánsnak lenni évszázadokon át egyet jelentett a haladásal. Ebben található meg a nemzeti függetlenségért és a vallásszabadságért folytatott harc összefüggése.

Dr. Ottlyk Ernő

Az Ujszövetség tanulmányozásához az igeolvasás és ige-hirdetés munkájához ajánljuk alábbi kiadványunkat

Káldy Zoltán

BEVEZETÉS AZ UJSZÖVETSÉGBE

Ára vászonkötésben: 30.- Ft.
Kapható a Sajtóosztályon:
Budapest, VIII. Puskin-u. 12.
Telefon: 142-074.

Az emberiség előtt álló feladatok és a keresztyénség hozzájárulása azok megoldásához

A cím, s a benne körvonalazott feladat a világban való tájékozódásra késztet. Melyek azok a nehéz, s a jelenben még világfeszültséget jelentő problémák, feladatok, amelyek megoldása nemcsak az egyes államok, hanem az egész emberiség érdekében állandóan az élet minden területén megnyitná a nagyarányú és békés fejlődés útját?

Azután annak a vizsgálatát teszi szükségessé: hogyan viszonyulhat, hogyan viszonyuljon a keresztyén ember a világproblémákhoz, az emberiség feladataihoz úgy, hogy viszonyulása, állásfoglalása, s ebből folyón magatartása, élete valóban hozzájárulás, segítség lehessen a problémák megoldásához s a feladatok elvégzéséhez.

I.

A világban való tájékozódásunk során, mint mindennapos jelenség-gel, lépten-nyomon találkozunk az evolúciós reménység örvendezésével.

Az öröm, alapos. Alapja nyilvánvalóan az a hatalmas fejlődés, mely az emberi élet minden területén századunkban végbement, s amely nem partikuláris jelentőségű, hanem világméretű.

Az evolúciós reménység számbaveszí és nyilvántartja a tudományos kutatás minden eredményét, s minden értéket, mit az ember a gazdasági-ipari területen a technika, kultúra és a tudomány terén elért s birtokol. Sőt azokat is, amelyekre az eddig elért eredmények, értékek további alkalmazása s felhasználása során kilátása lehet. S mindezekre határozott a meggyőződése, hogy az embert, az egész emberiséget fogja szolgálni ezután sokkal inkább, mint eddig.

Néhány évtizeddel ezelőtt az az aggodalom szorongatott, hogy az egyre gyorsuló iramú technikai fejlődés a világ nyersanyagkészleteit, melyek az emberi életben nélkülözhetetlenek, belátható, illetőleg kiszámítható időn belül felemésztí. Jóslások láttak napvilágot az ember visszafejlődését illetően. Az atomenergia birtokában ez a félelem eltűnt. Köztudomású, hogy 1 kg urán 2500 tonna kőszén energiájának felel meg. A termonukleáris energia felhasználhatósága esetén pedig 1 kg hidrogén-mag neutronokkal való egyesítése során 150 ezer tonna kőszén elégetésének megfelelő hőenergia szabadul fel. E téren való előmenetel maholnap mesterségesen teremti meg a nap csodálatos energiáját. Ezek az óriási lehetőségek nyílnak meg az emberiség előtt. Mert most már csak így lehet nézni és így lehet látni: mindent az ember, az emberiség érdekében.

Az utolsó 50 év legjellemzőbb, legtermészetesebb jelensége az emberi eszmélés, gondolkodás középpontjába az emberi közösség, nem mint család, mint nemzet, hanem mint társadalom, mint emberiség került. Az ember gondolkodásában önmagára eszmélt, és pedig olyanra, mint, aki csak közösségekben élhet. Ebből folyik, hogy minden lehetőséget megragadjon, minden energiát mozgósítson, minden erőt a maga s közössége, az emberiség érdekében: a kornak megfelelően békés, igazságos emberi társadalom felépítése érdekében mozgósítson és fogjon össze.

A társadalmi fejlődést tekintve, még határozottabb lesz az a benyomás, hogy ami a társadalmi fejlődés során végbement, célzatosan az em-

beriség nagy ügye lett s határozottan utal a további evolúcióra, arra, ami ugyanígy, sőt fokozatosabb célossággal minden ember érdekében végbe fog menni.

Egyes gondolkozók ugyan könnyeket sírnak, sajnálkoznak: a „bűn rontása” eredményének tekintik az ideális primitív állapotok felbomlását. Vannak gondolkodók, akiket foglyul ejt a zavar, a káosz, mely mindig jelentkezik, amikor primitív formákat magasabbrendűbb, fejlettebb formák készülnek felváltani. Az igazság azonban mégis csak az, hogy az állam magasabbrendűbb a törzsi szervezeteknél, az államnál haladottabban, magasabbrendűek lesznek a kontinentális szervezetek, s azoknál az azokat egybeölelő szervezet az emberiség rendszere.

E perspektivikus látásnak több eredője van. 1. A töméntelen hatalom, mely hosszú időn át egybefogta az emberiséget, most már mindössze három csoportosulást mutat. 2. A szociális kérdés nem privilégium. Hovatovább nem állhat fenn hatalom, mely felelősséggel fel nem váltja s annak oldozgatását hivatása legelsőrendű dolgának nem tartja. 3. A kulturális és technikai fejlődés és a fejlettség viszonylagos. A legelmaradottabb területek felfejlése is megindult s a fejlődés eddigi üteméhez mérten aránylag gyorsan fog történni.

Az evolúciós reménység vidám szeme tehát, figyelembe véve korunk nagyszerű tudományos és technikai felkészültségét, valamint hatalmas erjedő erőt, úgy látja, hogy az emberiség egy soha nem látott s nem álmódott, csodálatos tavaszodás előtt áll. Egyesek új világkorszakként atomkornak, ismét mások a „béke aranykorának” mondják.

Önkéntelenül tanúja lettem egy falun elhangzott, s paraszt embert „oktató” beszélgetés fináléjának: „A legnagyobb baj, hogy igen megnövekedtek az igények. Senki sincs megelégedve. Mindenki tanulni akar, meg új házat, új bútort” stb. Az igények valóban megnöttek, száz- és százmilliók igénylik maguknak a fejlett kornak megfelelő, magasszinten való élés lehetőségét. Az igény nem annyira a produktív anyagi javak, termelési eszközök birtoklására, mint inkább arra irányul, hogy az emberi munka, annak eredménye a kereset biztosítson jó megélhetést. Ebben természetesen van bent a fejlett technikai civilizáció munkát könnyítő kényelmet, szórakozást, kulturális lehetőséget biztosító eszközökhöz (mosógép, porszívó, rádió, televízió, autó, nyaraláshoz stb.) való lehetőség.

Az emberi életigény és a fejlődés tehát korrelációban vannak. Az igények szolgálják a fejlődést, s a fejlettség általánosan növeli az igényeket. A mai modern állam így valóban szembetalálja magát mindazoknak a követeléseknek összességével, amit Platontól kezdve, minden az állammal, annak feladatával foglalkozó gondolkodó, az állam lényegéből folyó s az állampolgárok javát előmozdító kötelességet ír elő: „Az összesség boldogsága”, „igazság, rend biztosítása”, „pozitív értékek megteremtése”, „A béke fenntartása, bűn büntetése, gonoszok akadályozása”, „Bőségesebb és biztosabb keret, ennek nyomán a művelődés lehetősége és emberhez méltó sors”, „... a mai technikai haladás színvonalán álló életmód, az élet könnyítése, s az életélvezetek lehetőségével” stb.

Ha az állam modern értelemben vett feladatának polgárainak vele szembeni, a természetes és igazságos emberi létjogok alapján támasztott igényének nem tud megfelelni, vagy elnyomó, kiuzsorázó rendszeréből folyóan nem akar megfelelni, akkor megteremtődik a feszültség, mely nemcsak hozzájárul a világfeszültség növeléséhez, de annyira veszélyes is, amennyire a szomszédos területeken, vagy magában a világban is van feszültség és az esetleges kirobbanás a láncreakció előidézésével járhat.

A háborús tűzfészek problémája világfeszültséget jelentő, s békét fenyegető mivoltukban az emberiség problémája.

A fejlődés során kicsivé szűkült, áttekinthetővé lett a nagyvilág. Hatalmas területek lettek nyitottá a látás számára. Ez egytelől azzal az eredménnyel járt, hogy az egész világ számára nyilvánvalóvá lett a maga döbbenetes mivoltában az a különbség, amely a világ egyik részén s másik részén élő ember, vagy azonos területen az egyik fajta s a másik fajta ember életszintje között éktelenkedik. Mondhatjuk így: ami a kiváltságos, kulturált s a technika minden vívmányával önmagának, s önmagáért élő és az általa kihasználta, elnyomás alatt tartó negyedrendű ember között fennáll. Nyilvánvalóvá lett a tarthatatlansága annak, hogy amíg száz- és százmilliók a fejlett kornak megfelelő életnívón vannak, addig legyenek száz- és százmilliók, akiknek legelemibb emberi létjogokat, a pusztá lét fenntartásához szükséges minimális eszközöket is nélkülözni kényszerüljenek. Afrika lakóinak 80 százaléka nyomorúságosan táplált. Egészségük: Indiában 50 százalékos a csecsemőhalandóság. A gyarmatokon évente 1 millió ember hal meg maláriában. Százmillióból 15 millió framboesiás, 35 millió biharziasis fertőzött.

Századokon át emberekhez nem méltó sorsra kárhozott százmilliók felébredtek, fölocsúdtak. Rádöbbentek emberségük tudatára. Arra, hogy joguk van a szabadsághoz s mindarra, ami ebből folyóan az emberi, sőt önálló nemzeti életet jelenti. A gyarmati népek szabadságukért folyó küzdelme napjaink folyamatos története. A harc fehérek és színesek között folyik, sajnálatosan nem vér nélkül. E harc függelékének tekinthető a faji megkülönböztetés elleni küzdelem, mely mindeztideig permanensnek bizonyult állami s egyházi területen egyaránt.

E kérdések: a gyarmati kérdés és a faji megkülönböztetés kérdése is nyugtalanságot és feszültséget jelent a világban.

A megoldásra váró feladatok között van immár 17 éve a német békeszerződés ügye, tehát a második világháború befejezetlensége. A német nép kettéosztottságának a problematikája mellett különös nehézséget jelent az, hogy az NSZK gazdasági és katonai felfejlése, a NATO-ban való érdekeltisége, általában a nyugati hatalmakhoz való viszonya révén egyesek szerint kinőtt abból a formából, amelyet, mint a második világháború vesztesére alkalmazni kellett volna.

A fasizmus újraéledése, szava, hatása s munkája világméretűvé fejlesztése érdekében a legkülönbébb szervezeteinek egységkeresése a világ nyersanyag bázisainak birtoklása s a termelt javaknak szükség szerinti igazságos elosztása, egyes államok túlnépesedése, az országhatároknak ezzel kapcsolatosan, de egyébként is előkerülő kérdése a jövő kérdéseinek látszanak. A világ fölött terpeszkedő felhőket azonban már most is sötétítik.

A modern ember megnövekedett életigényeiben békés, vidám világ-léggörre, igazságos társadalomra — melyben az igazság egyformán mindenki számára igazság, jog és szabadság egyformán mindenkié — mindenki javáról korszerűen gondoskodó (a korszerű élethez szükséges javakat bőséggel termeltető s azokat igazságosan elosztó, békés rendet tartó), hivatása magaslatán álló világi felsőbbesre, kormányzatra tekint. Ez az élet. A szem azonban megbűvölt riadtsággal, az ember kenyereből elvett, életszintjéből levágott hatalmas darabra: a baktériumok, nagyhatású mérgezőanyagok, legkülönbébb rakéták, atom- és hidrogénbombák felhalmozott tömegére, s kint is szervezkedő pusztító szellemre néz. Ez a halál.

Az emberiség az élet és halál mesgyéjén áll, vagy az élet és halál keresztútja előtt van. Talán kifejezőbb az a kép, amely úgy ábrázolja a mai embert, mint, aki a halál szakadéka fölött az élet magaslatának az oldalán egy kis igen szűk, akadályokkal teli ösvényen verekedni, küzdi magát előre szívében mohó életvággyal s a halalos szakadék rettentésével. Hajszálon függ, egy elhibázott lépéstől minden.

Ha bízhatunk az evolúcióban — feltételezve, hogy az emberiségnek mégis csak sikerül megmaradni az élet oldalán —, akkor éppen azért, mert józan szemekkel nézve látunk az örvendetesben is, a döbbenetesben is, alázattal kell tudomásul venni, hogy az élet soha, s így a jövő sem lesz probléma és feladatmentes. Keresztyén teológus semmilyen cézzal nem beszél aranykorról, ha csak az aranyvárossal kapcsolatosan nem. Az igazság az, hogy itt a földön egyedül a halál állapota az, amiben már nincs nehézség, nincs veszély s nincs megoldhatatlannak látszó, erőfölüli feladat. Ha ma van ilyen, akkor ez azt jelenti, hogy ma még van élet, ma még nincs késő mindent tenni. Ha holnap lesz az élet, akkor azzal a tudattal kapjuk, hogy a holnapnak is lesz elég problémája. Jelentőségben, horderőben, súlyban, veszélyben is elég úgy, hogy annak felvállalására, hordozására a holnapoknak nálunknál minden tekintetben fejlettebb, edzettebb s bátrabb generációjára lesz szükség.

Nékünk a ma jutott osztályrészül, elég bajával: kínzó problémáival, világméretű nagy ügyeivel. Ezeket kell felvállalni, hordozni, s megoldani úgy, hogy kibúvásunk, mulasztásaink ne terheljék a ma terhével a holnapokat, a mi terhünkkel a holnapiakat. Vagyis felelősséggel a ma és holnap embere az egész világ emberisége iránt.

Mivel a nagyhatalmak birtokában levő atomfegyverek az emberiség életét fenyegetik végpusztulással s a légkört-mérgező hatásuk révén a földet is alkalmatlanná tennék a lakhatásra, a legsürgősebb feladat az általános és teljes leszerelés megvalósítása. Ennek keretében legelőbb is az atomfegyverek megsemmisítése.

A leszerelés ügyében az Egyesült Nemzetek közgyűlése is kedvező módon döntött. A tárgyalások folynak, de az a megmerevedés, melyet a nyugati hatalmak tanúsítanak, a kérdés megoldását hosszú időre elodáztatja s esetleg meg is hiúsíthatja.

Ma már nem kétséges, hogy a hatalmakat lehet tanítani s lehet reájuk, állásfoglalásukra hatni s az elejtett kérdést velük újra felvetetni a közvéleményen s az azt befolyásoló közgondolkodáson, köztudaton keresztül.

Nagy jelentőségűnek kell látnunk a Béke Világtanács munkáját, melyben nemcsak közéleti nagyságok, hanem komoly tudósok, a természettudomány igazságaival, tehát korunk természettudományos érdeklődésének s érdekeltiségének megfelelő módon hatnak az emberiség tudására.

Nagy jelentőségűnek kell látnunk az egyházak — tehát a keresztyén-ség szolgálatát is, mely az Egyházak Világtanácsa tanulmányi munkájában folyik s a közgyűlésnek a világproblémákat — a népek békében s igazságban kiteljesedő életét illetően mégis csak pozitív állásfoglalásában lett s lesz hatótényezővé.

A keresztyén lelkiismeret megmozdulásának tekinthetjük a Prágai Keresztyén Békekonferenciát, amelyet éppen ez a sürgősség parancsolt életre. Ez a konferencia a világot átölelő formájában munkássága s állásfoglalásai révén a világ keresztyénségének a lelkiismeretét rázogatja s ébresztgeti s készíti nemcsak helyes valóságglátásra, de hitbéli

eszmélésre is. Óráról órára nő az a veszély, hogy egy napon a már késő köszönt reánk": halljuk a komoly, felrázó hangot az Egyházak Világtanácsához intézett levélből. S nemcsak tárgyilagos, hanem az igén erősödött lelkiismeret szava hangzik tovább: „A keresztyénségnek nem az a feladata, hogy egyik vagy másik politikai tábor szolgálatába álljon. Az evangélium, mint Isten igéje Jézus Krisztusnak a Békesség Fejedelmének a szeretetét hirdeti minden ember iránt Nyugaton csakúgy, mint Keleten, vagy bárhol is él. Ezért vagyunk szolidárisak minden keresztyénnel és nem-keresztyénnel, akit egyaránt fenyeget egy lehetséges világhatalomvesztés, a gyűlölet és a hidegháború következménye.”

‘Ez a konferencia hitet tett Istenről, aki szent Fiában az ő megváltó és gondviselő szeretetével fordult a bűnös ember felé. Aki a világot az ember számára nemcsak megteremtette, hanem fenn is tartotta s az emberi életet biztosította. Ebben a hitben állást foglalt a világ minden égető problémájában. Állást foglalt az atomerő háborús felhasználása, a „hideg és meleg” háború, a népek elnyomása, a fajok megkülönböztetése ellen és az atomenergia birtokában a kérdések és ellentétek egyetlen megoldási eszközeként kínálkozó párbeszéd mellett.

A teológia területén az atomkérdésben való beszéd valóban párbeszéd lett s mint ilyennek is jelentős irodalma volt már a Prágai Keresztyén Békekonferencia ülése előtt is.

Vogel professzor „A keresztyének felelőssége az ember jövőjéért a technikai korszakban” című előadása előszavában úgy nyilatkozik, hogy a Prágai Békekonferencia után a párbeszéd „tomboló harccá” lett. Kissé érzékelhetjük ebből az idézetből is: fáradhatatlanul ismétlik. Mintha csak megbeszélésre történnék — mondhatná majdnem az ember — a másik oldal mindent arra az egy pontra sűrít, hogy bennünket a következőkkel vádol: Ti, vagyis olyanok, mint Gollwitzer, Iwand és én, no, és mi mindnyájan itt, a Prágai Keresztyén Békekonferencia emberei, meghamisítjuk a bűnnek a reformátori értelmezését ahogyan — azt például az Ágostai Hitvallás 2. cikke kifejezi... Szerintetek az atomfegyverek, illetve a hidrogénbomba dolga BŰN. A bűn egész kérdését koncentráljátok erre az egyetlen pontra: „Ez bűn!”

Úgy gondolom, hogy valóban nem lehet kivárni, míg ez a párbeszéd befejeződik, mert a keresztyénség most nemcsak az írástalhoz és az előadótermekhez, hanem a világhoz tartozik, amelyben minden nem keresztyén szorong s a feszültségben feszülten várja, hogy a szembenálló hatalmak mielőbb tegyenek valamit. Valami jót.

A hívő keresztyén meggyőződés éppen mert Krisztusban megismerte Isten érettünk-valóságát, a proexistencia formáját tartja szembe előtt. Ezt hirdetjük s hirdetni fogjuk szent meggyőződéssel. Ez valóban felmérhetetlen jelentőségű volna, ha megvalósulhatna tudatosan. Az adott helyzetben azonban lehet-e csak egy kicsi reménységünk is erre. Nem kell-e alázattal és bűnbánattal meglátnunk, hogy ezt a formát még a keresztyénség sem éli.

Igy marad, mint az egy lépés reális lehetősége a coexistencia formája. Vagyis az a forma, mint a reformáció óta több-kevesebb sikerrel a keresztyénség a világ elé él.

Ebben a formában is szükség szerint lesznek megrázkódtatások. Főként a kapitalista hatalmak területén. De mérhetetlenül sokat nyerne az emberiség, ha mindkét rendszer lehetőséget kapna ahhoz, hogy a fegyverkezés szükségelté óriási anyagi értéket a maga területén a tudományok

fejlesztése, az atomenergia békés felhasználása, a nép jólétének emelését szolgáló üzemek létesítésére, vagyis minden erőt a nép érdekében, a magas színvonalú, békés, igazságos életmód megteremtésére fordíthatna

Szükségszerűen alakulna ki a coexistencia létformájában a hatalmak gazdasági versenye, melyben egyiknek is, másiknak is minőségileg tűnne ki életrealitása s bizonyulna meg az egész világ előtt, hogy mennyire állanak hivatásuk magaslatán s mennyire tudnak lenni, szólni, cselekedni alattvalóikért.

Ennek a versenynek nem volnának veszélyesek még politikai célkitűzéseik sem. Sőt áldásosak lehetnének a világ elmaradt területeinek szégyenségben, betegségben, kulturálatlanságban sínylődő népeire is.

Ha a két rendszer hatalmainak nem kellene egymástól tartani, akkor politikai érdekük szükségképpen állítaná őket a gyarmati sorból felszabadult népek mellé nem azzal a céllal, hogy elnyomják, hanem ellenkezőleg, hogy felépítsék, a kornak megfelelő szintre felsegítsék őket. S ezt abban a tudatban, hogy e népek csak kiépült, felfejlett mivoltukban lehetnek jelentősek akár az egyik, akár a másik oldalon. Illetve ezek kollektívuma — mely természetszerűen látszik kialakulónak — csak felfejlett, korszerű mivoltában lehet igazi támasza az emberiség ügyeinek.

Aránylag rövid idő alatt, évszázados bűnök s mulasztások volnának jóvátehetőek a koegzisztencia formájában kialakuló, az emberiség felmérhetetlen erőt s erőforrásait a jó, vagyis az emberi élet érdekében mozgósító s azt korszerűen szolgáló gazdasági versenyben.

A koegzisztencia létformája a kontraegzisztencia feladását jelenti. Nem jelenti a súrlódások, nézeteltérések s ellentétek megszűntét, de a hatalmak s nemzetek közötti rendezés avult elvéről a háborúról való lemondását s új rendező elvnek, a párbeszédnek a legalizálását.

Ennek az új létformának az alapja tehát a béke. Olyan állapot, amelyben a békének az emberiség mai feladatait egybeelőző szolgálata jó reménységgel folyhat és sikerrel mehet végbe annál is inkább, mert a háború kiküszöbölése esetén — ahogy Niemöller M. mondja — a politikának egyetlen értelme, feladata lesz: a béke.

„Lejárt a diplomácia ideje s eljött a politikáé, mert a politika feladata és szándéka, ha valóban politika akar lenni az, hogy lehetővé tegye, rendezze és biztosítsa az emberek és embercsoportok békés együttélését.”

A keresztyénység tehát, hogy valóban segíthessen az emberiség feladatainak megoldásában, kitartóan harcol tovább a békéért. Végzi és világméretűvé szélesíti békeszolgálatát Ura iránti hűséggel s az ember iránti felelősséggel.

Nagyszabású lépése ez a keresztyénségnek, egyrészt, mert ebben a szolgálatban, annak immanens céljait illetően a szocializmus tábora mellett találja magát, tehát azon a helyen, amelyet — mint Hromadka írja — „egy nem-keresztyén vagy keresztyénellenes ideológia határoz meg. Másrészt nagyszerű azért, mert az egész világ keresztyéniségét önvizsgálatra, eszmélésre, s eredeti megújulásra egyetlen igaz forrásához, az Íráshoz való visszatérésre készíti.

II.

Ez az írás szűk területen, lelkészek előtt hangzik. Mi is érezzük a világméretű bajokat, látjuk a feladatokat, készség, jószándék is van bennünk azok felvállalására. A fájó azonban, hogy mindez sokszor csak azt jelenti, amit Pál így fejez ki: „Az akarás megvan bennem, de a jó véghezvitelét nem találom”. (Rm. 7, 18.)

A tisztulás mindenestre felülről szokott indulni. Amikor a lelkészek köztudata világos, ugyanakkor a gyülekezeti köztudat néha még zavaros, kaotikus lehet. Mi nem képviseljük a gyülekezetet, hanem szolgáljuk a gyülekezetet, mint amit Urunk szolgálatra, gondozásra bízott reánk. A gyülekezeti tagok tudatában végbement változás jeleként egyre több hívünk ajakáról halljuk az imádságos óhajt: „csak háború ne legyen”. „Csak ettől mentsen meg az Isten!” A gyülekezet tehát egyre jobban tusakodik az ellen a metely ellen, mely a problémák megoldása s a feszültségek levezetése eszközeként a háborút tartja. S egyre erőteljesebb a várakozása, hogy megoldási eszközként az embertelenség helyére az emberiség lépjen. Mindez nemcsak a tisztulásra való érettséget, hanem a tisztítás alkalmas idejének az elérkezését is jelzi. Közügy, hogy a tudatot s azon keresztül a magatartást, életet szennyező tisztátalanságok az aljra kerülve kivethetők legyenek. A magasabbrendű tudat s ennek birtokában az „egyértelemre”-jutás gyülekezeti érdek — kezdettől fogva az volt (Fil. 2, 2; Ef. 4, 3—4.). Az egyértelemre-juttatás — köztudat tisztítása és formálása — pedig lelkészi szolgálat. A magasabbrendű tudattal rendelkező s egyértelemre jutott lelkészek szolgálata.

E kettős érdek — s ezeken felül a harmadik, hogy egymás között őszintén megbeszéljük — szükségessé teszi, hogy rálássunk néhány nehézségre, néhány akadályra, mely a keresztyén embert rendszerint gátolja a határozott állásfoglalásban s a legjobb szándékú embert is határozatlanná, tátovázóvá, sőt lélektelenné teheti a szolgálat útján. Így semmit-érővé lesz jószándéka: annak véghezvitelét valóban nem találja, hacsak a nehézséget le nem győzi.

1. Beláthatatlan differenciáltság jellemzi nemcsak az általános emberi, de az egyházi megnyilatkozásokat is a világproblémákat s azok megoldását illetően. Amikor valaki szóban, írásban vagy tettben állást foglal, természetesen határozza meg faja, nemzetisége, világnézete, kultúrája, hívő, vagy nem-hívő mivolta. A keresztyénség nem jelent egységes szervezetet történetiségének, hitvallásosságának meghatározottságán túl.

Fennáll tehát az alkalmazkodás veszélye. Amint Hromádka írja: „A keresztyén ember élete ebben a világban állandó kompromisszum. Ez a világhoz való alkalmazkodás, ez a világban való meghonosodás akkor válik veszélyessé és növekvő hanyatlás okává, ha az egyház és az egyháztagok az emberi társadalomban való alkalmazkodásukat és meghonosodásukat normális dolognak, mintegy a keresztyén életgyakorlat eredményének tartják.”

A keresztyénség a krisztianum felbomlása után is hozzá van növe a világhoz. A sajátos világ hat reá. Még azonos hitvallású egyház világszervezetében is megfigyelhető, hogy a legkülönbözőbb nézetek összehangolására, szintézis-alkotásra van szükség, hogy az valóban igazság, vagyis, hogy ne egyféle embernek kedvező s a másikfélét semmibevevő — esetleg likvidáló —, hanem az EMBERNEK szóló, az embert szolgáló igazság legyen.

Más lehet az alapállás itt, ott s amott. Más a szó és a tett is. Ezeknek dialektikus feszültségében bizony még az is megtörténhetik, hogy — bár keresztyének vagyunk — ne az az indulat legyen bennünk, ami volt a Jézus Krisztusban.

Lehet ténymegállapításnak s fájó panasznak is venni ebben a tekintetben Hromádka megnyilatkozását: „Külföldi testvéreink többsége még mindig úgy tekint reánk, mint külső hatalom vak eszközeire, vagy oppor-tunistákra és kollaboránsokra.”

Valóban nagy szükség van arra, amit Hromádka így fejez ki: „Még intenzívebben, még tisztábban és buzgóságosabban kell dolgoznunk ahhoz, hogy saját szívünkben éppúgy, mint az egyházakban leküzdjünk minden bizalmatlanságot, újra meg újra szeretettel nyújtsuk kezünket mindenki felé minden bennünket elválasztó függönyön át és így győzzük meg testvéreinket arról, hogy a mi nyugat felé vivő utunk éppen annyira messze, vagy közel, mint amennyire az ő kelet felé vivő útjuk... A démonizáló vasfüggőnyt a hidegháborúnak ezt az undok produktumát Krisztus egyháza hívó tagjainak a szívéből, gondolatából és képzeletvilágából el kell távolítani.”

Eszméltetésül hadd idézzem még Vető püspök szavait: „Ki kell tehát küszöbölnünk azt a lehetőséget, hogy azt a látszatot kelthessük bárkiben is, mintha azonosítanók magunkat bármely világnézettel, illetve nem tartanánk konfliktusban állónak a keresztyén hittel egyetlen világnézettel és ideológiát sem...”

De hogyan, s miképpen lehet ezt kiküszöbölni?

2. A problémák és feladatok lényegileg e világ problémái s feladatai. A világi kormányzás feladatkörébe esnek. A hidegháború megszűnését, hatalmak, népek egymáshoz való jobb viszonyulását, alattuk s bennük az emberiség igazságban, szabadságban, békeességben, jólétben, egészségben jobb megélhetését célozzák. Természetesnek látszik a kérdés: Minek szólni, minek avatkozzék belé ebbe az egyház nepe.

A keresztyénségnek nem adattak eszközök, amelynek birtokában egyenjogú partnerként vehetne részt a világ ügyeinek intézésében. „Az én országom nem e világból való” hangzik a názáreti szava, még ha Rómának más is a véleménye. S a Jézus Krisztushoz hú keresztyénség nem is igényli magának a II. kormányzat jog- és hatáskörét. Hagyjuk tehát azokra, akik elsősorban hivatásukból folyóan s hatalmuknál fogva is felelősek: „Az egyház az evangélium hirdetésével bízott meg”.

E mögött a lépten-nyomon s több változatban élénkburjánzó vélekedés mögött nemcsak a munka és felelősség alól való kibúvás nem éppen jellemes vonása s törekvése húzódik meg, hanem egy hamisan alkalmazott, illetőleg egy megrontott, rosszul alkalmazott egyházfogalom: az egyház a világból kihívottak — kimentettek — közössége. A megváltó Krisztus népe. Ami rajta kívül még fennmarad, az nyilvánvalóan a kárhozatra predesztináltak tömege: a massa perditionis. Sötét, sátáni. Nem áll bibliai imperativusokat sem keresni s e támasztékokra felállva fennen hirdetni a keresztyénség feladatát: Harc a világ ellen!

Ez a nézet s a mögötte állók tábora, ha biztosítoznak tudná magát az esetleges nagy világégésben, bizony hamar hajlandó volna kiragadni az ítélő hatalmat az Úr kezéből s háta mögé taszítva a magának e világból kiváltképpen való népet kihívó Krisztust, hamarosan túltenne a középkori egyház rémségein is. Mert az első lépésnél: hagyjuk magára a világot, nemigen lehet megállni, hamar kiadná a parancsot: „Folyjon az ítélet, mint a tűz, és az igazság, mint a bővíző patak!” Annál is inkább, mert hisz teológiája már megállapította, hogy a péteri próféciában körvonalazott világvéghöz hasonlítható pusztításra és pusztulásra az atomfegyverek birtokában nagyszerű lehetőség van.

Vajon nem Káin ágál itten Krisztus nevében, akinek botja nagy karriert futott meg? A fejlődés során sok mindenné lett, míg atom- és hidrogénbombává magasztosult, de célja s eredménye ugyanaz maradt:

lebunkózni, aki valamilyen oknál fogva nem tetszik nékem, ha vére átkot jelent is, ha vére bosszúért kiált is az égre.

A keresztyénség állásfoglalása, magatartása, szolgálata akkor és úgy jelent igazi segítséget az emberiség feladatainak megoldásában, ha hitében megerősödött, megtisztultan helyesen viszonyul Urához.

Ő állást foglalt mellettünk. Vérével békességet szerzett. Valóban szabaddá tett minket s mint ilyenekben Szentlelkével velünk s bennünk akar élni.

Mi Isten jóakarátát Őbenne ismerjük, akiben egész szívével odafordult a világhoz.

Krisztus népének az atomkor etikájára nem kell várnia. Luther etikai konzekvenciája, hogy a keresztyén ember Krisztussal tartozik a világnak. Magát Istent úgy, ahogy jóakarattá lett az ő Fiában, Szabadító, Megtartó, Gondviselő mivoltában kell beleélnie a világba.

Boros Lajos

HÉTRŐL — HÉTRE

címen megjelent az evangélikus áhítatos
könyv, amelyik 53 hétre tartalmaz ígét
igemagyarázatot és imádságot

Az áhítatos könyv ára 12,— Ft

Megrendelhető a Sajtóosztályon

JÉZUS ÉS AZ ÓSZÖVETSÉG

Témánk az UT teológia egyik vaskos fejezete s mint ilyen gazdag irodalommal rendelkezik. A kérdést vizsgálhatjuk úgy, hogy Jézus hogyan viszonyult az OT-hoz és nézhetjük tágabb értelemben úgy, hogy az UT, tehát az evangéliumok, az őskereszténység, az apostolok hogyan látják Jézusban az OT beteljesedését. Az előbbi vonalat választom, tehát azzal kívánok foglalkozni, Jézus hogyan viszonyul az OT-hoz, hogyan beszél róla, mit tesz vele, hogyan forgatja és magyarázza? Csak természetes, hogy ilyen módon két fő vonala lesz előadásomnak. Az egyik a kapcsolat keresése, mint UT teológiai feladat, a másik pedig a hermeneutikai kérdés. Hogyan magyarázza, értelmezi és értelmézi Jézus korának Szentírását, az OT-t. Módszerem az volt, hogy végigolvastam a négy evangéliumot ezzel a szemüveggel és az egyes fontosabb helyek exegézisében keresztül próbálom mondanivalómat tételekbe formálni.

I.

Nem tudjuk pontosan, mikor találkozott Jézus először az OT-mal, mint írott igével. Ha otthon nem is tartottak szülei „tekercest”, melyen Mózes vagy a próféták írásai voltak, de feltehető, hogy a názareti zsinagógában volt találkozása ezekkel a tekercekkel. Az UT-ban mindenestre az első találkozást a 12 éves Jézus történetében olvassuk. Itt már világosan kitűnik, hogy számára az OT Biblia, „Isten dolgai” vannak benne és az is, hogy neki „kell” azzal foglalkoznia. Ezzel mondhatjuk, hogy Jézus elismeri az OT-t. Nem „egy” könyv, mely beszél Istenről, hanem „a” könyv, melyben Isten kinyilatkoztatott akarata van megírva.

Az OT Jézus Bibliája. Kitűnik ez abból, ahogyan egész életében ragaszkodik hozzá. Számtalanszor olvassuk az evangéliumokban, amint hivatkozik reá. „Meg van írva...” Így a megkísértés történetében (Mt. 4, 1—11) vagy a megdicsőüléskor. Mk írja le, hogy a tanítványokkal való beszélgetésben Jézus rámutat arra, meg van írva, hogy „az Ember Fiának sokat kell szenvednie és megvetést tűrnie.” (Mk. 9, 12.) A názareti zsinagógában kezébe veszi és magyarázza (Lk. 4, 16. sk.) Nikodémussal való beszélgetésénél az OT-t magyarázza nekik (Jn. 4.14.) A meggyógyított bélpoklosokat az OT rendelkezésének megtartására indítja (Lk. 17,14. sk.) A jeruzsálemi templomban nemegyszer hangzik tanítása, mindig a Szentírás, az OT alapján. Ezt még ellenségei is kénytelenek elismerni, hogy ismeri az írásokat és aszerint tanít, különben nem mondanák csodálkozva: „Hogyan ért ez az íráshoz, holott nem tanulta?” (Jn. 7,14. sk.) János evangéliumának hosszú beszédeiből, a farizeusokkal való hosszú vitatkozásokból és a búcsúbeszédekből egyaránt kitűnik, de még főpapi imája is azt mutatja, hogy az Írás számára szent, mert benne Isten akarata nyilatkozik meg. Nem enged belőle és nem tágit mellőle. Ha őt akarják megfogni az Írással, ő fogja meg ellenségeit, mert mindenkivel jobban szereti és ismeri Isten igéjét, feltétlenül tiszteli és szentnek tartja. Szenvetörténetében különösen megmutatkozik, hogy számára az Írás szent. Az utolsó vacsorát úgy készíteti és fogyasztja el tanítványaival, ahogyan azt az írás rendeli. Zsoltárénekléssel mennek a Géstsemáné-kertbe. Ott az utolsó tusakodásában a 42. zsoltár szavai csendülnek meg imádságában. Szenvetésében a keresztfán a zsoltárokkal vigasztalja magát, utolsó leheletéig Isten

igéje van az ajkán. (Zsolt. 22,2 és Zsolt. 31,6.) Nem szükséges különösebben bizonyítani, hogy az OT Jézus bibliája.

Az OT Jézus fegyvere is. A kísértővel szemben tudatosan használja. (Mt. 4,1—11.) A farizeusokkal és szaduceusokkal szemben is ezzel harcol. A templomtisztításnál És. 56,7-el indokolja tettét, ugyanakkor a templomban hozsannázó gyermekeket (Mt. 21,15. sk.) a papi fejedelmek és írástudók haragjától Zsolt. 8,3 versével védelmezi meg. Ezért aztán még nagyobb a gyűlölet, Az írást persze az írástudók is ismerik és használgák vele szemben, de ő ki tudja venni kezükből és saját fegyverükkel veri vissza okoskodásukat. Így látjuk ezt különösen Jánosnál, ahol több fejezetben hosszabb beszédekben viaskodik Jézus ellenfeleivel. Az 5. fejezet végén megmondja nekik, hogy Mózes, akire hivatkoznak, őket vádolja. (5,45. skk.) A 8. fejezetben Ábrahám igazi fiairól, az Ábrahám „cselekedetét cselekvő” gyermekeiről szól (8,30. skk.) A 10. fejezetben pedig Istenfiúságát bizonyítja Zsolt. 82,6-tal. Az ige fegyverét jól forgatja, de ennek nyitja az, hogy benne él. Számára az Atya akarata, amint az az írásokban van, mindennél fontosabb éledelel, mint a samáriai asszonnyal való beszélgetésből kitűnik. (Jn. 4,34.) Még olyan kérdésben is, mint a feltámadásról szóló szaduceusi kísértő kérdés, — Jézus az OT alapján érvel és azzal győzi le őket, amivel felette akarnak diadalmaskodni. Mindent egybevetve *Jézus számára az OT Isten kinyilatkoztatott akarata, a legdöntőbb tekintély, a szó legigazibb értelmében Isten igéje.* Határozottan megfigyelhetjük, hogy ez ige hozzá is szól és ő engedi magát az igétől vezetettetni. Tizenkét éves korától kezdve döntő számára az amit Atyja mond, és az marad keresztfán történt haláláig. De Isten igéje az OT úgy is, hogy annak megtartását, tiszteletét, szeretetét, tekintély voltát megköveteli tanítványaitól, minden követőjétől, minden „igazán zsidótól”, Ábrahám fiaitól. Ezt nagyon világosan kell látnunk és magunk előtt tartanunk a továbbiakban, ha helyesen akarjuk megérteni azt, hogyan használja Jézus az OT-t.

II.

Teológiai alapvetésünk hiányos lenne, ha itt megállanánk. Azzal, hogy számára legdöntőbb tekintély az OT még nem mondtunk meg mindent, hiszen az írástudók is feltétlen tekintélyként tartották az írásokat. Jézus tovább megy. Benne látja saját küldetésének hirdását, jövendölését és tudja, hogy ő az OT vége, a törvény és próféták betöltője. A törvény vonaláról azt mondja el a Hegyi Beszédben, a próféták vonaláról pedig egész tanítása során vallja, hogy az Ő küldetésében teljesedik be a prófétai Messiás-ígéret.

Meg kell tehát vizsgálnunk azt, amit Jézus prédikációja erről mond. A locus classicus itt a HB első részében Mt 5,17 skk. van. „Ne gondoltok, hogy a törvény vagy a próféták eltörlésére jöttem. Nem azért jöttem, hogy eltöröljem, hanem hogy betöltssem azokat. Mert bizony mondom nektek, hogy amíg az ég és föld elmúlik, egyetlen iota vagy pontocska sem múlik el a törvényből, amíg mind be nem teljesedik. Azért ha valaki csak egyet is, akár a legkisebbet is megrontja ama parancsolatok közül s úgy tanítja az embereket, a legkisebb lesz a mennyek országában; aki pedig cselekszi és tanítja, azt nagynek mondják a mennyek országában...” Jézus ezen szavai az írástudók és az egész nép előtt kinyilvánítják, hamis az a képzet, hogy eddig volt érvényes az OT kinyilatkoztatása, ezután jön az új, amit Jézus ad. Nem szünteti meg érvényét Jézus, nem kevesli az OT-i kinyilatkoztatást, mintha ahhoz még valami kiegészítést kellene adni. Jézus szavaiból

kitűnik, hogy nem lehet az OT és Ő közötté választóvonalat vagy ellentétet felállítani. Ő az OT-hoz kapcsolódik, őbelőle nő ki küldetése. Későbbiekben foglalkozom még azzal, hogy Jézus hogyan világít rá arra éppen a HB-ben, hogy nem ő rontja meg a törvényt és a prófétákat, hanem a zsidó írástudomány. De ez már írásmagyarázati kérdés. Most a lényegre kell lássuk, Jézus és az OT között ez a kapcsolat. A törvény vége Krisztus. Az ígéretek beteljesedtek őbenne. Ennek tudatában a későbbi versokban a törvényt magyarázatánál azt mondja Jézus, „én pedig azt mondom...” Nem mintha a törvénnyel szemben mondaná, hanem kinyilatkoztatásként. Az ő akarata teljesen megegyezik az Atyáéval. A zsidó írástudománnyal, sőt még a prófétai üzenettel szemben is követeli Isten akaratának teljesedését. A farizeusok és írástudók minden kicsinyes követelése és kazuisztikus magyarázása kevés. Az Isten országába való jutáshoz kevés az ő „igazságuk”. A „ti igazságotok” több kell legyen. Jézus működése közben többször egyenesen rámutat a beteljesedésre. Isten akaratát hiánytalanul betölti. Felismerik ezt, — ha későn is tulajdon tanítványai és haláláról, feltámadásáról már így szól az apostoli prédikáció: „Istennek valameňnyi ígérete őbenne lett igen és általa ámen, az Istennek dicsőségére...” (2 Kor 1,20.) Amikor azonban Jézus mondja nekik, még zárva a szemük és nem gerjedezik a szívük. Keresztelő János is meginog és Jézus a börtönbe Ézs. 35,5—6 verseivel üzen neki, mint amely prófécia őbenne beteljesedett. A pusztában manna hullott a testi éhség enyhítésére. Jézus erről azt mondja, hogy ez nem Mózesből, hanem Istentől való kenyér volt és ugyanígy adja most Isten az élet kenyerét őbenne, Ő az igazi mennyből hullott kenyér. (Ján. 6,30 skk.) De legfontosabb a beteljesedésben az, hogy Jézusban beteljesedett az Ebed Jahve valamennyi ígérete. Ő maga vállalja így a szenvedést és a halált, amikor elfogatásánál határozottan mutat az Írásra. Péter megvédené kardjával és Jézus így felel, „... azt gondolod, nem kérhetném most az én Atyámat s ő nem adhatna mellém akár tizenkét sereg angyalnál is többet? De akkor hogyan teljesednének be az Írások, hogy ennek így kell lennie?” Mt 26,53 skk.)

Összefoglalva elmondhatjuk, hogy *Jézus magát az OT betöltőjének tartja.* Ezzel az igénnyel lép fel kezdettől fogva. Megkeresztelésénél ezzel fegyverezi le Keresztelő Jánost (Mt 3,15), ezzel mutatkozik be a názáreti zsinagógában, amikor az Ézsaiás prófécia felolvasva így prédikál, „Ma teljesedett be ez az írás, amit éppen most hallottatok.” (Lk 4,16 skk.) Ezt prédikálja a HB-ben és erre mutat rá, amikor csak alkalom nyílik rá cselekvése közben is. Isten akarata teljesült, végement, törvény és próféták beteljesedtek. Erre mutat Jézus keresztfán elhangzott utolsó szavával, „Elvégeztetett!” (Ján 19,30.) Itt nem állhatunk meg, hanem tovább kell mondanunk. Jézus övétől megköveteli és elvárja, hogy így tekintsenek rá. A benne való hitnek egyik segítője az, hogy ő Atyja akaratát teljesíti és betölti. Ő a szegeletkő, melyet az építők megvetettek, de a szegelet fejevé lett. Aki e köre esik szétzúzódik, akire pedig ez esik rá összetöri azt. (Lk 20,17—18.)

III

Sokhelyütt úgy látszik, hogy Jézus szembefordul az OT-val. Különösen ezt szokták mondani azokra az esetekre, amikor Jézus szembe kerül az ünnepi szokásokkal, szombatnapi törvénnyel, vagy ellentmond az OT-ban kapott törvénynek, utasításnak. Erdemes ezeket a szakaszokat jól szemügyre vennünk. Ilyen Lk 5,33 sk, a böjtölés kér-

dése, a szombatnapi gyógyítások (pl. Mt 12,- skk.) a házasság kérdése (Mt 22; 23. skk.) és általában az emberi hagyományok kérdése. (Mt 15, 1 skk.)

A böjtölés dolgát a farizeusok vetik fel. Jézus tanítványai miért nem böjtölnek? A böjt OT szokása a kegyesség gyakorlásának egyik főformája volt. A gyásszal és az imádsággal volt kapcsolata. Ezt Jézus sem veti el, hiszen amikor a holdkóros fiút tanítványai nem tudták meggyógyítani, azt mondja nekik, „ez a fajta pedig nem megy ki csak könyörgés és böjtölés által.” (Mt 17,21.) De a felvetett kérdésre Jézus csak azt tudja felelni, hogy a Vőlegény jelenlétében nincs böjtölés helye. Márpedig itt a Vőlegény, letelt a várakozás ideje, elkövetkezett a beteljesedés. Jézus szava céloz arra is, hogy „elvetetik a vőlegény”. Majd ha bekövetkezik a szenvedése és halála, eljön a „böjtölés”, a gyász ideje. Ezzel mintegy megjövendöli azt a szomorúságot, mely bekövetkezett nagypénteken. A böjtölés dolgánál is kiténik már, hogy itt valami „új”-ról van szó a régivel szemben. Erre mutat Jézus további beszéde. Új foltot nem tesznek ócska ruhára, új bort kár ó tömlőkbe tölteni. Jézus követői nem öltözhetnek a régi kegyesség ó ruhába, de vigyázniuk kell amazoknak is, mert nem tanácsos az új bort csak úgy betölteni a régi tömlőkbe. Csak nagyobb a kár és a baj, ha Jézus nélkül egyszerűen utánozzák az „új” kegyeséget akár a farizeusok, akár János tanítványai. Már ennél a példánál is látszik, hogy Jézusnak nem az OT-mal van vitája, hanem a farizeusi, kazuisztikus magyarázásával. Még világosabb lesz ez az emberi hagyományok dolgánál. Mt 15,1—9-ben olvasunk arról, hogy a tanítványok a „vének hagyományait” nem tisztelik, nem mosnak kezet evés előtt. A farizeusok Jézusra sűtik az OT elvetésének bélyegét. Jézus pedig visszafordítja a vádat. Emberi hagyományok kedvéért ők szegik meg Isten törvényét. A farizeusi írástudomány a Tórá 613 részre, apró szabályokra bontotta. 248 parancs az emberi test tagjainak száma szerint és 365 tiltó parancs az év minden napjára. Ezeket mind meg kellett tartania a kegyes zsidónak. Csak azt számítottak maguk közé, aki kegyességét így élte. És ezt az egész gyűjtéményt, tehát a „vének”, elhúnyt rabbi tanítását is hozzávéve tartották „Tóranak”. Aki pedig ezt nem tartotta meg, az lenézett AM HAAREC volt, s kb. egyenlő volt szemükben a pogánnyal. Természetes, hogy Jézus ezt elvetette. Ez az egész vaspáncélba kényszerített emberi élet, a kazuisztikának még oly pontosan kidolgozott rendszerével számára egyenértékű volt az Isten törvényének megrontásával amint arról a HB elején beszél. „Aki csak egyet is megront... és úgy tanítja az embereket, a legkisebb lesz a mennyek országában.” A Tóra kazuisztikus részének szigorú megtartásával sokszor az eredeti törvényt kijátszották, mint abban az esetben is, melyről Jézus Mt 15-ben beszél. A szülők segítségét az Istennek szentelt ajándék szent voltával tagadják meg. Itt még mélyebbre látunk, mint az előző példánál, mert itt az is világossá lesz, hogy nemcsak a farizeusi magyarázat, de az azon épülő kegyesség, vallásos mázzal bevont élet is odakerül Jézus ostorcsapásai alá.

A házasság életrendjével kapcsolatban van Jézusnak olyan kitétele, mely arra magyarázható, hogy valamit elvett az OT-ból. Ez pedig az a megjegyzés, hogy „Mózes a ti szívetek keménysége miatt engedte meg nektek, hogy feleségeket elbocsássátok, de kezdettől fogva nem így volt.” (Mt 19,1—9 és v. ö. a HB-ben Mt 5,31—32.) Jézus a válólevél adásának „engedményét” valóban Mózesnek tulajdonítja. A tízparancsolatban Isten nem „lazított” a házasság felbonthatatlanságának parancsán. Jézus korában általános volt a felfogás, hogy a házasság felbontható,

legfeljebb abban volt különbség, hogy milyen fokú „rútságot” kell elkövetnie az asszonynak, hogy már válólevelet kapjon. Két vezető írástudó állott szemben egymással. Hillál rabbi egészen kitágította a „rútság” fogalmát és már arra is vonatkoztatta, hogy ha az asszony lekozmásította férje ételét, vele szemben Sammai rabbi megszigorította és egyedül a házasságtörés esetére vonatkoztatta. Jézus kitart Isten „eredeti” akarata mellett, a házasság fel nem bontható. Kétségtelenül elveti „Mózes rendelkezését”. Ezért mi is nyugodtan elvethetjük. Az már más lapra tartozik és hermeneutikai kérdés, hogy Jézus ezt megtehetette, de bennünket nem jogosít fel hasonló cselekedetre. Általában más az, ahogyan Jézus veszi kezébe az írást és más az, amikor Verbi Divini Minister-ek olvassuk, magyarázzuk, prédikáljuk. Reánk nézve az UT záró szavai kötelezőek, Jel 22,18. skk. versekben „Ha valaki ezekhez hozzátesz, azt Isten azokkal a csapásokkal sújtja melyek e könyvben megíratk. És ha valaki elvesz e prófétai könyv beszédeiből, Isten is elveszi az ő részét az élet fájából, a szent városból és azokból, amik e könyvben megíratk.” A házassági kérdésre visszatérve. Csak örülnünk kell, hogy Jézus védelembe veszi az Isten rendelte házasságot, megszünteti az asszony kiszolgáltatottságát a férfi kénye-kedvének és nem veszi le a férfi válláról a terhet, mintha Isten akaratát cselekedné a válólevél kiállításával. Jézus inkább azt juttatja eszünkbe, hogy életünket teljesen átjárja a bűn és megkeményíti a szívét Isten akaratával szemben. Nincs tehát más út. Rászorulunk az ő áldozatára, csak Isten bűnbocsánata segít rajtunk. Mi nem tudjuk a törvényt betölteni.

A szombat-törvény megszegésével kapcsolatos farizeusi vád és Jézus magatartása ebben a kérdésben odautal az előző fejezetben hallottakhoz. Jézus a Tóra rendelkezései szerint megtöri a szombatot, de Isten akaratának nem tesz ellene. A Tóra 39 tiltott szombati munkát tart nyilván. Ezek között van ilyen is, mint pl. tilos a lámpabelet felcsavarni, ha kevés az olaj, szombaton tojt tojást megenni, verembe esett állatot kihúzni, szerencsétlenül járt embernek pl. létrát nyújtani, sőt a szájából kiesett műfogat a szájba visszahelyezni. Csak természetes, hogy Jézus ennél előbbrevalónak tartja a felebaráti szeretet parancsolatának teljesítését, ember, állat megmentését, jótéteményt, és ehhez hasonlókat annál is inkább, mert az ünnepnap megszentelése nem ezektől függ, hiszen Isten igéje teszi azt szentté. A szombat-törvénnyel kapcsolatban jut kifejezésre Jézusnak és az OT-nak viszonyában az a páratlan összefüggés: Ő a szombat Ura. Aki az egész törvény és próféták betöltője, hogyne lenne ennek az egynek is Ura.

Nagy buktató kérdés Jézus számára a feltámadás-hitről való kérdés. Mózes nem ud róla. A régi iratok nem beszélnek erről, csak Dánielnél találunk említést róla. „Sokan azok közül, akik elalusznak a föld porában felszerkennek, némelyek az örök életre, némelyek pedig gyalázatra és örök utálatosságra.” (Dán 12,2). A sadduceusok azon az alapon vetik el, hogy ellentétben van a törvénnyel.

Jézus felelete: „Nem ismeritek az Írásokat és nem ismeritek az Isten hatalmát sem. (Mt 22, 23 skk.) Isten hatalma korlátlan és újjáteremti az embert. Hogy is volna elképzelhető, hogy Isten holtak Istene lenne? Ábrahám, Izsák és Jákob nála élnek. Isten az egész világot újjáteremti és benne az embert, csak nem a „földi elképzelés szerint.” A feltámadáskor sem nem házasodnak, sem férjhez nem mennek, hanem olyanok lesznek, mint az Isten angyalai a mennyben.” (31.) A feltámadás kérdésében Jézus nem mond ellene az OT-nak, nem tesz hozzá, nem korigálja, ha-

nem bizonytságot tesz az élő Istenről, aki nem holtak, hanem élők Istene és megmutatja, hogy az OT tud a feltámadásról.

Végül még egy locust kell megvizsgálnunk, ez pedig a Mt 5,38 skk. versekben a „ius talionis” elvének jézusi elvetése. Még Jézus korában is érvényes volt az elkövetett sérelmek esetében a megtorlás joga. Ez persze féktelen bosszúállásá fejlődött ki és éppen ezért szól Jézus erről, Ő nem új jogszabályt alkot a régi helyébe. Félreértik igéjét, akik így gondolják és ezzel az OT jogrend megbontójának tartják. Jézus ismeri az emberi szívet, a bűnt, mely azt hatalmában tartja és ezért állítja a tanítvány elé feladatként inkább a sérelem, elszenvetését, mint a megtorlás és bosszúállás bűnét. Ez a hely és még néhány hasonló nem azt mutatja, hogy Mózes rosszul mondta, vagy az OT és UT ellentétben vannak, hanem itt látszik legélesebben a törvény és evangélium közötti különbség. Amit az előbb is megállapítottunk. Valami „új” van itt és kétségkívül elérték az Isten országa.

Összefoglalva a mondottakat *Jézus nem áll szemben az OT-mal, de igenis szembefordul az OT farizeusi, kazuisztikus értelmezésével. Azzal a betűragó, szórszálhasogató írásmagyarázattal, melynek eredménye az egész elferdült kegyesség és „vallásos” élet is. Szembefordul ezzel a kegyességgel és megfosztja ellenfeleit attól a gögtől, mely annyira jellemezte ellenségeit s amely kb. ebben a gondolatban csúcsosodott ki: Izrael minden népek felett!*

IV.

Amit az előző fejezetben elmondtam, azzal jórészt azt is elmondtam, hogy Jézus prédikálása és az OT között miért láttak, vagy láthattak ellentétet hallgatói és ellenségei. De Jézus és az OT viszonyának kutatásában ez még csupán negatívumként hat. T. i. negatív megállapítás még az is, ha csak annyit mondunk, hogy Jézus valami újat hozott. Pozitíve meg kell mondanunk, hogy Jézus az OT megértéséhez hozzásegítette tanítványait. Ebből a szempontból nézve különösen fontos a feltámadott Jézus beszéde tanítványaival. Lk 24,13 skk. versekben olvassuk az emmausi tanítványok történetét. A szomorúan bandukoló tanítványok előtt a melléjük szegődött Jézus arról kezd beszélni, „vajon nem ezeket kellett-é szenvednie a Krisztusnak és úgy mennie be az ő dicsőségébe?” És elkezdve Mózesről és minden prófétáról magyarázta nekik az összes Írásokban azt, amit valamennyi tanítványának mond ugyanebben a fejezetben. „Ezek az én beszédeim, melyeket mondtam nektek, mikor még veletek voltam, hogy be kell teljesedniök mindazoknak, amik meg vannak írva felőlem a Mózes törvényében, a prófétáknál és a zsoltárookban. Akkor megnyitotta elméjüket, hogy értsék az Írásokat és így szólt nekik. Így van megírva, hogy a Krisztusnak szenvednie kell és harmadnapon feltámadnia a halottak közül és hirdetni kell a megtérésnek és a bűnök bocsánatának az ő nevében minden nép között Jeruzsálemtől kezdve. Ti vagytok pedig ezeknek tanúi. És ime elküldöm nektek azt, amit az én Atyám ígért nektek; ti pedig maradjatok a városban, míg erőt nem kaptok felülről” (Lk 24,44—49.) Jézus tanítványait hozzásegíti az OT megértéséhez és magyarázásához. Hermetikai kulcsot ad a kezükbe azzal, amit mond. Egyben mintegy összefoglalja azt is, amit címünk kifejez, mi az ő viszonya, kapcsolata az OT-hoz? 1. Az OT róla jövendöl és ez beteliesedett. Mózes, a próféták és a zsoltárok róla írtak. Szenvetését, halálát és feltámadását megjövendölték és mindez beteliesedett. Értsétek az Írásokat. 2. Az Írásokat, — tehát az OT-t — a tanítványoknak hir-

detnie kell, mert csak ennek alapján hirdetik a megtérést és a Jézus nevében való bűnbocsánatot. 3. Ebben a szolgálatban a tanítványok nem maradnak magukra. Az Írások megértéséhez segít a Szentlélek. Csak a lélek által érthető az Írás!

Ezzel a lényegeset el is mondtuk. Az OT farizeusi értelmezése helyébe Jézus ezt az értelmezést adja s ezt mi még kiegészíthetjük azzal, hogy mindez természetesen a „teljes Írásra” OT és UT-ra érvényes, de ezzel már túlléptünk feladatunk körén. Arról különben János evangélista is bizonyosságot tesz, amikor a bethesda-i beteg gyógyítása után beszél a templomban arról, hogy az Atya és az Írás is Róla tesz bizonyosságot. „Ti azért tudakozzátok az Írásokat, mert azt gondoljátok, hogy azokban van a ti örök életetek; pedig ezek rólam tesznek bizonyosságot.” (Ján 5,39.) Teljes bizonyossággal állíthatjuk tehát, hogy Jézus a fenti ki nyilatkoztatásával az OT értelmezésének és egyben az írásmagyarázatnak a kulcsát adja tanítványai kezébe.

V.

A fentiek alapján nincs más hátra, mint a négy tételt összefoglalva levonni a számunkra adódó következtetéseket. Íme a négy tétel!

1. Jézus számára az OT Isten ki nyilatkoztatott akarata, Isten ígéje.
2. Jézus a törvény vége, a próféták ígéreteinek betöltője.
3. Jézus nem magával az OT-mal, hanem annak farizeusi értelmezésével, kazuisztikájával fordul szembe és az abból táplálkozó kegyességből való megtérést követeli.
4. Jézus tanítványainak kezébe adja az OT értelmezésének kulcsát, „ezek rólam tesznek bizonyosságot.”

— Keresztyén életünkre és lelkeszi szolgálatunkra nézve vonjunk le néhány következtetést.

a) Az OT-t is, de a teljes Írást is úgy vegyük kézbe, hogy az nekünk is Isten ígéje. Hit és élet dolgaiban a legdöntőbb tekintély. Amilyen szentnek tartotta Jézus, olyan szent félelemmel kell nekünk is hozzá nyúlnunk.

b) Megísmétlem azt a véleményemet, hogy más az, amikor Jézus veszi kezébe az Írást, hiszen Ő annak betöltője, Ura, és más az, amikor én a szolga kutatom és Őt keresem benne. Amint ő elvet, mi is elvethetjük, de többet nem.

c) Jézus OT értelmezése, magyarázása elvezetett bennünket a hermeneutikai alapproblémákhoz. Sokat kellene meditélnünk és beszélgetnünk a Szentírás magyarázatának krisztocentrikus voltáról. Tanulnunk kell Páltól, aki világosan kimondta: Krisztus nélkül nem érthető az Írás. A lepel Krisztusban tűnik el!

d) Két veszélytől kell őrizkednünk. Az egyik az, hogy mindent igazolni akarjunk az Írással, mindenre legyen mottónk. A másik az, hogy valamire kimondjuk, nincs köze a Szentíráshoz. Ez különösen áll az OT törvénnyel kapcsolatban. Egyformán súlyos bűn a törvényeskedés is és az antinomizmus is. Nem árt Lutherre figyelni, aki a De servo arbitrio Erasmusnak a következőket írja: „Es ist kein Spiel, kein Scherz, über des heilige Schrit und über unsern Glauben zu sprechen. Dabei kommt man leicht zu Fall. Wer gegen ein einziges Gebot verstößt, der hat sich am ganzen Gesetz vergangen (Jak. 2,10.). Wenn man erst anfängt, sich Freiheiten gegen die heilige Schrift herauszunehmen, steckt man bald tief im Unglauben und lästert Gott mit allem, das man sagt.” (WA. 620. 1p.)

e) Jézus a farizeusi magyarázat, értelmezés ellen nem önmagáért harcol, hanem célbaveszi az abból táplálkozó kegyességet, az életet is. A hermeneutika kérdése tehát nem akadémikus, hanem egész kegyességünket meghatározó, keresztyén életünkre kiható, alakító tényező. Nem árt, ha újra meg újra átgondoljuk és revidiáljuk írásmagyarázatunkat.

Ha az OT helyes megértésében kaptunk valami eligazítást, ha írásértelmezésünk helyes vagy helytelen voltára tudatosan rádöbbszünk, bizonyára nem volt hiábavaló e téma kitézése és ez a vele töltött idő. Az Írás Ura adja Szentlelkét az Írás szolgálóinak, hogy jól hasogassák az ígét.

ifj. Tóth-Szöllös Mihály

Isten újéve

Hívó emberek között is milyen kevesen gondolnak arra, hogy az első adventi vasárnap pirosbetűs ünnep az Isten naptárában. Ma kezdődik egy új egyházi esztendő. Az Isten újéve, kegyelmének áldott új ideje.

Régi keresztyén kép szerint e napon Krisztus újra megáll a küszöbön és zörget. Ez a zörgetés a csend és az öröm kopogása. Jézus ma is így jön közénk. Ilyen csöndesen és ilyen gazdagon. Milyen egyszerű a templom és ott vele mégis mindig találkozni lehet. Milyen csendes a szava egy prédikációnak, mégis minden mondata ismerős, otthoni szó. Milyen egyszerű könyv a Biblia, mégis minden sora egyenes út Isten otthona felé. Milyen halk pillanat, amikor egy vergődő lélek itt Jézusra rátalál, mégis másképp megy tovább. Gazdagabb lesz, békésebb és boldogabb.

Az advent küszöbe így lesz a megérkezés kapuja.

Két templom

A régi Athénben, Görögország fővárosában valamikor két különös templom állt egymás mellett: a dicsőség és az erény templom. A két templomot szorosan egymás mellé építették. A dicsőség templomának azonban nem volt külön bejárata. Ide csak a másik templomon át lehetett belépni.

Advent és Karácsony így áll egymás mellett, mint két egymás mellé épített templom. A Karácsonynak sincs külön bejárata. Aki azt akarja, hogy igazi és boldog karácsonya legyen, aki azt akarja, hogy a Karácsony szívéig, Jézus Krisztushoz elérkezzék, annak először be kell lépnie az Advent templomába. Itt kell elcsendesedni, várni, készülni, önvizsgálatot tartani és könyörögni, hogy a Karácsony ajtaja megnyíljk egyszer előtte.

(LELKIPÁSZTOR)

Ráth Mátyás

Az anyaszentegyház vándorútjának legfényesebb lapjai azt tükrözik, hogy az egyház nemcsak önmagának élő, zárt közösség, hanem olyan világot átfogó szeretet fűti az emberek iránt, mint amely Jézus Krisztust is vezérelte. Az egyházat az emberek iránti szeretete készíti arra, hogy szolgáljon mindenhol, ahol erre Isten módot nyújt. Az egyház erejét mutatják azok a korok, amelyekben át tudta hatni a szellemi életet, sőt annak az élére is tudott állni. Magyarországi evangélikus egyházunk nem szűkölködött olyan emberekben, akik — miközben Jézus Krisztusban, az egyház Urában állhatatosan és rendületlenül hittek — kiemelkedő szerepet játszottak a magyar szellemi életben, s ezzel előmozdították mind az evangélium ügyének, mind az ország érdekének az előrehaladását.

Ilyen ember volt a maga korában — a 18. század végén és a 19. század elején — Ráth Mátyás, győri evangélikus lelkész is. Neve híressé vált úgy is, mint az első magyar újságíróé és úgy is, mint köztiszteltben álló evangélikus lelkészé.

A mai értelemben vett újságírás mintegy négyszáz évre tekint vissza. 1566-ban jelent meg az első velencei újság, amelynek ára egy „gazetta”, azaz aprópénz volt, s erről nevezték el az újságot. Vannak ugyan feljegyzések arról, hogy a nyomtatás feltalálása előtt is voltak már írott hírlapok, amelyeket nagy kereskedőházak alapítottak, hogy a nagyobb politikai, gazdasági, hadi eseményekről, melyek a vállalkozások irányát, az üzlet menetét, lehetőségeit döntő módon befolyásolhatták, idejében tudomást szerezzenek. A világ első napilapját Londonban alapították. Hazánkban II. Rákóczi Ferenc szabadságharca idejében „Mercurius Veridicus ex Hungaria” néven jelent meg az első latin nyelvű hírlap, melyet a bécsi udvar propagandájának ellensúlyozása céljából adtak ki. A legelső — szellemtörténeti jelentőséggel bíró — latin nyelvű újságunk a „Nova Posoniensia” volt, melyet Bél Mátyás pozsonyi evangélikus lelkész 1721-ben alapított. Ő volt — egyik legtekintélyesebb történetírónk szavai szerint — „talán a legelső haladó magyar”, aki elégedetlen hazájának majdnem minden belső viszonyával és azokat a haladotabb külföld mintájára akarja reformálni. Ugyancsak az ő nevéhez fűződik az „új Magyarország” vármegyei és városai részletes történeti, földrajzi, gazdasági, társadalmi leírását tartalmazó mű is, mely bár — négy hatalmas kötetet kivéve — csak kéziratban maradt, ma is még példa nélküli legnagyobb alkotása a föld- és nemzetleíró tudománynak. Az első német nyelvű hírlapunk: a Pressburger Zeitung, Windisch Károly Gottlieb szerkesztésében 1764-ben látott napvilágot.

A magyar nyelvű újság mindezeknél jóval fiatalabb. Hazánkban az első magyar nyelvű újságot Ráth Mátyás, győri evangélikus lelkész jelentette meg 1780. január elsején „Magyar Hirmondó” címen. Ha az eddig megtett — hatalmas fejlődésről és felbecsülhetetlen értékekről tanúskodó — útnak egészen a kezdetéig tekintünk vissza, nem tehetjük ezt az őszinte csodálkozás és mélyeséges megilletődés nélkül. A 180 esztendő távlatának homályába vesző út kezdeténél ugyanis nem látunk mást, csupán egyetlen, árva embert, aki a lelkében lángra kapott szikra világánál megindul a körötte terpeszkedő, töretlen pusztaságon. És megy magánosan, szegényen. Nem tudja, legfeljebb óhajtja és sejtí, hogy az általa megkezdett út egykor ki fog szélesedni és bele fog torkolni abba

a nagyszerű sugárútba, melyen nemzeti kultúránk ragyogó palotái sorakoznak egymás mellett. Mégis fáradhatatlanul tör előre. Viszi ifjúságát, lelkesedését, álmait, eszményeit, abban a bús tudatban, hogy a titkon álmódott ragyogást elérnie nem sikerül, legfeljebb megközelítenie. Ő a kezdeményező, aki feláldozza magát, hogy az utána jövők továbbhaladhassanak a megkezdett úton.

1749. április 13-án, Győrből indult el élete útjára. Ráth János mészárosmesternek és Raits Zsuzsannának volt első gyermeke. Szüleit később még hat gyermekkel áldotta meg a Gondviselés. Evangélikusfiak született, de római katolikus templomban keresztelték, mert néhány héttel születése előtt Győrött a protestánsok szabad vallásgyakorlatát királyi rendelettel megszüntették. Középkölkölit Modorban, Pozsonyban és Sopronban végezte. Különösen nagy hatással volt rá a pozsonyi liceumban Benczúr József nevű kedves tanára, aki a magyar nyelv és irodalom szeretetét oltotta — az arra különben is fogékony — ifjú lelkébe. Tanulmányai befejeztével sokat utazott és tüzetesen tanulmányozta a magyar nép nyelvét és életviszonyait. Albumát, mellyel akkor szokás szerint felkereste a hazai pártfogókat, s amelybe számos érdekes és tanulmányos bejegyzés került, a Nemzeti Múzeumban őrzik. Magyarországon tett körútja után Németországba ment, ahol közel öt esztendőt töltött. Leghuzamosabban Göttingában tartózkodott, ahol a teológia mellett különösen a régi klasszikus irodalmat tanulmányozta.

1779. elején tért vissza s Pozsonyban telepedett le. Megdöbbenve tapasztalta itthon, hogy a magyar nyelv mennyire parlagon hever, s hogy az újságokat is idegen nyelven írják és terjesztik szerte az országban. Akkor határozta el, hogy magyar nyelvű hírlapot fog kiadni. Ennek érdekében egy „Előre való tudakozást” bocsátott ki, hogy újságja előfizetői felől tájékozódást szerezzen. Ebben megkérdezi a címzetteket: „Ha vallyon találkoznának-e elegendő számmal Hazájokat és Nemzetöket igazán szerető Hazafiak, akik a magyar nyelven íratandó Hírekre, vagyis Hírmondó Levelekre szert tenni kívánnak”. Majd rámutat a magyar nyelvű újság nemzeti kultúrát gyarapító jelentőségére: „Nincsen már Európában egy ország, Nemzet is, aki a maga Hazájában történő változások, a világnak viszontagságai, az elmés embereknek hasznos, vagy furtsa találmányaik, a Tudósoknak munkáik, s több emlékezetes dolgok felől szöllő híreket naponként, hetenként vagy hónaponként az ő saját nyelvén nyomtatott írásokban — tanulság és mulatság kedvéért — ne olvasná. Csak a Magyar Nemzet volt még eddig, sok egyéb fogyatkozásai mellett ezen igen hasznos szerzeménynek híjjával. Mely híjánosság valamint igen becstelen, úgy következeiseivel is mondhatatlan kárára és szégyenére válik az Hazának”. — „Arról felelek — mondja tovább —, hogy akármely külföldi újságnál is ezek a Hírmondó Levelek alábbvalók nem fognának lenni.”

Később még egy hosszabb tudósítást küldött szét, mely a lap programjául szolgált. „Ami a Magyarságot illeti, amellyel a Hírmondó élni fog — mondja ebben többek között — az az Alföldi, Tiszamellyéki, de a Duna mellyékivel és Erdélyivel elegyedett leszen. Maga magán mind-egyik igen szűk és azoknak a sokféle dolgoknak megvitatására, melyek itt előfordulnak, nem elégséges.”

Ráth ajánlata kedvező fogadtatásra talált s lapját csakhamar meg is jelentethette.

A Magyar Hírmondó 1780. január elsején megjelent száma címlapját rajzmetszet díszítette, amelyen a Földgolyót átrepülő Merkúr zászlaján

ez a felirat szerepelt: „Per Regna, per Urbes” (Országokon, városokon keresztül). Alatta Magyarország címere, kétoldalt pedig könyvek, irat-csomók rajzai láthatók.

Ráth, a „hírlapíró” csaknem maga írta végig újságját, mint a magyar és külföldi szellemi élet ezermestere. „A világnak mostani állapotja” című rovatban a hazai és külföldi eseményekről ad tájékoztatót. „Tudománybeli dolgok” címmel hol a budai egyetem eseményeit írja le, hol nevesebb külföldi tudós könyvéről számol be. A négy nyolcadretű lapon igen változatos tartalmat nyújtott. Újságírói becsületességére jellemző, hogy különbséget tett olyan hírek között, amelyekről biztos értesülése volt, és olyanok között, amelyeket maga sem tartott egészen megbízhatónak a korabeli nehézkes és bizonytalan hírszolgálat feltételei között. Volt ilyen rovat is: „Elegyes hiteles hírek”, de ilyen is: „Bizonytalan dolgok”, vagy egyenesen: „Hihetetlen dolgok”.

Mint igazi újságíró, Ráth nem elégedett meg pusztá hírközléssel, hanem azokkal nevelni is akart. Eszmei célkitűzés nyilvánvalóan sugárzik újságja lapjairól: az elmaradott, mozdulatlan Magyarországot akarta előbbrevinni a haladás útján. Újságját nyitott ablaknak szánta, amelyen keresztül bemutathatta a már haladottabb országok eredményeit, s azoknak hazai megvalósítására serkentett. A Magyar Hírmondó egyik számában ez olvassuk: „Nincs Britanniában jobbagység. A parasztok, akik a nemesek jószágában laknak, mindenképpen szabad emberek, csak bizonyos árendát tartoznak esztendőnkint fizetni.” Nyilvánvaló tendenciával közölte ezt a hírt, hogy a magyar közönség összehasonlítást tehessen a hazai és a külföldi viszonyok között. Gyakran támadja Ráth lapja a hazai elmaradt gazdasági viszonyokat is. Akárcsak kortársa, Tessedik, Ráth Mátyás is a haladottabb mezőgazdaságú német vidékek gazdáira hivatkozik.

Ami Ráth Mátyás egyházi szolgálatát illeti, a győri gyülekezet 34 év után újra engedélyt kapott lelkésztartásra, s az újra feléledt győri evangélikus gyülekezet a „Magyar Hírmondó” papszerkesztőjét, Ráth Mátyást hívta meg lelkészéül. 1783-ban iktatta be hivatalába Ráthot Perlaky Gábor püspök. Két év múlva a régi fatemplom helyett felépült a mai torony nélküli győri öregtemplom, amelyben Ráth Mátyás tartotta az első magyar nyelvű istentiszteletet 1785-ben.

A tudós, fiatal győri pap hamarosan túlnőtt a gyülekezet határain. Nagy tudományának és kiváló szónoki képességeinek híre gyorsan elterjedt. Perlaky Gábor püspök halála után az ő neve is a püspökjelöltek közé került. A választásnál azonban kisebbségben lemaradt. Ez a körülmény igen érzékenyen hatott lelkére. Gyülekezete világi vezetőségével is több ok miatt meghasonlott s ezért — három és félévi szolgálat után — lemondott állásáról. Visszavonultan, magántudósként élt szülővárosában. A pesti evangélikus egyházközség az idő alatt első lelkészének akarta meghívni, de — mert egy győri vezető embertől kért felvilágosítás nem volt kedvező Ráthra — a meghívás elmaradt. A véleményadó ugyanis kitűnő tudósnak mondta őt, de hozzátette, hogy állhatatlan, változékony és némely dolgokban keménynyakú.

Visszavonultsága idején egy háromnyelvű szótár szerkesztésén dolgozott, de ez a vállalkozása sem járt szerencsével. Szótára a részvétlenség és az érdeklődés hiánya miatt nem kerülhetett kiadásra, pedig Kazinczy szerint: „Örökös kár, hogy ezen becses szándéka Ráthnak nem teljesedhetett”. Ilyen körülmények között szívesen vállalta újra az időközben megüresedett lelkészi hivatalt, melyre hívei 1789-ben visszahívták. A po-

zsonyiak 1790-ben azzal tisztelték meg, hogy II. Lipót koronázásakor a hálaünnepre őt hívták meg vendégszónoknak, a győriek pedig a pesti zsinatra őt küdték ki képviselőjüknek, ahol határozott hangú, minden megalkuvást ellenző felszólalásai általános figyelmet keltettek.

A házáséletre elég későn, negyvenöt éves korában szánta el magát. Ekkor feleségül vette Sopronból a 22 éves Reischl Zsuzsanna Rozinát. Azonban alig hét esztendő együttléte után felesége váratlanul elhunyt. Ismét magára maradt Ráth. Ettől fogva nagyon elcsendesedett a keménynyakú, harcias ember.

1796-ban még egyszer feléje fordult az érdeklődés. Gimnáziumi igazgatónak és teológiai tanárnak hívták Pozsonyba. E tisztségek elvállalására eleinte kedve is lett volna, de alaposabb megfontolás után belátta, hogy mégis bajos volna már az ő korában tanári hivatalt kezdeni. Bár erős testalkatú volt, a sok munka, a sok harc és felesége elvesztésének fájdalma felőrölte erejét. Nyugalomra vágyott, de hívei kérésére tovább végezte lelkészi szolgálatát egészen 1810. február 5-én bekövetkezett haláláig. Elhunytáról Kis János püspök és költő ezekkel a szavakkal értesítette Kazinczy Ferencet: „Ráth, az a sok jóval számtalan tudálatosságot párosított tudós férfit is elhagyta ezt a holdalatti világot”. Kazinczy így válaszol Kis János levelére: „Sajnálva hallám, Ráth halálának hírére. Áldott legyen emlékezte a jó hazafinak és világosság fiának!” — Kazinczy egyébként többször is magasztalva említi Ráthot írásaiban. „Pázmány és Szenczy Molnár Albert kora óta — írja — egy hazafi sem tett többet a magyar nyelv és kultúra gyarapítására, mint Ráth, a Magyar Hírmondó által”. Annyira becsülte, hogy egyik művének első lapját is az ő arcképével kívánta díszíteni. Ez a terv azonban — nem tudni, mi okból — nem valósult meg. Mások is értékelték Ráth kiváló képességeit. Halálála után Pozsony és Pécs utcáit jelölt meg nevével. Szülővárosában, Győrött, az ő munkás életének legfőbb állomáshelyén, ahol hamvai is nyugszanak, az Evangélikus Ifjúsági Egyesület 1937-ben emlékművet állított a magyar újságírók úttörőjének tiszteletére. Ott áll ez az emlékmű Ráth egykori lakásával szemben, a Budapest—Bécs felé vivő út mellett elterülő téren, amely azóta szintén a Ráth Mátyás tér nevet viseli. Egyszerű kőoszlop ez, amelynek két oldalából forrás csörgedez, másik két oldalát pedig egy-egy — művészkész alkotta — bronzfáklya díszíti, megkapó módon jelképezve Ráth Mátyás kemény egyéniségét, az első magyar újsággal meggyújtott világosságot és a forrásnak, a kezdetnek cseppekben is megmutatkozó áldásait. A keményl kő hirdeti a jó hazafinak és világosság fiának emlékezetét, s a csobbanva aláhulló vízcseppek pedig dalolják az úttörő mélabús dalát:

„Mindennek kezdete
Lassú s eredete
Jár nehézség fontjával.”

Ez az epigramma a Magyar Hírmondó első számának zárósora volt, amikor még pályája elején Ráth Mátyás újságja pályafutásának is elején volt. Életműve mutatja, hogy a csendes kezdetből jelentős eredmények magasodtak fel. Neve fennmaradt a késői utódok számára is, mint az egyházszeretnek és a kultúra szeretetének példája. A győri gyülekezet közszeretben álló kiváló lelkipásztora tiszteltté és megbecsültté tette nevét az országban, mint a magyar kultúra munkása.

Dr. Ottlyk Ernő

Rekabiták, nazireusok, esszenusok és társaik

Az Omridák idejében Samáriában egymás után épültek fel az izráeli területen eddig soha nem látott pompás paloták, a védelmet nyújtó várfalak, erődítmények. A hajdani dávidi birodalomból kiszakadt északi államocska fővárosából, településeiről kereskedőkaravánok indultak útnak, hogy portékáikat Damaszkuszba csakúgy eljuttassák, mint a Nílus deltája mellett fekvő városokba. A rendszeres kereskedelmet a pénzforgalom általánossá válása különösképpen is könnyebbé tette s. a vele járó hasznot meg nagyobbá.

A pompás paloták enyhétadó árnyékában virágzásnak indult a művészetek jó néhány ága s helyet kapott a technikai, alkalmazott tudomány is. Erről a ránkmaradt leletek tanúskodnak: a finom művű elefántcsontfaragványok, a faragott oszlopfők s a mértani pontossággal megépített várfal.¹

Mindebből nem nehéz következtetnünk arra, hogy a fejlettebb társadalmi és gazdasági rend viszonylagos jólétet hozott magával. Viszonylagost mondunk, értve a kifejezésen azt, hogy csak az előző korokhoz képest ez a helyzet, ez a valóság.

Mert bármennyire is az volt a helyzet, hogy a jólét viszonylagosan emelkedett, a palotáknak nemcsak a valóságban, de átvitt értelemben is megvolt az árnyékuk: a megváltozott gazdasági viszonyok nem tudták biztosítani a lakosság nagyobb többségének még valamiféle anyagi emelkedését sem. A nagyszabású építkezések mellett a föld és a városok népe továbbra is nyomorúságos viszonyok között, szűk utcák piszkos odúiban tengette életét. Az ő számukra nem jelentett semmit, s ha mégis, akkor nagyon is rosszat — hogy mást ne mondjunk — a kereskedelem megnövekedett pénzforgalma. Merthát a pénz előttük — akárcsak azelőtt — ismeretlen maradt. Ismeretlen maradt, mert egészen egyszerűen — nem juthattak hozzá.

A társadalmi viszonyok változása, fejlődése a dávidi kort követő időszakban a rabszolgaság általánossá válását hozta magával. Ez törvényszerű folyamat, ami alól úgyszólván nem is lehet kivételt találni. Hogy mennyire általánossá lett a rabszolgaság intézménye, azt leginkább a deuterónómiumi törvényekből tudjuk meg. Pontosabban: pl. abból a rendelkezésből, mely kimondja, hogy 6 esztendő elmúltával szabadon kell engedni, fel kell szabadítani az adósságai miatt rabságba került izráeli férfit, asszonyt.

Ezek után könnyen érthető az, hogy a még mindig a primitívebb társadalmi és gazdasági relációkban gondolkozó izráeli lakosság képtelen volt belenyugodni a pontosan az ő hátrányára megváltozott körülményekbe. A körülményekbe, melyek — többek között — magukkal hozták a Jahve-vallás kultikus kiépítését, nagyfokú megmerevedését.

A nazireusok ennek a fejlődésnek alacsonyabb fokán próbálkoztak meg az ellenállással: elsősorban a földművelő élet- és gazdasági formát támadva meg furcsa elvekkel és eszközökkel. Utódjaik, részbeni szellemi rokonaik, a rekabiták, már a kifejlődött rabszolgatársadalom, még inkább

¹ Az 1. Királyok 22, 39 erről a következőket mondja: „Ahábnak egyéb története pedig és mindaz, amit cselekedett, az elefántcsont palota, amelyet épített és mindazok a városok, amelyeket megerősített, meg vannak írva Izráel királyainak történetkönyvében.”

annak kulturális felépítménye ellen indítottak — eleve is kudarcot rejtő — harcot.

A rekabitákról

— a nazireusokhoz hasonlóan — csak elvéve találunk néminemű tudósítást. Elveikről, morális és vallási magatartásukról csakúgy keveset tudunk, mint életmódjukról; egy-egy adott időpontbani összlétszámukról. Azonban az a kevés adat, ami rendelkezésünkre áll — más, hasonló körülmények között végbement folyamatokkal összehasonlítva — mégis éppen elegendő támpontot ad megismerésükre nézve.

A rekabitákról — egészen érdekes módon — a legtöbbet *Jeremiás* könyvéből tudhatunk meg. A próféta a ránkmaradt könyv 35. fejezetében mutatja be őket s ez a „bemutatás” szűkszavúságában is sokatmondóan érdekes.

A Jeruzsálem ostroma alatt — olvassuk az említett fejezetben — a városba szorult csoportot Jeremiás beviszi a templom egyik helyiségébe és ott boroskancsókat, poharakat téve eléjük, felszólítja őket, hogy igyanak az eléjük tett italból. A válasz elutasító: nem isznak, mert nem ihatnak. Névadó ősök, *Jéhónádáb, a Rékáb fia*² *megtiltotta, hogy borral éljenek.* A bortól való tartózkodás mellett — megintcsak az alapító ősaparancsaira hivatkozva — *1. nem építenek házat s a kőből épített városi épületek helyett pusztai sátrokban laknak, 2. nem vetnek gabonaféléket, 3. s nem ültetnek szőlőt.*

Ennyit tudhatunk meg hát arról a „reguláról”, mely ennek az érdekes csoportnak az életét szabályozta. S ha az idézett pontokat közelebről szemügyre vesszük, akkor még érdekesebb tapasztalatokra tehetünk szert.

1. A *borivás tilalmáról* most kár szót vesztegetnünk. Erről már szótoltunk az előző fejezetben, a nazireusokkal kapcsolatban. S ebben az összefüggésben nem mond semmi újat a szőlőtelepítés tilalma sem. Legalábbis nincs okunk feltételezni azt, hogy a korábban elmondottak ne lennének érvényesek ebben az esetben is. Bár, ki tudja?

2. Hozzávetőlegesen az előbbi mondhatjuk a *gabonafélék vetésének, tehát a mezőgazdaság művelésének tilalmáról is.* Erre a tilalomra is vonatkozik az, hogy a pásztorködő-nomád foglalkozást űző, ebbe a társadalmi osztályba tartozó emberek könnyen juthattak arra a meggyőződésre, hogy a maguk életformájának anakronisztikus továbbélése megszabadíthat a jelenkor kínzó társadalmi és anyagi problémáitól, sőt esetleg ez a módszer meg is változtathatja a nemkívánt helyzetet.

3. Mindezek után lényegesen újat jelent az a *tilalom, mely a házak építését tiltja meg* a rekabita csoportokhoz tartozó tagoknak és az a parancs, mely visszaküldi őket a pusztába, a sivatagi sátrakba. Igen, új mozzanatra hívja fel ez a rendelkezés a figyelmünket, mégpedig olyanra, amely Izráel történetében — de az egész emberiség történetének bizonyos szakaszaiban — ezeketán többször is, új alakban felbukkan, más és más körülmények között kisebb-nagyobb jelentőségre tesz szert.

A pusztába, a sivatagba

— pontosabban: az ott található oázisokba — való menekülést, önkéntes visszavonulást, annak tényét az őszövettségi kutatók már sok szempontból

² A 2. Királyok 10, 15. kk. versek tudósítása szerint Jéhónádáb, a Rékáb fia az Omridák bukása utáni zűrzavaros időben Jéhu segítségére sietve, részt vesz a Baal-kultusz papjainak kiirtásában és az Omridák híveinek felszámolásában. A még egy-két szentírási helyen megtalálható utalás nem mond semmivel sem többet, sőt ennél is kevesebbet az előbb említett fejezetnél.

értékelték. E szempontok azonban többnyire a vallásos élet szűk körének kérdéseire korlátozódtak, ezeket vették közelebből szemügyre.

A kérdés vallásos megfogalmazású felvetésének van is néminemű alapja. Van, mert az Egyiptomból való kivonulás utáni pusztai vándorlás az izráeli gyülekezet megalakulásának emlékeként, az isteni törvényadás alkalmaként élt a későbbi századok kegyeseinek hitében. Van, mert így a pusztá — mely különben a babonás néphit szerint az ártó, rossz szellemek lakóhelye, veszedelmes, kerülendő tanyája — éppen az előbbi emlékek hatására az „első szerelem”, a Jahvéhoz való feltétlen hűség idejének, a vele való közvetlen s azóta megszakadt kapcsolat szimbólumává lett. Szimbólummá, melyet nemcsak a nagy próféták — mint pl. Jeremiás — használtak fel igehirdetésükben, hanem maga a gyülekezet is vallásos népeinekben.³

Mindezek ellenére mégis azt kell mondanunk, hogy az említett tények figyelembevételé után sem kaphatunk teljesen világos képet arról, hogy mik azok a mozgatórugók, melyek a rekabíták csoportjait — évszázadokon át — a pusztai élet értékeinek mindenek előtt valóságának dicséretére, annak valóságos megélésére csábították.

A mozgatórugók *semmiképpen sem csak* vallásos színezetűek. Sőt, elsődlegesen nem is azok. Nem azok az ő esetükben és nem azok a későbbiekben sem.

A rekabítákat és későbbet az esszeneusokat, a qumráni szekta tagjait, koruk ellentmondásos vallási, társadalmi viszonyjai „kergették” a pusztába, a lakott helyektől távol eső oázisokba.

Ezeknek a csoportoknak — legalábbis feltételezhetően — megvolt a maguk véleménye mindarról, ami korukban végbement. Tehát: nyomasztónak, kibírhatatlannak, elcsüggesztőnek — teológiai nyelven fogalmazva bűnnek — tartották azt, ami városaik falain belül végbement. Azt, hogy a rabzolgasors népük ezreinek sorsa, azt, hogy erre a keserű kenyérré az alaposan megváltozott gazdasági körülmények — az ősi pásztorokodó, földművelő életforma, közösségek megszűnése, csődbejutása stb. — juttatták az izráeli nép jórésztét.

Ugyanakkor ennek a változásnak éppen a kulturális élet különböző területén végbemenő fejlődés volt a legfőbb, legjobban látható, tapasztalható bizonyítéka. S itt nemcsak a „luxus” építkezésekre kell gondolnunk, hanem mindarra, ami a városi lakosság egy részének életét szebbé, kényelmesebbé, biztonságosabbá tették, hanem mindarra, amit a rabzolgatársadalmak, éppen az olcsó munkaerő révén, elő tudtak teremteni, meg tudtak alkotni.

Mindezeket figyelembe véve vonhatjuk le az előbbi végkövetkeztést: a rekabíták vallási mezbe öltöztetett tanítása, életstílusa — de még kultúraellenessége is — annak a kornak az általános bírálata, amelyben éltek, s amely kor társadalmi, gazdasági viszonyai nem tették lehetővé az ősi közösségek normális fejlődését, hanem éppen hogy megzavarták azt. Hogy teológiai szempontból is ugyanez a helyzet, ez magától értődő. Magától értődő, mert az általános képbe a vallásos élet, a Jahve-kultusz abnormális fejlődése is beletartozik. Hogy mennyire ez volt a helyzet ebben az esetben, de más korokban is, azt a legközelebbi alkalommal, az esszeneusokkal kapcsolatban fogjuk szemügyre venni.

Vámos József

³ Néhány hely ezeknek alátámasztására: Ezs. 43, 19; 50, 2; Jer. 31, 2; Hozs. 9, 10; Amos 5, 25; Zsolt. 78, 52. stb.

Érdekeségek a tudomány köréből

Ebben a rovatban olyan híreket, tudósításokat és beszámolókat hozunk a tudományos kutatás köréből, amelyeket a tudományos kutatás iránt érdeklődő lelkészek minden biznnyal örömmel fognak olvasni és tanulmányozni. Nem tervezzük állandó rovatnak. Akkor jelentkezünk mindig vele, ha megfelelő anyag áll rendelkezésünkre. Éppen ezért arra kérjük az ilyen irányban dolgozó lelkészeket, hogy vagy hívják föl figyelmünket valamely kérdés ismertetésére, vagy maguk bocsássanak rendelkezésünkre hasonló tudósításokat és beszámolókat.

Egyháztörténeti lelet a 13. századból

Philipos grevenai püspök egy félreeső macedóniai kolostorban fölfedezte nemrégben Photios konstantinápolyi ökumenikus pátriarchának, az egyik legjelentősebb bizánci egyházpolitikusnak és tudósnak a lexikonáról készült első teljes kéziratot. Photios 858—867-ig, majd 877—886-ig volt patriárcha, abban az időben tehát, a mikor a nagy egyházszakadás Kelet és Nyugat egyházai között már előre vetítette árnyékát. A kézirat, amely föltehetően a 13. századból való, az újkor egyik legfontosabb irodalomtörténeti leletét helyezi a klasszika-filológusok és a teológusok asztalára. A görög királyi kutatóintézet támogatásával a szaloniki egyetem akarja kiadni először az eddig még ismeretlen részeket, később pedig az egész lexikont.

Nippur, a sumér vallásos élet központja

A chicagói egyetem Keleti Intézetének a tudósai hetedízben jelentek meg Irakban, hogy ásátásokat végezzenek a régi Nippur helyén, amely Mezopotámia egyik legnagyobb történelem előtti városa és a sumér birodalom vallásos életének a központja volt. A két folyam országának a három birodalom közül — Assúr, Akkád és Sumér — legdélebbre az utóbbi terület el a Tigris és Eufrátes között.

Csak a múlt század utolsó évtizedében végzett ásátások leletei erősítették meg minden kétséget kizáróan azt a tényt, hogy a sumér nép valóban élt. A mai Baszra városától nyugatra kiásott Ur városban találták a szinte teljes épségben megmaradt Cikkuratot (Isten-hegye). Az Eufrátestől északra pedig a mai Varka helyén fekvő Uruk városában szintén napvilágra hozták az ásátások egy antik Cikkurat-nak a jó nagy részét.

Az archeológusok érdeklődése az elmúlt tíz esztendőben egyre inkább Nippur városára terelődött. Ez a város Babilontól délkeletre, Uruk-tól északnyugatra, kb. a két nagy folyótól egyforma távolságra feküdt. Már 1952-ben rátaláltak Inanná-nak, a szerelem és háború istennője

templomának a maradványaira, de a templom teljes kiásásához csak 1955—56-ban fogtak hozzá.

A modern archeológia eljárásának megfelelően egyre mélyebb rétegekig ástak le, amíg csak el nem érték az első település maradványait, illetve a sziklás talajt. Arra a meglepő eredményre vezettek ezek az ásások, hogy mindig templomot építettek a korábbi elpusztított templom romjain. Az Inanna-templom tipikus példája ennek. Az első, a legalsó rétegben megtalált templomot Kr. e. 3000 körül emelték, a legkorábbi pedig Kr. e. 170 és 240 között épülhetett. Háromezer esztendőn át újra meg újra megújították, illetve teljesen újjáépítették a templomot, ha háborúban vagy tűzvészben elpusztult. A legrégebbi templom elég kis méretű volt: hét méter széles és tizenkét méter hosszú. Volt egy előtere s abból nyílt a fülke, amelyben a nagy oltár állt. Oldalt udvar és konyha volt. A legutolsó templom méretei lényegesen nagyobbak: 14 méter széles és 40 méter hosszú.

A sumér kultúra szempontjából rendkívül sok és fontos lelettel gazdagították ismereteinket ezek az ásások. Elsősorban a kisméretű ember- és állatfigurák jelentősek, amelyek minden bizonnyal az istennőnek szentelt ajándékok voltak. Általában 15—18 cm nagyságú figurák ezek s közöttük sok a női szobrocska, amelyek szinte modernül hatnak. Két férfiszobron a kezek összekulcsolva láthatók, minden bizonnyal az imádkozást jelképezve.

A legtöbb szobrocskán mézgába ágyazott és kagylóból vagy lapiszlazuliból készített szemeket találunk. A legtöbb állatfigura bikát ábrázol.

Különösen is értékes egy négyszögletes érem, amely azonban sajnos eltört. Felső részén bankettjelenetet ábrázol, ahol pl. egy férfi hárfaszerű hangszeren játszik. Alsó felén bikákat vezető férfiak láthatók. Minthogy írásjelek is vannak az érmén és a sumér írás ma már megfejthető, a részben megkopott írásjelek az érme jelentését is hamarosan el fogják árulni.

Qumrán tekeres Jób könyvéhez

Az 1947 óta intenzíven végzett ásások és kutatások Palesztinában még sok érdekes és meglepő felfedezéseket tartogatnak számunkra. Ezek közé tartozik az a hír is, hogy a majdnem egy esztendeig tartó tárgyalások után a jordániai állam és a Holland Tudományos Akadémia között azaz az eredménnyel zárultak, hogy a Holland Tudományos Akadémia 100 000 holland forintért (450 000 Ft) megszerezte azt a jogot a jordániai államtól, hogy a Holt-tenger mellett levő Qumráni barlangok egyikében talált több mint kétezer esztendőös tekercset kibontson és közé tegyen.

Erősen megsárgult és megrongálódott pergament tekercsről van szó, amely Jób könyvének néhány fejezetéhez fűzött magyarázatokat tartalmaz a Krisztus utáni első évszázadból arám nyelven — az eddigi megállapítások szerint. A tudósok azt remélik, hogy benne értékes utalásokat találnak Jób könyvének néhány vitatott helyéhez, amelynek szövege a tudósok véleménye szerint a Krisztus utáni első évszázadokban erősen megrongálódott. A megvásárlás csak a közzétételre vonatkozik, nem pedig a tulajdonjogra. A pergament lefordításával és közzétételével két kiváló holland ótestamentomi tudóst bíztak meg, akik közül az egyik katolikus. A két tudós már márciusban Jeruzsálemben utazott, hogy szakszerűen előkészítsék és irányítsák az értékes dokumentumnak a körülményes felnyitását és lefényképezését. A pergament-tekercs Jeruzsálem jordániai részének az Archeológiai Múzeumában található.

Dr. Pálfy Miklós

Könyvismertetés

Dr. Ottlyk Ernő: ISTENSZERETET — EMBERSZERETET, Budapest, 1962. Ev. Egyetemes Sajtóosztály kiadása, 140 old.

„Dr. Ottlyk Ernő könyvében a szívhez, az értelemhez és az akarat-hoz szólan írja meg, mit jelent Istent valóban szeretni és a felebarát iránt a szeretetet gyakorolni. Benyomástkeltően fejt ki az Isten és a felebarát iránti szeretet teológiáját, de nem marad meg csupán elméleti síkban, hanem megmutatja, milyen cselekedeteket követel tőlünk ma az Isten és a felebarát iránti szeretet”, így jellemzi a könyvet Káldy Zoltán püspök a könyvhöz írt előszavában. A jellemzés valóban találó. A gondos forrástanulmányokból táplálkozó, nagy anyagismerettel megírt könyv egyaránt szól a teológiai képzettségű lelkészekhez és a gyülekezet műveltebb tagjaihoz. Élvezetes, olvasmányos, gördülékeny stílusa is biztosítja ezt. Időszerű témája korunk teológiai gondolkodásának előterében áll: Istennek az emberhez való szeretete és az embernek az emberhez való szeretete. Isten emberszerető Isten — „emberséges” Isten, ahogy korunk egy nagy teológusa mondotta —, s emberszeretetét emberen keresztül akarja éreztetni gyermekeivel, az összes emberekkel. És Istent sem szerethetjük viszont másképpen, mint úgy, hogy atyai szeretetét testvéreinknek, a felebarátunk adjuk vissza.

A történészprofesszor könyvének bevezetésében történetfilozófiai alapvetést ad: a történetformáló Isten vezetéséről szól („Isten vezet”). Az egyházat, népét Isten vezeti a történelem változó útjain és helyzetekben s maga mutat utat. „Isten mindig más tájékok felé vezeti az egyház-történelem során a benne hívőket. Az egyháztörténelemben sem ismétlődik meg semmi.” (13. o.)

A könyv első főrésze etikai jellegű és az isten- és emberszeretet összefüggéseit tárgyalja. A nagy parancsolat egységében látja a keresztyén etika elvi alapvetését. „A hit által való megigazulás tanításában feltárul Isten hozzánk való szeretetének egész gazdagsága. Minél világosabban áll előttünk a kegyelmes Isten, annál jobban telik meg szívünk iránta érzett hálával, annál inkább kell szeretetére visszasugározni a mi iránta való szeretetünknek, amelynek Istentől rendelt cselekvési területe ez a világ, amelyben élünk.” (17. o.)

Ezt a tételt a szerző két újtestamentomi példával világítja meg. Egyik az Irgalmas Samaritánusról szóló példázat, a másik Pál apostol szeretet-himnusza (I. Kor. 13.). Mindegyik szakaszt gyakorlati érzékkel magyarázza és a mára vonatkoztatja.

A könyv következő része Luther-tanulmány („Luther a felebaráti

szeretetről"). Luther irataiban keresi a reformátori szeretet-etika elvi alapjait és kibontakozását. Ismerteti Luther kétfrontos küzdelmét ebben a vonatkozásban is: egyszerre kellett a pápas egyház törvényszerű kegyessége és az antinomisták, a rajongók szabadossága — a valóságban ez is törvény-kegyesség, csak más formájú — ellen küzdenie. Vizsgálódását így summázza: „A keresztyén erkölcsöt semmibevevő antinomista és azt a klerikalizmus parancsaival, Róma iránti hűséggel helyettesíteni akaró erkölcsi tanítással szemben Luther azt tartja feladatának, hogy a hit által való megigazulásból következő felebaráti szeretet bibliai és ezért isteni tanítását fejtsse ki”. (31. o.)

Luther tanításának pozitívumát a „hit által cselekvő szeretet” képzetében foglalja össze. A szeretet a legszorosabban összefügg a hittel, mert annak gyümölcse. Luther sokat írt erről s hitvallási irataink is világos tanítást adtak idevonatkozólag. Ottlyk Ernő Luthernek főként A keresztyén ember szabadságáról című műve alapján vizsgálja a hit és szeretet összefüggéseit. „Azt a problémát, hogy ha a keresztyén embernek nincs szüksége üdvösséghez jócselekedetekre, miért cselekszi hát akkor mégis a jót, Luther így oldja meg: »A cselekedetek senkit sem tesznek kegyessé, és az embernek előbb kell kegyesnek lenni, mielőtt cselekedne. Azért nyilvánvaló, hogy egyes-egyedül a hit, merő kegyelemből, Krisztus és az ő igéje által, teszi kegyessé és boldoggá az embert, és hogy a keresztyénnek az üdvösség végett semmi cselekedetre, parancsolatra nincsen szüksége: hanem ő szabad minden parancsolattal szemben és merő szabadságból, ingyen cselekszi mindazt, amit tesz. Hasznát, vagy üdvösségét éppen nem keresi azzal, mert őt kielégítette az üdvözítette a hit és Isten kegyelme, hanem csakis azért végez jócselekedeteket, hogy Istennek tessenek.«”

Luthernek sokat kellett harcolnia azokkal, akik tanítását félreértették — és mind a mai napig sokan félre is értik — a rajongókkal éppen úgy, mint a pápas egyházzal. „A felebaráti szeretet parancsával szembenálló hatalmi egyházzal és a földi javakban dúskáló egyházzal szemben a krisztusi egyszerűség útján járó egyházra volna szükség. Luther hitbéli okokból kiindulva veti fel azt a lehetőséget, mi lenne, ha a pápaság hatalmas vagyona századrészét tartaná csak meg magának: »Ha a pápa udvarának csak a századrésze maradna meg, és a többi kilencvenkilenc feloszolnék, még akkor is elég nagy volna arra, hogy a hit dolgában intézkedjék. Most azonban oly nyüzsgés-mozgás van Rómában, és úgy hengeg mind a pápaságával, hogy még Babylóniában sem esett ily csoda. Csupán a pápai írások száma több mint háromezer; ki győzné a többi hivatalnokot felsorolni, hiszen a hivatal annyi, hogy meg sem lehet számlálni s ezek mind a német alapítványokra és hűbérekre lesnek, akárcsak a farkasok a juhokra.«” (39. o.)

Luther tanulmányának záró fejezetében: A felebaráti szeretet útja: béke, szolgálat — a szerző a lutheri tanítás időszerű vonatkozásait taglalja. „Luther értékes tanítása a béke és a szolgálat útján: útmutatónk a jelen feladatai között. Szavaiból megértjük, hogy azért vagyunk ezen a világon, hogy hitünk gyümölcset teremjen a felebaráti szeretet útján. Jézus Krisztus főpapi imájában azt mondta: »Én óérettük odaszentelem magam«. Az egyház Ura nem magáért, hanem másokért szentelte oda magát. A mi keresztyén életünk is az egymásért való szeretet vonalán érvényesül, mert a mi egyházunk a hitből fakadó szeretet egyháza, nem egyébért van ezen a világon, mint azért, hogy a világnak használjon! Isten azt várja tőlünk, hogy olyan egyház legyünk, amely jó szívvel,

örömmel, nagy-nagy szeretettel szolgál népünk, hazánk és az egész emberiség javára, mert »a Léleknek gyümölcse: szeretet, öröm, békeség...« (Gal. 5, 22.)". (43. o.)

A könyv következő szakasza a béke teológiájának elvi alapvetését adja „Felelősségünk a békéért” összefoglaló címmel. Ó- és újtestamenti exegetikai kifejtés után történeti áttekintést nyújt az egyházi békemunka múltjáról. Érdekesítő és izgalmas ez a szemle s egyúttal leverő is: a hivatalos egyházi szervek és hatóságok általában mindenütt ideológiai támogatást nyújtottak a nacionalista-soviniszta háborús törekvésekhez. Csak kevesek többé-kevésbé elszigetelt partizánmozgalma maradt az egyházakban a békéért való felelősségvállalás. Egyházunk öröme és büszkesége lehet, hogy ezek között is jelentős szerep jutott Söderblom Náthán svéd evangélikus püspöknek. A következő cím a békevilágmozgalom történetét ismerteti, majd az atomháború veszélyének néhány kiáltó tényére hívja fel egy külön fejezet a figyelmet. A szerző jól mutat rá arra is, hogy a béke kérdése korunkban szervesen összefügg a gyarmati korszak végével, s volt gyarmati népek felszabadulásával. Mindezekben a világ népeit létükben érintő kérdésekben az egyháznak, a keresztyénségnek is hatalmas felelőssége van. E felelősségtudat hívta életre a Prágai Keresztyén Béke-Világgyűlés nagyszabású mozgalma is. E mozgalom ismertetésére külön fejezet szolgál a könyvben. A béke teológiájáról szóló szakaszt 100 összefoglaló tétel zárja le a békéről.

A könyv negyedik fő része a magyar evangélikus egyház haladó hagyományait veszi számba. Először három tizenhatodik századbéli magyar reformátor alakján mutatja be ezeket a jó hagyományokat. Sztárai Mihály, az énekes reformátor az első. „Egyik szereplőjével — ti. hitvitázó drámájának — azt mondhatja Róma ellen: »Az Úristennek igéjét ellopjátok, és diákol mondjátok, avagy hamisan prédikáljátok. Az oltári szentségnek is felét ellopjátok és az szegén községnek csak a felét adjátok. Az Úristennek szent testét és vérént pénzen áruljátok, mikor pénzért nagy sok miséket mondotok. Nagy sok pénzes búcsúkat támasztottatok és a papságot is pénzen adjátok, mert minden tudatlan papokat pénzért pappá teszték.«” (81. o.) Szkhárosi Horváth Ádám a második magyar reformátor, akivel Ottlyk Ernő könyve foglalkozik. Igen sok idézetet találunk Szkhárosi műveiből, egyik legjellemzőbb idekvánkozik:

„Szerettek, úgymond, minden gonoszságot
És az embereket ugyan megnyúzzátok,
Az bőrt teteméről mind le-levonsszátok,
És az tetemét is ugyan megrontjátok.

Urak, ti bíztok az penízes pénzben,
Erős váratokban, gyűjtött kincsetekben,
Kolcsos várostokban, aranyban, ezüstben,
De nagy hitetlenség, ki bízik ezekben.”

Magyar István a harmadik reformátoralak. Pázmány nagy vitázó ellenfele. Kora már átvezet az ellenreformáció, az elnyomatás korába. A haladó szemlélet ekkor háttérbe szorul, a reakció és restauráció jut teljes uralomra. A Rákóczi-szabadságharc kis lélegzetvételt jelent csupán. 1848/49. szabadságharc és forradalma ad új alkalmat az evangélikus egyháznak is a megmozdulásra. Külön fejezet mutatja be az egyház hangját a korabeli sajtó és a papi megnyilatkozások tükrében. Dicsőséges fejezete

ez egyháztörténelmünknek, sajnos nagyon rövid. A Pátens kora újabb elnyomatást jelentett. A kiegyezés pedig fordulatot jelentett a világ és a társadalom értelmezésében — amint a könyv idevonatkozó fejezete ezt megállapítja. „A kiegyezés utáni évtizedekben az a ferencjózsefi elgondolás, ami a Pátensben, mint felülről irányított államegyházi rendszer, nem tudott 1859-ben megvalósulni — ha a törvény betűje szerint nem is —, de a gyakorlatban most már közel került a megvalósuláshoz. A Habsburgok által 300 évig üldözött evangélikus egyház most nagyon jól érezte magát az államegyházi gondolatokhoz közeljáró helyzetben. Felsőházi tagságokért küzdött, közeleti jogait építgette, s nem vette észre, kihez kötötte az egyház szekerét.” (93. o.)

Ez a folyamat a két világháború közötti időszakban érlelte meg keserű gyümölcsseit. A szerző nagy szorgalommal gyűjtötte össze adatait s szemlélteti a korabeli sajtóból vett idézetekkel az egyházi közszellemet. Megemlíti azokat a hangokat is, amelyek az egyház ébredő lelkiismeretéről tanúskodtak s néha bátorságról és éleslátásról tesznek tanúságot. Mindez azonban már késő volt. A nemzetvesztő háború katasztrófája az egyházakat is megítélte.

A felszabadulás utáni kort így jellemzi a szerző: Legjobb hagyományainkat követve, a megszakadt történelmi fonalat, melyben a magyar protestantizmus mindig a nép, a szabadságtörekvések, a haladás oldalán állott, most újra felveszi egyházunk.

A könyv befejező részében három gondolatcsoportot szövelez meg Ottlyk Ernő. A keresztyén ember szolgálata a közügyekben, az első. Luthernek a két birodalomról, pontosabban az egyháznak az Isten kétféle világkormányzásában való szolgálatáról szóló nevezetes tanítása helyes értelmét keresve húzza meg a vonalakat a keresztyén ember mai felelősségvállalásához a közügyekben. A második a lutheri hivatás-etika elvi alapjáról kiindulva a hívő ember munkához való viszonyának időszerű kérdését fejtegeti. „Az egyház embereinek nem kell titkot csinálniok abból, hogy a munka társadalmi alapjainak szocialista jellegű megváltoztatásával minden alapja megdőlt a közelmúlt nem-teológiai tényezői hatásának” — írja többek között. (127. o.)

A könyv zárófejezete a keresztyén ember közösségi magatartásáról szól. Mind szélesebbre gyűrűző körökben keresi ennek a magatartásnak a jellegzetességeit, építő vonásait.

Dr. Ottlyk Ernő könyve értékes gyarapodása a magyar nyelvű teológiai irodalomnak. Bizonyára megtermékenyítő hatása lesz az időszerű kérdésekkel foglalkozó teológusok, de a gyülekezet hívő tagjai számára is.

Groó Gyula

Hétről hétre

Az áhitatos könyvek világszerte mindig a legnagyobb olvasótáborra számíthatnak. Ehhez a táborhoz tartoznak azok, akik a rövid, de tartalmas mondanivaló felett gondolkodni akarnak, majd azok, akik az ige magyarázatánál a személytelenséget keresik, az író-igehirdető háttérbe vonulását. De főképpen azok a gyülekezeti tagok keresik az áhitatos könyveket, akik betegség, öregség vagy távolság miatt nem tudnak részt venni az igehallgatás alkalmain. Minden áhitatos könyv éppen ezért egy teljességgel láthatatlan, határtalan szórvány szolgálatában áll és a lelki gondozás területén felbecsülhetetlen lehet az áldása.

Egészen különös gondtal kell az áhitatos könyvet szerkeszteni, illetve

megírni. Mivel a szöveg terjedelme kötött, menekülni kell minden terjen-
gösségtől és ismétléstől. Törekedni kell a világos szövegezésre, a jó érte-
lemben vett frappáns fordulatokra és arra, hogy az írásmagyarázat ne
az ige körülírása legyen, felhígítása, hanem valóban komoly exegézisen
alapuló hirdetése. Ha az áhitatos könyvet többen írják, akkor a szerkesz-
tőnek jut az a nehéz feladat, hogy egyrészt jól válogassa ki munkatársait,
másrészt összeötvözze a különféle egyéniségek, stílusok különbözőségét
és biztosítsa a szellemi-lelki egységet. Persze: ennek igazában a Szent-
lélek a mestere!

Az Evangélikus Egyetemes Sajtóosztály — KÁLDY ZOLTÁN püspök
szerkesztésében — „HÉTRŐL HÉTRE” címen áhitatos könyvet adott ki
5000 példányban. A könyv izléses formájú és színű, szép a betűtípusa, a
mondatok „öreg szemmel” is jól olvashatók, kitűnő a papiros anyaga.
Az ára 12 forint, alkalmas ár gyülekezeti tagok számára.

Ötvenhárom áhitatot tartalmaz egy-egy igével, rövid írásmagyarázat-
tal s végül egy-egy imádsággal. Az írásmagyarázat szolgálatát 10—12
lelkész végezte el, közöttük püspök és segédlelkész egyforma arányban.
Az író-igehirdetők visszahúzódtak a névtelenségbe, hogy a tanítvány alá-
szálljon és a hirdetett Jézus Krisztus növekedjék.

Az áhitatos könyv megfelel arra a célra, amelyre kibocsátották.
Tekintettel van az olvasók lelki kérdéseire, hirdet ítéletet és kegyelmet,
leleplez és vigasztal. Nem kerüli el a közösség-gyülekezet problémáit.
Ugyanakkor tekintettel van arra az életre, amelynek valamennyien ré-
szesei vagyunk, élvező és alkotó módon, amelyben mi is szolgálunk és
nekünk is szolgálnak a templom falain és az egyház határain túl is. Való-
ban megfelel annak a lutheri tanításnak, amellyel az előszóban találko-
zunk: „Jól megfér egymás mellett a kettő, hogy Isten országának is és
földi országodnak is szívvel-lélekkel eleget tégy.”

Kívánjuk: kísérje áldás az áhitatos könyv építő szolgálatát!

Várady Lajos

Közömbösök

ÉRDEKES FELADAT LENNE a teológiatörténészek számára megírni
a keresztyén etika történetét — de ezúttal nem tartalmi, hanem *formai*
szempontból. Vagyis nem arról írni, hogy mit tanított a keresztyén etika;
hanem arról, hogy ez a tanítás *külsőleg nézve* milyen formában jelent
meg. A tartalom mellett a formai megjelenés is szorosan hozzátartozik
a dolgok lényegéhez; még a keresztyén erkölcsstan története számára sem
lenne néha ezt az — egyébként nem is új — szempontot fölvetni.

Formai vizsgálódásunk számára első pillanatban azok a korok lenné-
nek különösen érdekesek, amelyekben nagy etikai rendszerek születtek.
Egyik-másik ilyen etikai rendszer éppen tökéletességével ragadná meg a
történelem tanulmányozóját. Az ilyen etikai rendszerek többnyire nagy
nevekhez fűződnek; művelőiket híressé teszi a tökéletesen megalkotott
erkölcsi rendszer.

De lennének olyan korok is, amelyek nem tudnának ilyen arányos
tökéletességet felmutatni. Szürkeségben maradó nevek, részkérdések tan-
ulmányozása jellemző ezekre a korokra. És az is, hogy sokszor még a
legbecsületesebb vívódás után is: szegényesnek látszó megoldás születik.
Voltaképpen a keresztyénység legelső éveit is ebbe a csoportba kell sorol-
nunk. Maga a Szentírás etikailag igen sok részletkérdésben ad gyakorlati
útmutatást, de nem ad tételesen kidolgozott erkölcsi rendszert, Péter, Pál
és a többi apostol és igehirdető vívódik az etikai kérdéseken, sokszor

alig-alig jutnak egy véleményre (pl. Acta 15.), a megoldások tökéletessége lehet vitánk tárgya; de tételesen kidolgozott erkölctant egyikük sem adott.

Ugy látszik, hogy a nagy változások időszaka az egyes részletkérdések megoldásának kedvezett, a nagy rendszerek pedig nyugalmas időkben születtek, szintézisként. Akkor, amikor a keresztyénség a Szentföldről elkezdett terjedni az egész Római birodalomban, területileg változott a helyzete. Zsidókeresztyének után pogányok is csatlakoztak a keresztyén egyházhoz. A változások, amelyeken átment, érzékennyé tették teológusait a részletkérdések iránt, de nem alkottak tételekben kifejeződött erkölcsi rendszert.

Sok más korral együtt a mi korunk is ide tartozik. *Ma nem területileg változik a keresztyén egyház helyzete. A társadalom változott és változik körülötte. A változó társadalom kérdései a keresztyénségre is kihatnak és ezért természetesen nem mindig lehet ideje arra, hogy erkölcsi rendszert adjon. Viszont kötelessége, hogy erkölcsi tekintetben megoldja a rész-kérdéseket. Nem megoldhatja — meg kell oldania.* Ma keresztyén és nem keresztyén etikusoktól az új, tökéletes erkölcsi, rendszert kérik számon a legtöbben. Ilyen rendszer éppen azért nem adható, mert az a társadalom, amelyre ez a rendszer érvényes lenne, mozgásban van. Meg kell elégednünk tehát a részkérdések tanulmányozásával; az eredményekben pedig dialektikus, dinamikus megoldások is szülehetnek.

*

AZ EGYIK ILYEN RÉSZ-KÉRDÉS, amellyel még aránytalanul keveset foglalkoztunk: a *közömbösség*. Nem új jelenség, bizonyos formában mindig ki lehetett mutatni. De a mai emberre sokszor jellemzővé vált, annyira, hogy sokszor meg sem tud szabadulni tőle. Be lehetne mutatni gyakorlati eseteken is; mindnyájan vég nélkül tudnánk példát hozni rá. Élesebb kontúrokat kapunk, ha az irodalomból ragadunk ki néhány ilyen ábrázolást. A művész kezén élesebbé válnak a jellemző vonások, egyszerűbben elérhetjük ugyanazt az eredményt. Három példát hozok, mindhárom haladó nyugati íróé. Ezzel nem azt mondom, hogy a nyugati világtól nagyobb joggal várjuk a közömbösség kérdésének megoldását. A közömbösség azonban mégis inkább a világnak azon a részén otthonos és így a *diagnózisban* számontarthatjuk megfigyelésük eredményeit.

ALBERT CAMUS francia író híres kisregénye, a *Közöny* az első példa. Már a címe is felhívja a problémájára a figyelmet (igaz ugyan, hogy a címben az eredeti *Idegen-t* formálta át egy fordítói ötlet). *Camus-t* az egzisztencializmushoz szokás számítani; az, amit ebben a kisregényben bemutat, szinte félelmes. *Mersault* első személyben mondja el élményeit. Öregotthonban élő anyja meghal, ő elmegy ugyan temetésére, de minden konvencionális szokást felrúgva annyira közömbösen viselkedik a temetésen, hogy szinte közfelháborodást vált ki. Hazautazva viszonyt kezd *Marie*-vel, azonban számára nem probléma, hogy feleségül vegye-e, vagy sem. Minden mindegy. Istentelenségében is van valami felháborító, erkölctelen. Egy barátjának féltékenységi ügyeibe keveredve átgondolatlanul megöli annak riválisát. A gyilkosság pillanata valami elvakult önkívület. Nem gondolja át, mit tesz, még utólag sem. Börtönbe kerül és a börtönben frivol magatartásával csak a súlyosabb ítéletet hívja ki magára. Az első benyomásunk: ilyen közömbös ember nincs is. A második: éppen a mi (!!!) közömbösségünk végletekig kirajzolt jelenségeit látjuk. **A közöny: elodázás, a határozott megoldás keresésének elkerülése.** *Mersault* cselekedeteinek — ő így hiszi — nincsenek okai és következ-

ményei. Semmibe veszi a másik embert, akár anyja, akár barátja, akár Marie, akár a lelkész, aki a börtönben meglátogatja; semmibe veszi azt, hogy a társadalomba tartozik. Nehéz röviden ismertetni ezt a kisregényt! Azt azonban megállapíthatjuk, hogy az egzisztencialista *Camus* nem jut el (talán tudatosan?) a megoldásig. Amit bemutat: a végsőkig utálatos, undorító. Pozitívumot nem hoz. Ezt rábízza az olvasóra. Értékei éppen a negatívumaiban vannak. *Ilyen vagy* — mondja, s a mi jóindulatunk azt is ott érzi: — *légy mássá!*

GRAHAM GREENE nevét is *egy* könyv tette elismertté: *A csendes amerikai*. Erre a regényre nem vihettük át minden további nélkül az előzőre vonatkozó megállapításokat. A történetnek határozott színhelye van: Vietnam. Greene könyve pillanatkép a vietnami háború idejéből. *Fowler* angol újságíró szájába adja a történetet, aki semleges kiküldött a kettészakadt, gyarmati sorból felszabadulni akaró országban. Az újságíró riport-stílusa jótékonyan érződik az egész regényen. A csendes amerikai, a címszereplő azonban nem *Fowler*, hanem *Pyle*, aki amerikai gazdasági (és titokban politikai) megbízott. Tulajdonképpen két közömbös embert mutat be írónk; *Fowlert*, aki az újságíró tárgyilagosságával akarja az egész életét végig élni — és *Pyle-t*, aki lelkiismeretesen hajt végre minden parancsot, s csak későn jön rá, hogy akarata, nézetei ellenére milyen embertelen dolgokba rántják be. *Fowler* regisztrál, de ennél nem jut tovább. *Pyle* viszont álmodik: Indokínát úgy látja, ahogyan könyveiben olvasta és nem hajlandó álmaiból fölébredni senki kedvéért. Az egyik közöny azt mondja: látom, de mit tehetek ellene. A másik közöny pedig azt: az az igaz, amit én álmodom, nem az, ami valójában van.

Fowler és *Pyle* alakját *Phuong*, a szép indokínai lány egészíti ki háromszöggé. *Fowlernak* felesége van otthon, tőle tehetetlen elválni, *Phuong* viszont nem megy *Pyle*-hoz. *Pyle* nem elég bátor, *Fowler* nem eléggé határozott — s ez szétfolyóvá, határozatlanná teszi a cselekményt is. Éppen ez teszi érdekessé a befejezést. *Pyle-t* meggyilkolják, mert egy anarchista klikk nevében műanyagbombákat gyárt s ezekkel a békés lakosság között pusztítanak és váltanak ki pánikot. *Pyle* szinte végig nem is tudja, milyen klikk munkájában vesz részt. De a bombák véres következményét látva sincs ereje öngyilkossághoz — *Pyle-t* meggyilkolják.

A könyv egyik nagy erénye, hogy az egész gyarmati háborút *belülről* mutatja be. A kisémbereknek nem érdeke ez a háború. Ők jól működnek mint kereskedelmi vagy tudósító ügynökök, de az egész gyarmati rendszerhez nem köti őket túl sok szál.

Greene élesebben is rajzol, jóval reálisabban, mint *Camus*. Sokkal több olyan vonás van regényében, ami már pozitív megoldást jelent. Méltán tartják a mai világirodalom egyik legjobban sikerült és igen nagy hatású könyvének. Kiadásait számos nyelven mindenütt olvassák.

HEMINGWAY nevét körünkben leginkább *Az öreg halász és a tenger* c. kisregény tette ismertté. Ezenkívül elbeszélései népszerűek. *Az öreg halász* is a fegyelmezett író mutatja, akinek jó tulajdonsága a fegyelmezett szerkesztés. Egyik legszebben szerkesztett novellája a *Hódolat Svájcnak*. Három részre tagolódik; mindhárom rész hasonlóan kezdődik, játékosan hasonló mondatokkal. Ez az egyformán-kezdődő forma is azt mutatja — finoman, kissé ironikusan —, hogy az egyszerű, semmitmondó események egy kaptafára húzhatók. De csak akkor, ha az életünknek, szemléletünknek nincsen határozott iránya. A három rész eseménytelen „eseménye” színét, alakját vesztí Hemingway tolla alatt. Ami ismétlődik a

kezdő mondatokban, tulajdonképpen nem mond semmit: „Odabent, az állomás éttermében meleg volt... égtek a lámpák... celofánzacskóba húzott perceskosárhák sorakoztak... az expresszvonat késett...” — ez közös a három történetben.

Az elsőben Mr. Wheeler, a kiábrándult angol alkudozik a pályaudvari étteremben a pincérnővel. Az alkudozás: játék. Sem Wheeler, sem a pincérnő nem alkarnak semmit. Wheeler nagyösszegű ajánlata ezért értelmetlen. A pincérnő — Wheeler tudja ezt — nem fogadja el ajánlatát. „Mr. Wheeler sohasem kockáztatott” — fejeződik be ez a szakasz.

A következőben szintén állomási vendéglőben vagyunk. Mr. Johnson unottan ül az asztalnál. Hordárokat vendégel meg és elmondja készülő válóperét. Könnyebbé akarja tenni helyzetét. „... azt hitte, ha kifecsegi a dolgot, eltömpul bele. De... csak piszkosnak érezte magát” — fejeződik be ez a történet.

Az elbeszélés harmadik szakaszában két tudós beszélget. Itt rajzolódnak ki legélesebben a közöny kontúrjai. Ismerik a szakjukat, adatokat, neveket cserélnék ki. S mégis van valami visszataszító az egész beszélgetésben. Ezek az emberek belezáródtak a szakmájukba, kitörni nem tudnak belőle — de unják, halálosan unják szakmájukat és csak azért beszélnek róla, mert semmi más nincs, ami témát jelenthetne számukra.

A három történet annyira tömör, annyira mesteri szerkesztésű, hogy tulajdonképpen a rövid összefoglalás kíséretével élvezhetetlenné tesszük a későbbi olvasást. Az az enyhe gúny, amellyel Hemingway a kiábrándult, célját, értelmét vesztett embert bemutatja, páratlan ebben a kis novellában. Nem eltúloztan elrettentő, nem is a végtelenségig elemző-mérlegelő. Iróniájában éppen az látszik, hogy az értelmét vesztett emberből szerinte tizenkettő tesz ki egy tucatot. Egyformaság és üresség jellemzi.

EZEK A PÉLDÁK teológiai munkánk *indítóivá* is válhatnak. A közömbösséget nemcsak egyházi-teológiai síkon kell néznünk, hanem általános emberi síkon is. Arról sok szó esik, hogy emberek közömbösek istentiszteletek, egyházi megnyilatkozások iránt. Etikai munkánk zsákutcába jut, ha az *egyház iránti közömbösségre elszigetelten* keresi a megoldást. Akkor születnek igazi eredményeink, ha általában *minden emberrel együtt* vesszük fel a harcot az *általános* emberi közöny, emberségünknek e nagy betegsége ellen. Azok az eredmények, amelyeket elérünk: a mi szűkebb, egyházi területünkön is hozhatnak gyümölcsöket.

Drenyovszky János

BUCSAY MIHÁLY:

Geschichte des protestantismus in Ungarn

— Evangelisches Verlagswerk, Stuttgart, 1959 —

Bucsay Mihály, a budapesti református Teológiai Akadémia professzora német nyelvű könyvet írt a magyar protestantizmus történetéről. A felkérésre megírt könyv összefoglalóan és részleteiben egyaránt reális képet ad sorsunkról, életünkről, a külföldiek — elsősorban a németek — számára. A könyv hézagpótló is, hiszen magyarországi protestáns egyháztörténetet (evangélikus jellegűt) Bauhofer György budai lelkész adott ki

Bécsben, 1854-ben, német nyelven. Igaz, hogy ezt azután angol nyelven is kiadták.

A könyvhöz az előszót Herbert Krimm heidelbergi professzor írta.

A könyv anyagának felosztása a magyar protestantizmus történetének periódusosságából adódik. A történelmi események által létrejött szituációk, határhelyzetek közötti emberöltők gyakran tragikus feszültsége, realitása, az egyházhoz és a hazához-tartozás felelősségérzete sugárik felénk a könyvből. Küzdelmeiben, megrázkódtatásaiban is szép az az út, amelyet a magyar lutheránus és kálvinista eklézsiák bejártak — zamatos, ékes magyar prédikációkkal, sorsukat Isten és a világ felé zengő énekléssel, sárral tapasztott sövényfalú oratóriumoktól modern vonalú templomokig. Bucsay professzor könyve is történelem-szülte tanú amellet, hogy „megtartásra való nép” vagyunk, múltunkból tanulva, jövőnk felé nézve.

Bevezetesként a könyv hazánk és népünk helyzetét tárgyalja a honfoglalás, majd a keresztyénség felvétele idején. Nem hagyja figyelmen kívül azt a tényt, hogy az országalapítás utáni első századokban történelmünk szempontjából lényegesek az ortodox—bizánci hatások. A keresztyénség felvétele e korban kétségtelenül haladó vonás, de káros hatása is csakhamar jelentkezik, amikor a pápák alig burkoltan avatkoznak be hazánk ügyeibe, hogy politikai bázisukat nálunk is kiépítsék. A műveltség tüzet a papok szították, tanígtatták a népet.

A középkori reneszánsz és humanizmus hazai hatásaként terjedt a műveltség, és a szerzetesrendek mellett magasabb szinten folyt az oktatás: pl. a pécsi egyetem, amely 1367-ben alakult, mintaszerűen töltötte be feladatát. Pulpitusra görnyedt szerzetesek másolják szorgalmasan a szentek legendáit. Egyre jobban erősödő kulturális fényforrás lesz a királyi udvar, ahol csipkelődve már a pápista egyházat bírálják. Kultúrközpont lesz Buda, Esztergom, Fehérvár, Veszprém. Üldözött jövevények. Tamás és Bálint papok munkájának eredménye a „huszita biblia”, az 1440 körüli bibliafordítás.

A mohácsi vész előtt, 1521 körül tűnik fel a terjedő reformáció, első sorban Budán és Nagyszebenben. Mária királyné a király unokabátyjával, György örgróffal együtt rokonszenveznek a reformációval, és ezt nem is titkolják. Zaklatják őket. A polgárok pedig egyre szívesebben hallanak az „új tanításról”. A határszéli városokban különösen németajkú kereskedők és az országjáró deákok voltak már Luther hívei.

Dévai Bíró Mátyás, Sztárai Mihály és Szegedi Kis István a reformáció magyar úttörői. Az igehirdetés, a hazafiasságra-buzdítás utat talál a szívekben. Kollégiumok alakulnak, rézpénzekből gyűjtögetve a hozzávalót, hogy évszázadokig tanítsanak a tudományra. Confessiókra válva is szépen virágzik a reformáció. Plebejus-népi törekvések, sokszor hittani alapról akarnak igazságosabb társadalmat. Hazánk három részre szakadtan, a magyar szó némettel és törökkel keveredik.

Bucsay professzor az 1608—1715 közötti időszakot, mint az ellenreformáció és ortodoxia korát tárgyalja a tőle megszokott alaposággal. Fel-eleveníti az olvasó előtt az ellenreformáció pusztításait. Elmondja, hogy Pázmánytól és a Habsburgoktól üldözve is tudtak egyházaink teológiai téren munkálkodni. Persze, leginkább polemikusan, apologetikusan.

Az abszolútizmus kora: 1715—1791. Eleinte fegyverzajos, majd „csendes” elnyomás. Beteleptik a töröktől elfoglalt területeket és a határvidéket. Végre, II. József rendeleteileg, de megnyírbált jogokkal biztosítja a vallásszabadságot. A Sinai-per már a racionalizmus korára esik.

Eszmeáramlatait, teológiai felfogását és kronológiáját tekintve, érdekes és eseményekben gazdag a 48-as forradalmakig terjedő ciklus: romantika, korai liberalizmus, uniós törekvések, nemzeti szabadságmozgalmak. Pestre közös protestáns főiskolát terveznek. Berzeviczy Gergely, Kis János, Ballagi Mór, Budai Ezsaiás, Tóth Ferenc, Székács József, mint egyházi férfiak sokat tesznek a felekezeti békéért és a hazáért.

A forradalmakat, szabadságmozgalmakat sok helyen leverték, és az erőszak diadalmaskodott. Nálunk is önkényuralom, majd „alkotmányos” monarchia formájában. Evangélikus egyházunknak a nemzetiségi kérdés most is megoldatlan kérdése maradt, minden kihatásával együtt.

A könyv tkp. az I. világháborúval zárul, az események tárgyyszerű előadásával és értékelésével.

Az „utószó” az állam és az egyházak viszonyát tárgyalja, 1918-tól 1958-ig vázlatosan. Megmutatja az utat a keresztény kurzustól a szolgáló egyházak felé. Világos, hogy e vázlatos résznek, különösen a második feléhez még nincs elég történelmi távlat. E befejező részt egyházaink rövid rajza egészíti ki, hozzávetőleges statisztikai adatokkal, térképekkel.

Függeléként jegyzetanyagot, a nemzeti történelem időrendi táblázatát, és témakörönkénti csoportosításban bibliográfiát találunk. A fontosabb települések, fontosabb helységnevek felsorolása, fonetikai útmutató, és a gyakrabban előforduló személynevek német megegyezője szerepel a könyv végén. A könyv szövegét jól egészíti ki a református egyház zászlós-barány jelvénye, a debreceni református Nagytemplom, a szenvedő prédikátorok, és a soproni evangélikus templom belső terének képe.

Köszönet illeti Bucsay professzort, hogy könyvéből a külföldi olvasók helyesen tájékozódhatnak a magyar protestantizmusról, és az Evangelisches Verlagswerk-et, hogy a könyvet megjelentette. Hisszük, hogy akiktől a könyv szól — a hazai protestánsok —, és akik olvassák, — a külföldi protestánsok —, ezáltal is közelebb kerültek egymáshoz!

Barcza Béla

KÉRÉS CIKKÍRÓINKHOZ

Szeretettel kérjük cikkíróinkat, hogy a jövőben az alábbi nyomdai szabvány szerint szíveskedjenek kézírataikat beküldeni a szerkesztőségbe.

1. A kéziratokat 2 példányban kell elkészíteni vastag papíron, egy-egy oldalra 30 sort, egy sorban 60 betűt gépelve.

2. A kéziratok gépelését 3-as sorközzel kell készíteni.

3. A nyomdai kézirat hátulján ne legyen sem írás, sem gépelés.

4. A nyomdai kézirat bal szélén legalább 20 mm, jobb szélén legalább 10 mm széles margó kell hagyni. Minden lapra azonos számú sort kell gépelni, a megengedett legnagyobb különbség 4 sor.

5. A kéziratlapokat felül, középen sorszámozni kell.

6. A kézirat hibáit jól olvashatóan, tintával, vagy gépirással kell javítani. Egyes hibás szövegrészek, szakaszok nem jelölhetők sorszámmal, nyíllal; csak átragasztással szabad azokat javítani. Szöveg helyesbítés esetén a hibás részt át kell húzni és a helyes szöveget föléje, vagy a margóra kell írni, vagy a hibás részt a helyes szöveggel átragasztani.

A helyesbítéseket nem szabad az oldalmargók hosszában, tehát a kézirat soraira merőlegesen írni.

Ismétlődő javítást az egész kézíraton, minden előforduló helyen keresztül kell vezetni.

A szerkesztőség kéri a cikkírókat, hogy a beküldési határidőt szíveskedjenek minden esetben pontosan betartani, hogy a lap idejében megjelenhessék.

Rácz Sándor

1899—1962

Rácz Sándor életét három helyen élte le. Tényőn gyermekkorát, Sopronban ifjúságát, Meszlenben férjkorát.

Tényőn (Győr megye) született 1899. augusztus 28-án Rácz János és Tóth Juliánna földművesszülöktől. Ott végezte az elemi iskolát. 1911-ben szülei az ősi soproni evangélikus liceumba adták. A gimnázium elvégzése után is Sopronban maradt. Ott készült fel a lelkészi szolgálatra. Teológiai tanulmányait 1924-ben fejezte be. Ez év szeptember 21-én Szombathelyen szentelte fel Kapi Béla püspök.

1924. október 1-én Meszlenbe került segédlelkésznek Polgár János mellé. A melegszívű, szelídlelkű fiatalembert a lelkészcsalád megszerette családtagnak tekintette. A munka zömét neki kellett végeznie, mert principálisa öreg volt már. Közel 4 évig volt segédlelkész. Ez idő alatt a gyülekezet jól megismerte és megszerette. Főnökének nyugodalombavonulásakor, 1928. július 1-én helyettes, majd 3 hónap múlva, 1928. október 1-én rendes lelkésze lett a meszleni gyülekezetnek. S az is maradt egészen 1962. augusztus 13-án bekövetkezett haláláig. Ritka eset, hogy valaki közel négy évtizedig lelkészkedik és mindig egy gyülekezetben szolgál. Ez csak akkor lehetséges, ha pásztor és nyáj között összhang van és tudnak együtt munkálkodni.

Rácz Sándor működéséről Meszlenben és filiájában: Acsádon, az alkotások egész sora beszél. Meszlenben renováltatták a templomot, lelkészlakot, új orgonát szereztek be. Évei számának emelkedésével sem csökkent munkakedve. Sőt még jobban betöltötte a szolgálat lelke.

Gyülekezetén kívül az egyházmegyében is tevékenykedett. Hosszú időn át volt a vasi közép egyházmegyében számvizsgáló, majd egy évtizedig számvéviszéki elnök. Megértő, jó lelkésztestvér volt.

1930. július 16-án alapított családot. Nőül vette Guth Jolánt, akivel harmonikus, példás házasságot élt. Isten házasságukat három gyermekkel áldotta meg. Mire kisebbik fia ifjává serdült, egyik unokáját hozták a parókiára. Élete végéig szívesen viselte a gyermeknevelés gondját. Amikor látta, hogy közeledik földi életének vége, fejet hajtott Isten szent akaratának. Övével együtt úrvacsorát vett és megbékélten várta az örökkévalóságba való átmenetelt. Azzal az igével szívében, mely gyászjelentésén áll: „Mert én tudom, hogy az én Megváltóm él, s utóljára az én porom felett megáll”. (Jób 19, 25.) Abban a közösségben halt meg és pihen, amelyben szolgált. Augusztus 15-én történt temetésén a gyászoló család tagjain kívül sokan vettek részt. Hívei teljes számban, Meszlen és Acsád másvallású lakosai, a közeli községekből tisztelői, lelkésztársai. Emlékezete legyen áldott!

Baráth Pál

Az igehirdető műhelye

ÚJÉV

Zsolt. 105, 1—5.

JEGYZETEK AZ IGÉHEZ

A 105. Zsoltár kultikus himnusz. Elég korán belekerülhetett ma is ismert formájában az ótestamentomi gyülekezet hálaadó énekkincsébe. A zsoltár 1—15. versét I. Krón. 16, 8—22. is idézi, mint amit a frigyládának Sionra vitelekor énekeltek. Ha ez utóbbi exegetikailag kétségbevonható is, az a tény, hogy Krón. összeállításánál már ebben a formában szerepel, arra utal, hogy a zsoltár régen használt és jól ismert volt már ebben az időben is. (I. Krón. 16. idéz még a 96. és 106. zsoltárból is.)

A Zsoltár alap gondolatát Isten szövetségi hűsége adja. Isten, aki az atyákkal szövetséget kötött, e szövetségekben tett ígéreteihez hűségesen cselekedett Izrael életében. Ennek bizonyításául a zsoltár összefoglalja a Pentateuchosból ismert eseményeket.

Isten hűsége hálára kötelez. Dicsőítés, könyörgés, bizonyágtétel. Erre ösztönöz a zsoltár 1—5. verse. Magasztalja Urát Isten népe mindazért, amit történetében Isten kegyelmes cselekedeteként ismerhetett meg. Hívja segítségül Annak nevét, akinek hűsége változatlan.

MEDITÁCIÓ

Az esztendő fordulója az emlékezés és előretekintés áldott alkalmá Isten népe számára. Számunkra e napnak ebben van a jelentősége és fontossága. Az emlékezés és előretekintés nem maradhat passzív elmélkedés. Valaki azt mondotta, hogy a jelen már a jövő része. Emlékezésünk és előretekintésünk befolyással van holnapunkra. Úgy kell hát történnie, hogy jó gyümölcsöket teremjen magunk és mások számára az új esztendőben.

Nagyon fontos, hogy miként tekintünk a múltra, mert ez nagymértékben meghatározza, milyen tervekkel, reményekkel és erővel indulunk a holnap felé. A múltra való visszatekintésben „igei látással”, a Szentlélek világosságában kell látnunk az eseményeket. A zsoltár által említett eseményeken túl, mi főképpen azért adhatunk hálát, amit Isten Jézus Krisztusban cselekedett. Megbékélt a világgal, engesztelést szerzett, bocsánatot nyújtott, üdvösséget készített. Mindezt nemcsak történetességében, vagy dogmatikai szárazságában kell emlékezetünkbe idéznünk. Azért tartozunk a múltra nézve Istennek hálaadással, amit Isten kegyelmes cselekedetéből magunk és közösségeink életében megtapasztalhat-

tunk. Ha így nézzük a dolgokat, megláthatjuk, hogy Isten nem törvénye és a mi hűtlenségünk alapján cselekedett velünk. Sok-sok vétkünket és mulasztásunkat bocsátotta meg és érdemen felül halmozott el áldásaival. Ez vonatkozik a gyülekezetre is, a mai Izraelre. — Isten Jézus Krisztusban az egész világot szeretettel ölelte magához. Ezért a „világi” eseményeket is Isten hűsége felől nézve kell megítélnünk. — Gonodoljunk háladással mindarra, ami az uóbbi időben a társadalmi igazságosság előrehaladása, a gyarmati népek felszabadulása, a béke megerősödése vonalán történt.

A jövő eseményei sem a véletlen művei lesznek. Hitünk tapasztalata alapján elmondhatjuk, hogy Isten az ó- és újszövetségeihez való hűségben tartja kezében egyéni életünket, gyülekezetünk sorsát, a világ jövődjét. Hűsége azonban hűsége ösztönöz bennünket is. A hálás hűség megnyilatkozása, hogy keressük az Ő akaratát, kérdezzünk utána és igyekszünk abba minél jobban belesimulni.

Az esztendő fordulóján, új terveink és elhatározásaink idején különösen is tisztáznunk kell, mi Isten szándéka, akarata. Itt elsősorban eddigi hitbéli felismeréseinket kell magunk elé idézni. Istent úgy ismerjük meg, mint a szeretet, a béke, az élet, az üdvösség Istenét. Nyilvánvaló, hogy életünk annál kedvesebb lesz előtte, minél inkább áll Isten szeretetének, békeszerzésének, életmentő szándékának, üdvösséget készítő munkásságának szolgálatában. — Az általános felismeréseken túl naponként kell kutatnunk igéje hallgatása és tanulása által akaratát, hogy az élet részleteire és egyes kérdéseire nézve is világos döntéseink lehessenek. Igéje fényében kell vizsgálnunk; életünk szolgálata mennyiben volt hiányos vagy elhibázott. Így bocsánatát kikerve lendülhetünk bele naponként a szeretet, béke, élet és üdvösség szolgálatába.

Magunk gyengeségeit, tévedéseit és ugyanakkor Isten erejét látva hitünk tapasztalata arra is ösztönöz, hogy segítségül hívjuk Urunk nevét. Újév napján, Megváltónk neveit idézi az egyházi év ősi rendje. Jézus, Krisztus, Immanuel, Isten Fia, Ember Fia. E nevek Isten konkrét segítségének hírhordói. Urunk nevét segítségül híva, kérjük Isten szabadító, megváltó, szerető, erősítő segítségét új esztendőnkre.

Az egyház népének sajtóságságos feladata a bizonyágtétel. Hitbéli tapasztalatainak és felismeréseinek hirdetése. Ez marad a legfontosabb feladatunk az új esztendőben is. Bizonyágtételünk őszintesége és ereje attól függ, hogy Isten akaratának a keresése közben mennyi világosságot nyerünk és életünk mennyire igazodik megismert akaratához. Tartozunk hirdetni, hogy Isten szereti az embert, hogy megbékélt a világgal, hogy minden ember élete drága számára és örök boldogságot készített mindenkinek. És hirdetnünk kell, hogy ez az embereket és népeket egymás szeretetére, a béke megőrzésére, az élet megbecsülésére, egymás segítésére és boldogítására kötelezi. Az egész emberiséget érintő kérdésekben világ-méretűvé kell bizonyágtételünknek is lennie szavakban és cselekedetekben. Isten népe a béke, szeretet, élet és üdvösség szolgálatával nem maradhat meg az egyházi élet falai között, hanem a mindennapi életben és a világ eseményei között kell megélnie igazán hívő életét. Erre kérjük Isten áldását és segítségét az új esztendőben.

Mezősi György

VÍZKERESZT

KRISZTUS A VILÁG VILÁGOSSÁGA

És. 49, 1—6.

A „Szolga”

Második Ésaías jövendölései az Isten Szolgájáról (42, 1—9; 49, 1—13; 50, 4—11; 52, 13—53, 12) világítanak rá legjobban, hogy hogyan kell értenünk a prófétai jövendölést Jézus Krisztusról. Ez a próféta Isten Szolgájának az eljövetelet hirdeti. *Ki ez az Isten Szolgája?* Az exegétáknak mindig nagy nehézséget okozott, hogy a próféta kettős értelemben használja az Isten Szolgája nevet: egyszer *Izráel népére*, másszor *egy bizonyos személyre* vonatkoztatja. 41, 8—9-ben ezt mondja Izráelről: „De te Izráel, én szolgám, Jákób, akit kiválasztottam, Ábrahámnak, az én barátomnak magva; Te, akit én a föld utolsó részéről hoztalak és véghatáraitól elhívtalak, és azt mondtam neked: Szolgám vagy te, kiválasztottalak és nem utállak meg” (vö. 42, 19; 44, 1; 49, 3). Viszont a fenti helyeken, az ún. Ebed-Jahve-énekekben a Szolga mindig egy személy, akinek a népek között és Izráelben is teljesítenie kell az Isten által reá bízott feladatot. Hogyan értsük a névnek ezt a kettős használatát? Egyes magyarázók a népre vonatkoztatják, mások egyes személyekre és igyekeznek az egyik vagy másik értelmezést mindenütt megtalálni. Ezek a kísérletek azonban eléggé mesterkéltek.

Úgy látszik, hogy először azon a véleményen volt a próféta, hogy Isten megváltó művét Izráel népének vagy az ítéletben megtisztított „maradéknak” kell elvégeznie. Ez maradéktalanul megfelelne annak a régi hagyománynak, hogy Izráel kiválasztása magában foglalja a missziói feladatot is. Lehetséges, hogy a népvallás ezt a gondolatot összekapcsolta a kiválasztásról alkotott felfogásával és az Isten Szolgájának a nevéhez kapcsolódó „ügyet” az egész népre vonatkoztatta. A próféta elfogadja ezt a gondolatot, de nem a népvallás hagyományához kapcsolja, hanem a „maradék” gondolatához, amelyet a régi próféták, elsősorban Első Ésaías képviseltek. Vö. És. 6, 12—13. Ehhez a kisszámú maradékhoz beszél Második Ésaías a „férgecske Jákóbról” és a „maroknyi Izráelről” szől (41, 14.). Ennek a „maradéknak” adja Isten a feladatot, hogy a szolgája legyen.

Ekkor azonban arra a keserű tapasztalatra jut el a próféta, hogy ez a maradék sem kész küldetését teljesíteni: 42, 19—20. Isten nem hagyatkozhatik az emberekre, a nép egésze csődöt mondott és a maradék sem használható. Ebben a reménytelennek látszó helyzetben nyitja meg Isten a próféta szemét annak a meglátására, hogy neki *arra az egyre* kell tekintenie, akinek vállain nyugszik a megváltás műve. Egészen mellékes, hogy a próféta bizonyos meghatározott példaképekre tekintett-e, pl. Jósiasra vagy Dávid valamelyik utódjára, Serubbábelra, vagy valamelyik prófétára. Hiszen *ezeknek a jövendöléseknek a tartalma szétfeszíti minden történeti példakép vagy hasonlat keretét. Senkiről emberfiáról nem lehet elmondani azt, amiről itt szó van. Egyesegyedül „az Emberfiáról”, a testté lett Igéről!* Mi keresztyének, akik a kereszthen már innen vagyunk, tudjuk, hogy Krisztus az Isten Szolgája, aki elveszi és elhordozza a világ bűnét (53, 4, 7; Jn. 1, 29.).

(1) A Szolga maga szólal meg ezekben a versekben. Elmondja élet-történetét, korábbi tevékenységét Izráelben és elhívását. Most azonban nemcsak a gyülekezethez fordul, hanem a távoli szigeteket (hasonlít 41, 1-re!) és népeket is megszólítja. *Az egész világ a Szolga hallgatósága.* A Szolga a világ középpontjában áll és ott hangzik el szájából az első szó: „Jahve = az ÚR”. Nem önszántából vállalta szolgálatát, hanem az Isten akaratából, aki már az anyaméhben kiválasztotta, kiemelte a többi emberek közül. Elhivatásának és fölkészítésének a titkaiba enged bepillantást ezekkel a szavakkal, amelyek tudatosan emlékeztetnek Jer. 1, 4. kk.-ra: prófétai titok és prófétai tudat ez, amely beállítja a Szolgát a 8. és 7. század nagy prófétáinak a sorába. De már a következő vers mutatja, hogy itt többről van szó, Isten nagyobbra hívta el, amikor „nevén nevezte” (a „hívás” azonos vele), küldetésének a körét messze kibővítette.

(2) A Szolga lelki munkájának az eredményét érzékeltetik a képek. Azt az ellenállhatatlan erőt fedi föl a Szolga a világ előtt, amellyel az Isten felruházta. *A kard és nyíl* nemcsak azt jelképezi, hogy a Szolga küldetése döntő és *eredményes*, hanem azt is, hogy az Ige hatása *fájdalmas*. Minden ellenkezést legyőz. (Fényes nyíl helyett éles, hegyes nyíl fordítandó!) A Szolgának azonban nemcsak a szájába helyezte Isten az Ige fegyverét, mint a prófétáknak (Jer. 1, 9. stb.), hanem a száját kovácsolta ilyen fegyverre („Hasonlóvá tette számat az éles kardhoz”). *Nemcsak a szája, hanem Ő maga Isten Igéje, Isten fegyvere* („... hegyes nyíllá tett engemet”). A Szolga ellenállhatatlan a hatásában mint az éles kard és nincs menekvés előle, mint a hegyes nyíl elől. Ez az erő és hatalom azonban még Isten kezében van elrejtve.

(3) Egész életének a titka abban van, hogy mint Szolga azt a küldetést kapta, hogy Istennek szerezzen dicsőséget a világban. Hivatását tehát csak akkor tölti be híven, ha az Isten tegzében tudja magát, ha megmarad az engedelmesség magatartásában: Nem fényes tettekkel, hanem engedelmisségével dicsőíti meg az Istent.

(4) Eddigi tapasztalata azonban éppen nem a sikerekről tanúskodik. Nemcsak fáradtságos, de eredménytelen is volt eddigi szolgálata. Végezetesen hasonlítanak szavai Jeremiás konfesszióihoz: nem talált meghallgatásra, minden erejét latba vetette, hogy a kaoszából koszmoszt, a semmiből valamit teremtsen, de úgy érzi, felörlődött az ereje, csődöt mondott minden jószándéka.

S ekkor érlelődik meg benne a gondolat, hogy nem az emberek magatartása fogja igazolni munkájának az értelmét és eredményességét, hanem az, aki a szolgálatba kiküldte. Pálhoz hasonlóan Isten megítélésére bízta munkáját és nála biztonságban tudja magát (1. Kor. 4, 4.). — 4/b így fordítandó: „De igazam van az Úrnál és jutalmam (jóvátételem) az Istennél (megkapom)”.

(5—6) Mindaz, amit Izráelben végzett, *egy nagy cél érdekében történt.* Amit eddig végzett, az csak kezdete annak, ami reá vár, az Isten országnak a szolgálata. Az Isten országa történetében sokszor megtörtént már, hogy az *ország Ura* vigasztalja a munkást, a szolgát azzal, hogy még nagyobb munkának az elvégzésére hívja föl. Így van ez itt is! A Szolga a „világ világosságává” kell legyen, hogy az Isten üdvössége eljusson „a világ végéhez”. Rendkívül jellemző, hogy Csel. 13, 46. k-ben, ahol

Pál apostol a zsidómissziót átlépve a pogánymisszió sokkal nagyobb feladatát teszi a keresztyénség feladatává, éppen És. 49, 6.-t idézi az Ótestamentumból. Ne felejtjük el, hogy a lő prepozíció éppen azt jelenti, hogy valakinek az érdekében történik valami.

És az, ami a gyülekezet érdekében történik, az éppen a *belső megterés, a belső megújulás!*

Igehirdetési vázlat

1. Isten Szolgája a maga személyében már ma egybe foglalja az egész emberiséget. Munkája nyomán lehullanak a válaszfalak zsidó és görög, fehér és színesbőrű emberek, ember és ember között általában. Fölragyog valami Istennek abból a dicsőségéből, amely majd az eszkatonban válik teljessé.

2. Krisztus, a megjövendölt Szolga, úgy világossága minden népnek, hogy bár az Ő követésében lelepleződik mindaz, ami bennünket Istentől és az embertől elválaszt, ti, a bűn, de Ő nem a halált, hanem az életet prédikálja. Krisztus a bűnös emberért, a bűnös világért jött el, mint az Isten világossága!

3. Istennek ez az egységet és jószándékot kinyilatkoztatott akarata a Szolgában adja meg irányát és értelmét a mi mindennapi életünknek is. Nem elég elfogadnunk, tudomásul vennünk, hinnünk azt, hogy az Isten Szolgája, a világ világossága s ezért nekünk is elhozta Isten megbocsátó, fölgéző szeretetét, hanem a felismert világosság fényében *járnunk is kell!*

Dr. Pályf Miklós

Kenyér...

A régi Keleten senkit sem ültettek le udvariasságból az étkezőasztalhoz. Csak azok ülték körül az asztalt, akik egymáshoz tartoztak, akik szerették egymást, akik között a legkedvesebb közösség volt.

Jézus így teríti meg emberek előtt az élete nagy ajándékainak kegyelmi asztalát. Így történik ez, amikor egyszer 5000 ember kap kenyeret Tőle a hegyen. Így történik ez az utolsó vacsorán, amikor tanítványok kapják a kenyeret. Így történik meg a Golgotán, amikor a bocsánat kenyerét kínálja a kereszt. És így történik minden Igében és minden Úrvacsorában, ahol a Vele való élet boldog közösségét és kenyerét kaphatja meg mindenki, aki Krisztus kenyerét keresi.

(Lelkipásztor)

VÍZKERESZT U. 1. VASÁRNAP

ISTEN DICSŐSÉGE

Zsoltár 97, 1—12.

A 97. zsoltár három fő részre osztható: 1—6: Isten dicsősége megjelenik a világban, 7—9: megszegyeníti a bálványimádókat, 10—12: megszabadítja népét. Esetleg elkülöníthető még az első és utolsó vers mint bevezetés és befejezés.

1: Bevezető felhívás arra, hogy örüljön az egész föld, mert királyként uralkodik az Úr. Pontosabban: királlyá lett, vagy megkezdte királyi hatalmának gyakorlását. Hasonló kijelentés: Zs. 47, 9; 93, 1; 96, 10; 98, 6; 99, 1. A szigetvilág a lakott föld szélső határát jelentette.

2—6: Isten megjelenik ítéletre, ebben mutatja meg dicsőségét minden népnek. A zsoltár Isten megjelenését az Ótestámentomban szokásos módon, természeti jelenségekkel írja le: viharfelhők, villámlás, mindent megolvasztó és felperzselő tűz. A felhő és homályosság félreérthető fordítás: azt a benyomást kelti, mintha Istent bizonytalan félhomály venné körül, amely mögé elrejtí dicsőségét. Az eredeti szöveg gyorsan futó, fehér felhőfoszlányról és nehéz, fekete felhőgomolyagról beszél. Ezek a kitörő vihar jelei, s Isten megjelenésének a félelmetességét érzékeltetik. Általuk az egész világ számára nyilvánvalóvá lesz Isten dicsősége. Az igazság és a jogosság említése figyelmeztet arra, hogy mindez csak kép, amely Isten igazságos ítéletét teszi szemléletessé.

7—9: A zsoltárban fokozás figyelhető meg: Isten nemcsak az egész világ Ura, hanem az istenek is meghajolnak előtte. Szokatlan az istenek említése. A zsoltár azzal is Isten nagyságát emeli ki, hogy az istenek fölött álló Úrnak mondja. Nem lehet ez a sokistenhit maradványa, hiszen az isteneket a 7. versben bálványoknak nevezi, az eredetiben: elil = semmisség. Az istenek bukásán és a bálványimádók megszegyenülésén azért olyan nagy az öröm, mert Izráel fiai is hajlottak az idegen istenek felé, s most Isten ítélete megerősíti az Istenhez hű gyülekezet hitét.

10—11: Isten megjelenésének a célja az, hogy megszabadítsa Izráelt ellenségeitől. Itt eredetileg bizonyára a babilóni fogságra gondoltak, később esetleg a szeleukidák vagy a rómaiak uralmára. A zsoltár nem kis mértékben hangsúlyozza, hogy ez a szabadítás az igazaknak és az egyenesszívűeknek szól, s ennek megfelelően felszólít arra, hogy gyűlöljék a rosszat. A 10. vers eleje így is fordítható: az Úr szereti azokat, akik gyűlölik a rosszat.

12: A befejező vers a bevezetéshez hasonlóan örvendezésre szólít fel, de míg a bevezetés az egész világnak szól, addig a befejezés a kultuszi gyülekezetet hívja fel hálaadásra. Zéker: Isten ünnepélyes, kultuszi említése, imádságos segítségül hívása. 12/b tehát: magasztaljátok Istent, amikor a kultuszban megemlékeztek róla és segítségül hívjátok.

A 97. zsoltár Jahve trónralépési zsoltárai közé tartozik. Hasonlók a 47., 93., 96., 98. és 99. zsoltár. Értelmezésük ma is vitatott. A következő három lehetőség merült fel: (1) A zsoltár valamilyen nagy történelmi esemény, talán a babilóni szabadulás emlékét őrzi, amelyet a kegyesek Isten győzelmeként és a bálványok kudarcaként éltek át. Ha azonban ilyen történelmi magyarázatot keresünk, helyesebb valamilyen nagy esemény előestéjére gondolnunk. A nagy esemény előtti feszült várakozás jobban indokolná a végső leszámolásra vonatkozó túlzott reménységet,

amely a zsoltárban kifejezésre jut, de a valóságban aligha történt meg a leírt formában. (2) A zsoltár a keleti istenkirályok trónralépésének ellenképeként Jahve trónralépését ünnepli. Nem lehetetlen, hogy az elnyomott alatt élő zsidóság kultuszában ilyen aktus helyet kapott, s akkor a zsoltár a gyülekezeti kultusz emelkedett hangulatában úgy beszélt, mintha a remélt ítélet már meg is történt volna. (3) A zsoltár messiási értelmezése már a késői zsidó irodalomban kimutatható. Ezsdrás 4. könyvének 11. fejezete majdnem azonos módon írja le a messiás megjelenését, Zsid. 1, 6. és Jel. 19, 6. pedig Jézusra alkalmazza a zsoltár egy-egy versét. A zsoltár azonban eredetileg nem a messiásról, hanem Istenről szól.

Bármelyik magyarázatot fogadjuk el, mindegyik olyan történeti beállításba helyezi a zsoltárt, hogy közvetlenül nem alkalmazhatjuk a mi viszonyainkra. Ezért igehirdetésünk számára nem a homiliás, hanem a témás feldolgozást választjuk. Általános útmutatást adhat az, hogy a vízkereszti idő témája Krisztus dicsőségének a megjelenése a világban, a vasárnap magyar témája pedig Isten dicsőségének a szolgálata. A zsoltár jó anyagot ad ehhez a témához. Szólhatunk Isten dicsőségéről, ahogyan az megjelenik az egész világ kormányzásában: Ura a teremtett világnak, a történelemnek és az egyháznak. Végigvonulhat igehirdetésünkön, hogy ezeken a területeken hogyan szolgálhatjuk Isten dicsőségét, és hogy milyen öröm ez a szolgálat.

Isten dicsősége megjelenik az egész teremtett világban. Ezt a zsoltár a pusztító vihar, az emésztő tűz és a villám jelenségein keresztül mutatja meg. „Az eget hirdetik Isten igazságát.” A kortársak, a környező vallások hívei mindezek mögött isteni hatalmakat sejtettek és tiszteltek. A zsoltáríró istenhitének a megvilágításában azonban ezek az istenek semmiknek bizonyulnak. A mai kor hívó körei nemegyszer gyanakvással és rejtett félelemmel nézik a tudomány és a technika rohamos haladását. Istenhitüket féltik. Pedig minél többet látunk meg a teremtett világ titkaiból és összefüggéseiből a modern tudomány megvilágításában, és minél nagyobb mértékben hasznosítja a modern technika a természet erőit az ember javára, annál nagyobbban látjuk mi keresztyének Istent, aki mindezek mögött mint alkotó és fenntartó Úr áll. Aki hiszi, hogy Isten a mindenségben „királyként uralkodik”, az előtt a tudomány és technika haladásával csak egyre nő Isten dicsősége. Ezért nemcsak örül ennek a haladásnak, hanem örömmel veszi ki részét abból a munkából, amely az emberiség javát, tehát Isten dicsőségét is szolgálja.

Isten megmutatja dicsőségét az emberiség történetében. Lehetséges, hogy a zsoltár a babilóni fogságból való szabadulásakor keletkezett, s ebben látja meg Isten dicsőségének, igazságos és jogos ítéletének a megnyilatkozását. De így látta Izrael az egész emberiség történetét is. Istenhitükből következett, hogy Isten uralkodásának jeleit ismerték fel a történelem minden eseményében. Isten a történelem Ura. A nagy próféták Ámos, Ézsaiás, Jeremiás és Ezékiel élettörténetéből tudjuk, hogy ezért a hívő történeteszemléletért súlyos harcokat kellett folytatniuk saját népükkel szemben is az igazságot és jogosságot érvényesítő történelmi ítéleteiben. A próféták ezért kénytelenek voltak szembeszállni kortársaik hamis biztonságával, téves hitével, elbizakodottságával. A keresztyénség a mai világhelyzetben csak úgy állhat meg a hitben, ha a történelmi események mögött felismeri a történelem Urát, aki ítéleteiben ma is az igazságot és a jogosságot érvényesíti. Így kell tekintenünk arra a hatal-

mas átalakulásra, amely napjainkban megy végbe, amikor elnyomott és kiuzsorázott népek emelkednek emberibb körülmények közé. Ennek a történelmet alakító Istenben hívő ember akkor is örül, ha közben nyilvánvalóvá lesznek a keresztyénség bűnei is. S nemcsak örül, hanem maga is részt vesz az emberibb világ kialakításában, tudván, hogy így áll egyúttal a történelmet alakító Úr dicsőségének szolgálatában.

Isten dicsősége a zsolthár szerint abban is megmutatkozik, hogy ő népének megmentője. A zsolthár ezen a ponton ótestamentomi hangulatú: örül az ellenség megsemmisülésén és Izráel szabadulásán. Hibás útra tévedt az egyház, amikor ezt az ótestamentomi vonalat vitte tovább, és „Isten nagyobb dicsőségére” hatalmaskodással akarta a világot saját uralma alá hajtani. Egyrészt a zsolthár egyik versének útmutatására kell figyelni: az Úr szereti azokat, akik gyűlölik a rosszat. Másrészt az Újszövetség szemléletét kell követni: „Az Emberfia nem azért jött, hogy elveszítse az emberek életét, hanem hogy megtartsa”. (Lk. 9, 56.) Számunkra Isten dicsősége legvilágosabban abban jelent meg, hogy Isten Jézus Krisztus által emberszerető, életet adó, békét teremtő és örömet hozó Istennek mutatkozott. Dicsőségét az szolgálja, aki Istenhez hasonlóan cselekszik, és közreműködik abban, hogy a népek és az emberek között az ellenségeskedés helyébe szeretet, megértés és kölcsönös megbecsülés lépjen.

Próhle Károly

Váltság

A fiatalabb fiú könnyelműen folytatta életét. Ahhoz a sokféle szórakozáshoz, amiben élete örömet és célját látta, már kevés volt a keresete, a fizetése. De nem tudott szabadulni a szenvedélyeiből. Adósságokat csinált. Egyre többet. Egy szomorú napon érezte, hogy összezsapnak felette a hullámok. — Mindennek vége!

*Bement a kis szobába este, amikor már mindenki lefeküdt, és még egyszer kezdte összeszámolni az adósságát. Az asztalra tett papíron egyre nőttek az egymás alá írt számsorok. Összeadott, számolt, hiába! Kétségbeejtő volt az eredmény. És a helyzete reménytelen. Ekkor fogta a ceruzát és sírva írta át a számsorokat ezzel a mondat-
tal: KI FIZETI EZT MEG?! Aztán a feje fáradtan és kimerülten ránehezedett a papírra hullott könnyeire. Elaludt.*

Az idősebb testvére akkor jött haza a munkából és megesett rajta a szíve. Csendes és megfontolt írással ezt írta oda: ÉN, A TE TESTVÉRED!

A nagypénteki keresztfán is ez van odaírva: ÉN, A TE TESTVÉRED!

(Lelkipásztor)

VÍZKERESZT U. 2. VASÁRNAP

Deuteronomium 30, 11—15.

EXEGETIKAI ELŐKÉSZÜLET

Ez a szakasz a Dt. középponti mondanivalóját foglalja össze magvas rövidséggel. A feltételezett történeti helyzet: Isten választott szolgájának, Mózesnek halála előtt megújítja Izrael népével kötött szövetségét. A kötést, amellyel e népet magához és saját magát is e néphez kötötte. Ez a szövetség nem homályos és titokzatos kultuszban, misztikus rítusokban áll, hanem Isten világosan és félreérthetetlenül kijelentett akaratában. És ez az isteni akarat megintcsak konkrét utasításokban, lépésről lépésre és napról napra szóló vezetésben nyilvánul meg. Isten maga volt az, aki áttörte a közötte és az ember között levő „végtelen kvalitatív különbséget”, leszállott az ember számára hozzáférhetetlen mennyei (szellemi) világból az ember világába. Igéjében cselekedte ezt, vagyis a prófétai szóban. Konkrétan a szakasz történeti helyzetében: Mózes, az Úr szolgája által hirdettette parancsolatait népének. E versek kétségtelenül a törvényadás nagy történeti eseményére utalnak. Istennek ez a tette formált, teremtett az Egyiptomból kivezetett törzsek laza együtteséből népet. Tudjuk, hogy ez a néppé formálódás hosszú, több évszázados, küzdelmes folyamat volt s talán sohasem fejeződött be igazán. Ez azonban mit sem változtat Isten döntő tettének jelentőségén.

A prófétai szóban, a prófétai prédikációban — Mózesre gondolunk itt konkrétan — valóban egészen közel jött a felséges és szentséges Isten az emberhez. Emberi szóval, emberi kifejezésformákkal közölte akaratát. Emberek szájával szölt s az igét a hallgatók szájába adta; Izraelben hangos utánamondással, ismételtetéssel emlékeltek a tóra igéit. Ez azonban nem maradhatott gépies recitálás, hanem a szívbe kellett vésődni Isten utasításának. Át kellett hatnia az ember egész gondolkodását, érzületét, meg kellett szabnia cselekvésének irányát s főként felebarátja iránti magatartását — úgy, ahogyan erről többek között a 119. zsoltár is hatalmas módon bizonyosságot tesz.

Mert Isten parancsolata életté kell legyen: konkrét cselekedetekben kell megmutatkoznia. Járni kell Isten útján (16. v.). Ebben kell az Isten iránti vizsontszeretnek — mert ő előbb szeretett minket! — megnyilvánulnia. Nem pusztán elmélkedésre, meditációra és spekulációra, öncélú „teológizálásra” kaptuk az igét, hanem arra, hogy megcselekedjük. „Az Úrnak, a te Istenednek szent népe vagy te” (Dt. 7, 6.), ez a Dt. alaphangja. S az ebből folyó követelés: tehát szentek legyetek, vagyis Isten tulajdon népéhez méltóan viselkedjétek.

Isten parancsolatának követése, megtartása, vagy meg nem tartása: élet és halál kérdése. Isten népének létértelme és létlehetősége: az Úr útján való szoros hűségben megmaradás, járás. Minden ellenkező magatartás végzetes következményekkel jár. Éppen Izrael népének története egyetlen kiáltó és félelmetes illusztráció ehhez a figyelmeztetéshez.

Isten újszövetségi népe e szakasz kapcsán Jn. 1, 14-re gondol. Isten igéje olyan közel jött hozzánk, hogy a Názáreti Jézus emberi életében sátorozott közöttünk. Az ige valóban testté lett — és éppen így és ebben láttuk az ő dicsőségét. Valóban senkinek sem kellett felmenni a mennybe, hogy Istent keresse, hanem az embernek Fia szállott onnan alá, hogy megkeresse és megtartsa az embert (Jn. 3, 13; Lk. 19, 10.). Jézus Krisztusban hangzik Isten egészen közelivé vált igéje: Jer és kövess engem (Mk. 2, 14.).

Az ÚT-i gyülekezetben a tanítvánnyá válásban s a Krisztus követése kokretissimumaiban valósul meg a Dt. követelése. Krisztus életre való és életet adó ígéről szól a tanítványi bizonyoságtetés Péter szájával: „Uram, ... örök életnek beszéde van tenálad” (Jn. 6, 68.).

MIT PRÉDIKÁLUNK?

Ez a történetileg tőlünk távolesőnek látszó szakasz valójában Isten állandóan friss érvényű ígését hirdeti: „Ez a parancsolat, amelyet én *ma* parancsolok neked, ... eléd adtam *ma* az életet és a jót, de a halált és a rosszat is...” Isten vezetése mindig időszerű, mindig a mában vezet. Jézus tanítványa nem „titkokat” keres a bibliában, hanem Isten napi-parancsát, amely a való életben mutat utat és örök életre visz (Dt. 29, 28.). Prédikációnkban hálát kell adnunk az ige testté lételeért, a hozzánk Jézus Krisztusban közeljött isteni szeretetért. De hálát kell adnunk azért is, hogy Isten *ma* is emberi szóval, szájjal prédikáltatja az életben vezető és üdvösségre vezérlő ígését. S fel kell vetnünk a kérdést: elméleti, erzületi kegyességünkől mennyi válik esetről esetre gyakorlattá, cselekedté? Mert arra kaptuk az ígét — a konkrét utasítását Urunknak és Mesterünknek —, hogy megcselekedjük azt.

Groó Gyula

Harmónia

Ha a művész ura a zongorának, akkor azokat a hangokat szólaltatja meg és azokat a hangokat hallgattatja el, amiket éppen akar. Hatalmában áll úgy felsorakoztatni a hangokat, hogy azokból felcsendüljön a zenedarab gyönyörű dallama. Miért csodálkoznánk azon, hogy Jézus művészi kézzel játszik a teremtettség felséges orgonáján és az élet békességét tudja adni emberi életetekbe. Ez magyarázza meg a Jézussal járó emberek békés arcát, csendes életét és mindenekre kiterjedő szép szolgálatát.

Morzsák

Isten nem kíván nagy tetteket, világraszóló mozdulatokat gyermekeitől. A morzsákat is megáldja, ha azok a szeretet asztaláról valók.

Vannak az életünkben ilyen apró jóságok, észrevétlen gyöngyszemek, amikről nem tud már senki: sem aki kapta, sem aki adta. Mégis sok szívben tovább élnek, mint drága emlékek. Hosszú, keverék életünk rohanó partakjából így szedegetik ki a jóságot „aranyásó angyalok”.

(Lelkipásztor)

VIZKERESZT U. 3. VASÁRNAP

ISTEN SZERETETÉNEK A SZOLGÁLATÁBAN

Hós. 11, 1—4.

Fordítás

- 1 Még gyermek volt Izráel, amikor megszerettem,
Egyiptomból hívtam el fiammá.
- 2 Minél jobban hívtam őket,
annál jobban távolodtak:
a baáloknak áldoztak és
a faragott képeknek tömjéneztek.
- 3 Pedig én tanítottam járni Efraimot,
én fogtam karon őket,
mégsem tudták, hogy én gyógyítom őket.
- 4 Emberi kötelekkel vontam őket,
a szeretet köteleivel:
Leemeltem az ígát nyakukról,
és jószágosan enni adtam neki.

Exegetikai előterjesztés

(1) Hóseás igehirdetésének a centrumában Isten soha meg nem szűnő szeretetének a megbizonyítása áll (2, 21. k; 3, 1; 9, 15; 11, 1. kk; 14, 5.). Az atya és gyermek meghitt viszonya és „családi” közössége adja a prófétának az indítást arra, hogy Isten Izráel zavartalan szeretetközösségét „kezdetben” megragadó képekben szemléltesse. Csakúgy mint 9, 10-ben és 10, 1-ben abba az időbe nyúl vissza a próféta, amikor Izráel még gyermekkorát élte és Isten „első szerelme” vette körül gyengéden oltalmazva. A kiválasztó szeretet szabadította ki Izráelt az egyiptomi rabszolgaságból, vezette csodálatos módon és utakon a pusztában, fogta a kezét, hogy el ne essék, fölnevelte (vö. És. 1, 2: „Fiaikat neveltem s méltóságra emeltem...”), tehát megtett mindent, amit csak egy apa a fiáért megtehet. Amit a 2. és a harmadik fejezetben mondott Hóseás Isten és Izrael viszonyáról a házasságtörő asszony neveléséről, azt itt az apa és fiú hasonlatában jelképezi. Nem véletlen, hogy itt is az 'áhób (szerelemmel, forró szeretettel szeretni) ígét használja, ami annál jellemzőbb, mert a korábbi próféták ezt az ígét kerülték, hiszen a néphit ezt a szót eddig mindig a baál-kultuszra vonatkoztatta. Hóseás most merész húzással magára Jahvéra alkalmazza a szót, ezzel is jelezve, hogy igazán csak Jahve szeretheti Izráelt, a választott népet, az elsőszülöttet (vö. Ex. 4, 22—23.) és csak az egy Isten iránt táplálhat Izráel is hasonló „szerelmet” (vö. „szerelmes Jézus, vajon mit vétettél...” kezdetű énekünket!). Tehát magában a szóhasználatban benne van Hóseás nagy polémiája a baál-kultusz ellen és nagy bizonyásgétele az Isten önzetlen, föltétlen szeretete mellett! Persze Isten nemcsak a gazdasági és társadalmi megkötöttségekből szabadította ki Izráelt, hanem a bálványimádásból is. Megmutatta neki, hogy *hogyan kell és lehet a szív osztatlan egységében mindenért Istennek hálát adni és mindent az egyetlen hatalmas ÚRtól venni*. És hogyan él Izráel népe Isten szeretetének ezzel a nagy ajándékával?

(2) Nemcsak egyiptomi, hanem izráeli felfogás szerint is azt jelentette Izráel megszabadulása Egyiptomból, hogy kikerült, kiszabadult nemcsak a fáraó, hanem az egyiptomi istenek, a „sokistenhit” rabságából is!

Az egyiptomi istenek is vereséget szenvedtek a fáraóval együtt, tehetetlennek bizonyultak (Ex. 1—15.). Az 1. parancsolat feltételeit adta meg Isten Izráelnek, hogy ne legyen más Istene Jahven kívül.

Izráel azonban rosszul értelmezte azt a szabadságot, amelyet Isten szeretete ajándékozott neki: a hitbeli „szabadosság” burjánzott el Izráelben. Hiába küldte el Izráelbe szolgáit, a prófétákat. Bekövetkezett a hihetetlen dolog: A nép fittyet hányt Isten szeretetére, egyre jobban eltávolodott Istentől és lehorgonyzott a baálok, a bálványistenek mellett. Vagyis a nép fölcseréli testi rabszolgaságát a hitbeli rabszolgasággal, amit Jeremiás úgy ír le, hogy Izráel a Nílus és Eufrátes vizét issza (2, 14—19.).

Nem arról van itt szó, hogy Hóseás visszasírná a pusztai életformát, amikor zavartalan volt a viszony Isten és Izráel között. Nem! Hóseás nem kultúrellenes, ahogyan sok exegéta állítja! Nagyon jól el tudja képzelni, hogy a nomád életformáról földművelő életformára áttért Izráel is hűséges marad Jahvehoz, amint ezt a 4. versben használt (a földművelő ember életéből vett) kép is bizonyítja.

(3) De Istent még ez a hűtlenség sem „kedvetlenítette” el. Isten a gyermekét járnai tanító atya módjára fogta mindig Izráel kezét, hogy a sok buktató között ne veszítse el a kedvét, hanem bátran, az apa kezét fogva menjen előre az Isten mutatta úton. Az isteni szeretetnek ezeket a világos jeleit azonban nem értette meg Efraim (Észak-Izráel) és nem ismerte föl Istenben a „gyógyító” atyát (vö. Ex. 15, 26.). Ez a gyógyítás nem szó szerint értendő, hanem képiesen: Az Isten nevelő szeretetét akarja jelpezni vele a próféta.

(4) Isten türelmének és irgalmasságának a legszebb bizonyossága, hogy haragja és ítélete még ekkor sem sújtott le Izráelre. Most egy új képet alkalmaz a próféta ennek a szemléltetésére: Emberi — mi ma azt mondanánk, hogy „emberséges” — kötelekkel igyekezett magához láncolni népét, ahogyan az állatot maga után vezeti az ember, kötelet vagy láncot kötve a nyakára. De ez a gondos szeretet nem rekedt meg a „lelki táplálékok” meghirdetése után, hanem Izráel és a népközösség, a gyülekezet testi szükségleteiről is gondoskodott.

Meditáció

1. Ez a négy prófétai vers mindennél világosabban bizonyítja, hogy *Jézus Krisztus Atyja nem más, mint a próféták Istene*. A nagy és csodálatos, a megmentő és megváltó akarat éppen abban tárul föl számunkra ebben a prófétai üzenetben is, hogy ugyanaz a hatalom, amely keményen, uralmi területét föl nem adva, hanem a hűtlenséget megvetve és a más isteneket imádó keresztyén embert is leleplezve uralkodó Isten képét tárja elénk, aki mindenhatóságánál fogva minden emberi várakozást akár a visszájára is fordíthat — végső szándékai szerint a kegyelmes és irgalmas, szerető és megbocsátó Isten. Mert Istennek, a teremtő Úrnak egy célja van: *Fönn tartani a világot, amelyet Isten szeretete hozott létre!* Megtartani a hívő keresztyént, mint ennek a makrokozmosznak a részét.

2. Az Isten szeretetét sokszor nem tudjuk levinni a keresztyén tömegekhez, amelyek pedig igénylik a kapcsolatot Istennel és a Jézus Krisztussal. Márpedig a keresztyén ember és egyház ma is rútol visszaél Isten szeretetével. Hisz a „pótlékistenek” (keresztyén ideológia, antikommunizmus, kereszteshadjárát stb.) erejében és hatékonyságában, de igen sokszor nem hisz abban, amit mond és hirdet Krisztusról! Márpedig ma

igen sok múlik azon, hogy komolyan vesszük-e Isten szeretetének a lenyűgöző hatalmát a Jézus Krisztusban, vagy sem!

3. Minden ember és közösségek (egyház, egyházi világrémiók stb.) hűtlensége Isten atyai, gondoskodó, minden emberi képzeletet és várakozást felülmúló szeretetének a megvilágításában lesz nyilvánvalóvá. Isten szeretete tehát *leleplez*. Nem takargatja a bűnt és hűtlenséget, kishitűséget és tévhitet (bálványimádás!), hanem „*gyógyítani*” akar. Nemcsak a lelkünkben, hanem az életünk minden vonatkozásában. Nemcsak a gyülekezetben, hanem a világban is!

Dr. Pálffy Miklós

Keresztyén szolgálat

A keresztyénség nem befejezett állapot. Nincsenek kész keresztyén jellemek. Csak fejlődő fiak. Olyan emberek, akikben az a gyönyörű vágy él, hogy mindennap kapjanak Istentől egy meleg és szép sugárt, amitől szebb lesz a lelkük és mindennap adjanak legalább egy sugárt valakinek, aki a közelükben él, hogy ettől a sugártól szebb és melegebb legyen körülöttünk a föld.

A visszhang törvénye

Érdekes adventi ígét olvastam a napokban. Máté evangéliuma 7. fejezetének 7–12. verse a visszhang törvényéről beszél. Elmondja, hogy minden imádságra válasz érkezik Istentől és minden jószágra válasz érkezik a földről. Valakinek adok, egyszer egész biztosan visszakapom. Valakinek adok jó szót, szívet, kenyeret, munkát, tanácsot, vagy karácsonyt — egyszer visszakapom. Lehet, hogy én, lehet, hogy a gyermekem. Az angyalok mindig azon az úton térnek vissza hazájukba, amerre végig mentek a földön. Minél több angyal száll ki a szívünkől mások felé, annál több érkezik vissza hozzánk. Minél több hajlékban gyűjtött meg a szeretetünk egy gyertyát, annál fényesebb a karácsonyfánk.

És ha mégis úgy történnék, hogy a szeretetünk nem térne vissza a földről, Istentől akkor is visszatér. Mert Isten a szeretetet is éppen úgy meghallja, mint az imádságot.

Adventre mindig Karácsony a felelet, mert minden szeretetre válaszol a Szeretet!

A beszéd

Isten azért teremtette a beszédet, hogy az egyik ember megtalálja a másikat és elmondhassa vele egymásnak a szeretet és a békesség életszépítő vallomásait.

(Lelkipásztor)

PÁLFY JÓZSEF

Megemlékezés születésének 150. évfordulójára

Lelkész elődeink között kiemelkedő helyet foglal el Pálffy József. Élete, papi működése arra az időszakra esik, amikor egyházunk és hazánk életében a reformkorral kezdetét vette a küzdelem — most már szélesebb nemzeti alapokon — önálló nemzeti életünkért.

Pálffy József 1812. augusztus 20-án Farádon született, jobbágy-szülöktől. Már kisgyermek korában feltűnt szüleinek és későbbi tanítójának szellemi képességeivel. Még nem volt 6 éves, amikor édesapja esténként, munka végeztével írni-olvasni tanította. 6 éves korában bekerült az iskolába, ahol mohón szívta magába tanítója magyarázatait. Tanítója később is kedvesen és szeretettel emlékezett vissza kis tanítványára.

1823-ban, 11 éves korában szülei — papjuk és tanítójuk biztatására — Sopronba viték, hogy a régi város régi iskolájában folytassa tanulmányait. Elgondolhatjuk, hogy szüleinek milyen nagy megerhelést jelenthetett a jóeszü és szorgalmas fiú taníttatása. A kisdíák masokat tanított, hogy sajátmaga is tanulhasson. Sopronban ekkor volt lelkész Kis János szuperintendens, az irodalmi és társadalmi élet kiválósága. Kis szuperintendens rokona volt Pálffy Józsefnek, és talán az ő bátorítására határozta el, hogy tanulmányait a Teológián folytatja — lelkész lesz.

Kis János és lelkésztársa, Gamauf Teofil a soproni diákokból megalkototta a Magyar Társaságot, amely a nemzeti nyelv művelését és a kultúra terjesztését tűzte ki céljául. A teológus diák Pálffy József 1832/33-ban a Társaság „titoknoká” (titkára) volt és örömmel vett részt az önképzőkori munkában.

Pálffy József 1833-ban eltávozott Sopronból, és rövid ideig a bécsi teológiai fakultáson tanult.

Már 1834 áprilisában Zay Károly gyermekeinek nevelője lett. Alakalmán nyílt, hogy jól tájékozódjék egyházunk élete felől, és betekinthetett a politikába is, hiszen házigazdája e korszak egyik vezető-egyenisége volt. A rév-komáromi egyház, Kis szuperintendens ajánlatára, 1836. június 24-én „káplán-professzorrá” választotta: meghívta segédlelkésznek és iskolájába tanárnak. Nagy kedvvel és lelkesedéssel foglalta el állását. Három év múlva már a mentshelyi egyházközség választotta meg egyhangúlag lelkészévé. Beköszöntő prédikációját 1836. szeptember 10-én, Szentháromság ünnepe utáni 16. vasárnap tartotta meg. Ellenjelöltje Morgay Sámuel veszprémi és Tóth János tótkeresztúri lelkész volt. Pálffy a Tétre meghívott Karsay Sándor örökébe lépett. Itt alapított az új lelkész családot, feleségül vette Stelczer Erzsébetet, Stelczer Pál nagyvázasonyi uradalmi felügyelő leányát, akivel boldog házasságban élt. Igényes gyülekezetében boldogan szolgált az egyházat és hazát. Tudása, tiszta embersége gyülekezete határain túl is ismertté tette.

Az Alma Mater visszahívta régi diákját: 1841. január 17-én elfoglalta a soproni liceum tanári állását. Rövid ideig tanított, mert 1842. április 3-án az artikuláris Nagygeresd választotta meg papiának. Pünkösöd 1. napján tartotta meg beköszöntő igehirdetését, de hivatalát csak a tanév befejezése után vette át.

Új gyülekezetében is tovább dolgozott: latin nyelvtankönyvét itt fejezte be. Nyáron egyházkerülete számvevőnek is megválasztotta. Többletmunkával járó új tisztségében tervet készített a pénztárak kezelésére. Javasolta, hogy a lelkiismeretesebb munka érdekében minden evház-megyében létesítsenek külön pénztárosi és számvevői tisztséget. Pálffy

József nevéhez fűződik az egyházi épületek tűzbiztosítása. Szociális gondoskodása kiterjedt az öreg lelkészekre, lelkészözvegykerek, lelkészárvakra: egyházkerületi „gyámolda” felállítását indítványozta, 4 fizetési osztállyal, amely a berzetőknek több-kevesebb nyugdíjat biztosított volna. Sok beszélgetés, vitatkozás, küzdelem és megnemértés után 1875-ben bejelentette, hogy a lelkészek és a tanítók mind tagjai a „gyámoldának”.

A soproni iskola további fejlődése érdekében elcserélte a jövedelmező nagygeresdi parochiát a 900 pengőforintos soproni tanársággal. 1853-tól kezdve újra soproni tanár lett.

Prédikációiban, gyűléseken is kifejezésre juttatta, hogy megértette a márciusi forradalom eszméit. A nehéz időkben is állhatatos maradt: a szabadságharc leverése után hosszú ideig megfigyelés alatt tartották és zaklatták a császári zsoldosok. A Bach-korszakban, mint tanártól is azt várta a diákság és egész egyházunk, hogy a régi iskolában — amelynek ekkor sokáig veszélyben forgott nyilvánossági joga — hazafias szellemen tanít. Palfy József nem is okozott csalódást. Kézikönyvek, tankönyvek nem voltak, a Helytartótanács pedig eltiltotta a kéziratból való tanítást. Ekkor Palfy ellátta növendékeit jegyzetekkel, segédeszközökkel. Elkészítette Luther Kis Kátéjának fordítását, rövidebb és bővebb formában írt Keresztyén Egyháztörténetet. Alapvető pedagógiai utasításai.

1860. július 24-én megalakította a Dunántúli Gyámintézetet. Programját megküldte minden gyülekezetnek. Nemsokára az Egyetemes Gyámintézet is megalakult. Az egyházi épületek tűzbiztosítására is Palfy tett először javaslatot.

Amikor Eötvös kultuszminiszter 1867-ben elkészítette a népoktatásról szóló törvénycikket, a tanácskozásokra Palfyt is meghívta.

Szívbaja vitte sírba 1869. július 5-én. Nagygeresdi utóda, Trsztyénszky Gyula és Kolbenheyer Mór soproni lelkész temette nagy részvét mellett.

Emlékezetét kegyelettel őrzik gyülekezetei, egyházunk és lelkészutódai, akiknek intő példa Palfy József egyház- és hazaszeretete szent szolgálatuk hűséges betöltésében.

Barcza Béla

A SAJTÓOSZTÁLYON KAPHATÓ HITTANKÖNYVEK:

Virágh: Evangélikus hittankönyv I. o. — — — —	7,50 Ft
Molnár: Bibliai Történetek II. o. — — — —	6,— Ft
Molnár: Bibliai Történetek III. o. — — — —	8,— Ft
Kinczler: Bibliai Történetek IV. o. — — — —	6,50 Ft
Dr. Ottlyk: Az egyház története V–VI. o. — — — —	14,— Ft
Groó: A Szentírás VII. o. — — — —	9,— Ft
Pröhle: Az evangélium igazsága VIII. o. — — — —	12,— Ft